अनुरुद्धाचरियविरचितो

अभिधम्मत्थसङ्गहो

तञ्च

कोसम्बिकुलजेन धम्मानन्देन कता

नवनीतटीका

महाबोधि सभा, सारनाथ,
वाराणसी

बुद्धाब्द २५०७
ई० सन् १९६४

प्रकाशक —
भिक्षु एम० संघरत्न
मन्त्री,
महाबोधि सभा, सारनाथ,
वाराणसी

द्वितीय संस्करण

मूल्य ४)

मुद्रक —
[illegible],
जनता प्रेस, कबीरचौरा वाराणसी

CONTENTS

FOREWORD

BY

Dr. N N. Sen Gupta, M A., Ph. D. (Harvard)
Professor and Head of the Department of
Philosophy, University of Lucknow

It was on a rainy July evening in 1907 that I had the privilege of meeting Professor Kosambi for the first time I had just joined the National College organised by the National Council of Education, Bengal One of the subjects open to the students was Pāli I had taken it up with some degree of intellectual curiosity, which, however, was not unmixed with the youthful desire to know something which others did not know In fact, with the exception of a number of leading scholars, the general ignorance about the contents of Pāli literature at that time was colossal When I told an elderly friend of mine that I had taken up Pāli, he said, 'Your institution is new It has not certainly got all the machinery needed for the purpose I would rather have you go to a regular cotton mill" Pāli, for him, was associated with weaving I still recall the attitude of solemn dignity with which I attempted to

dispel his ignorance on the foundation of the lectures of Professor Kosambi that I had attended up to that time The educated opinion was but imperfectly aware of the portion of our intellectual and spiritual heritage embodied in the Pāli language Pofessor Kosambi has played a leading role in spreading a sound knowledge of the language and in awakening a deep intellectual interest in the subject that we find among the academic population of to-day

Later in life I have often turned to the leading concepts of Buddhist thought in the context of my studies in Philosophy and Psychology I have often returned with a sense of bafflement as I failed to match the ancient psychological ideas with the new psychology of the West. I did not possess a living touch with Buddhism and much of the commentary left but an ill-defined notion in my mind I had always thought that the usual exposition given by the scholars of to day of the Buddhist psychology was perhaps somehow out of focus

I believe that our ancient thinkers who gave their life in the culture of the various attitudes and fundamental outlooks must have gone beyond the common and obvious analysis of the mental life. The descriptions which seem

futile and trite to me must possess a deeper meaning. I have discerned in some instances possible interpretations that appeared to be significant. But such reading of new meanings can be lifted out of the realm of speculation only on the basis of a commentary that could convey the spirit of the old world and at the same time make it significant to the new settings of life It was, therefore, with a feeling of delight that I greeted the suggestions of my venerable teacher that he was willing to prepare a commentary of this very important book to which every one who approaches Buddhist psychology must sooner or later turn,

Few can help us better in this field than Professor Kosambi His power of keen analysis and his entire freedom from the 'idols' both of 'the cave' and 'market place' lend added authority to his interpretations I feel confident that our path in the reconstruction of the Buddhist psychology will be rendered smooth and easy by Professor Kosambi's commentary published in this volume

The University,
Lucknow,
August, 1941 } N. N. Sen Gupta.

Those who
know quite well

the study of the
told when struggling with
the Vidyodaya Vidyalaya, in
up a copy of Devamitta Maha
of the Abhidhammatthasangaha [illegible]
understand it, but the task was, at that time,
beyond my powers.

During the same period I wanted to gain some knowledge of the Buddhist samādhi. A young Bhikkhu named Piyaratana gave me a copy of the Visuddhimagga in Burmese characters, saying that it contained everything about Samādhi. I learned the new characters and was able to read the book though without any real understanding at first. But I did not give up the labour; reading the book again and again on occasion slowly brought both understanding and appreciation.

I went to Burma for the second time in December 1904, and lived for about four months in the Sagain hills, where I continued

my study of the Visuddhimagga, together with the practice of samādhibhāvanā

In the summer of 1905 I found pure water and edible food very difficult to obtain in the hills, and was obliged to come down to Mandalay But even there the climate and the food did not agree with me As I was suffering from fever and very weak, I came down for a change to Moulmein and stayed in the Vaijayanta Vihāra throughout the rainy season

Very close to this vihāra is another [I cannot recall the name] of which the Rev Paññāsāmī Thera was then the abbot He wanted to learn the Mugdhabodha Vyākarana from me, and at the end of the rainy season invited me to stay in his Vihara While I was teaching him the Vyakarana, he pressed me to study the Abhidhammatthasangaha which, he said, he could bring within my comprehension, I was not certain of my ability to make much progress, but just to please the Thera I began to learn it from him He started with the Pañca dvāravīthi which is explained in this Tīkā [p. 66] in precisely his manner, except that I have added the the equivalent terms found in the Abhidhamma

the very first chapter [1 57]. But I had not fully. On the other hand, [illegible] I had gh the Visuddhimagga, chapter I should not have [illegible] much benefit even from the lucid exposition of Paññā sami Thera. After the Vīthi, he taught me the third chapter of the Abhidhammatthasangaha, and then I believe I left Moulmein. But since that time my interest in this little work has never diminished. I give this narrative only to show my own initial difficulties in reaching a proper appreciation of this excellent work of Anuruddhācariya.

Had anyone pointed out to me at the very beginning the similarities between this book and various portions of the Visuddhimagga, my task would have been much easier. But I had to struggle on unaided and it took me comparatively long to grasp its meaning. Therefore in order to help the student, I have given all the appropriate references in this Ṭīkā. With their aid I believe, the student will be able to overcome his own difficulties. He will find it possible not only to understand the text of the

Abhidhammatthasangaha, but he will also gain a much more general knowledge of the Abhidhamma

Properly read, this book must serve as a guide to the further study of the Abhidhamma Piṭaka, of which very little will be known to anyone who reads the Abhidhammatthasaṅgaha alone This Ṭīkā of mine will help him to move further and, I hope, to enjoy his studies much more.

The edition of the text is essentially the same as my former edition, published by the Gujarat Vidyapith, Ahmedabad, in Samvat 1979 There are a few small changes. The first sentence of paragraph 20 chapter 9 is transferred to the end of the preceding paragraph Besides the authorities cited in the previous edition, I have consulted two more sources an edition by Paṇḍit Paññāsāra Thera and Paṇḍit Vimaladhamma Thera in, Sinhalese characters [Mahā Bodhi Press, Colombo, 1933], another in Burmese characters published by the zabu Meit Swe Piṭaka Press of Rangoon in 1939. Both these editions contain the Vibhāvanī Ṭīkā* also.

---

* The Sinhalese reading is Vibhāvini.

As in the previous
only those readings
suitable. The Burmese
Alambana and the Sinhalese
all the editions of the
have only the reading
accepted that in almost all [illegible]
pana the Burmese reading is
Sinhalese votthapana. But [illegible]
word is derived from the root thā, it
be votthapana = vi+ava+thapana [illegible]
I have read it throughout.

There are several commentaries on the Abhidhammatthasaṅgaha in Pāli. The [illegible] outstanding among them are the Vibhāvanī and the Paramatthadīpanī. The former is a [illegible] lation by Sumaṅgala Thera of the Sinhalese original written by his teacher Sāriputta Thera. Both lived in Ceylon during the reign of king Parākramabāhu [1164-1179 A. D.]. Though the style of this Ṭīkā is rather cumbersome and in some places rather obscure it helps a good deal nevertheless towards the understanding of the text especially the [illegible]. The Paramatthadīpanī is the work of the [illegible] Burmese Ācariya, [illegible]

spent most of his time in finding faults with the Vibhāvanī, and enumerates them prominently as if that were his main purpose. It can be said that this method has not improved his work very much, had he left the Vibhāvanī alone, he might have done better.

I have followed the explanations of these two commentaries as well as those found in the Visudhimagga and other Pāli works of a similar nature I have composed this short commentary of my own keeping in mind the interest of those who study by themselves

As regards the typography, I have followed the same method as that used in my edition of the Visuddhimagga Only two kinds of type are used bold for the text or words quoted from the text, and the smaller ones for the Tīkā Those headings which are in smaller type are mine, and belong to the Tīkā.

The twenty-four Paccayas of the Paṭṭhāna are briefly explained in the eighth chapter of this book Because these might not suffice to give a clear idea of the Patthāna, twotsmall chapters from the Tika Patthāna have been added as an appendix This should not only explain the Paccayas, but will further facilitate he study of the Patthāna.

Since the publication
Abhidhammatthasangaha
ted writing a short
the present But it was
sher Mr L B. Kulkarni
my edition of the
several times requested me to
commentary on it He was prepared to
out and have it printed on a
machine. But being preoccupied with
tasks I could not take up the work at
time Moreover, the difficulty of correcting the
proofs would have had to be overcome, as Mr.
Kulkarni and I did not live in the same place.

In January of this year my friend Dr N. N. Sen Gupta came to Benares to attend the Science Congress and was kind enough to call on me here at Sarnath. He requested me to write this Tīkā, offering to bear the cost of publication himself Thus the merit of the Tīkā seeing the light goes to him

Sarnath
August 25, 1941 } D Kosambi

ABBREVIATIONS and REFERENCES

वि=विसुद्धिमग्गो (Bharatiya Vidya Bhavan, Andheri, Bombay), The references are to the chapters and paragraphs.

धम्म=धम्मसङ्गणि (Bhandarkar Oriental Series, Poona 4) The references are to the paragraphs.

धम्मपद. The references are to the stanzas

विभावनी सी (The Sinhalese edition, Maha Bodhi Press, Colombo, 1933)

विभावनी म (The Burmese edition, Zabu Meit Swe Press, Rangoon, 1939)

परमत्थदीपनी (Kavi Myahma Press, Rangoon, Burmese Era 1292).

The references to these three editions are to the pages.

अभिधम्मत्थसङ्गह (This edition) The references to the chapters and paragraphs have no letters.

The remaining references are to the new Siamese edition of the Tipiṭaka, to the volumes & pages. If the book is in a single volume, the page number alone is given.

All the references are put in square brackets.

अभिधम्मत्थसङ्गहो

नवनीतटीका

पठमो परिच्छेदो

चित्तसङ्गहविभागो

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

१. सम्मासम्बुद्धमतुलं ससद्धम्मगणुत्तमं ।
अभिवादिय* भासिस्सं अभिधम्मत्थसङ्गहं ॥
तत्थ वुत्ताभिधम्मत्था चतुधा परमत्थतो ।
चित्तं चेतसिकं रूपं निब्बानमिति सब्बथा ॥

सद्धम्मो ति भगवता स्वाक्खातो धम्मो । गणा ति सङ्घा, तेसु यो उत्तमो भगवतो सावकसङ्घो सो गणुत्तमो । सद्धम्मेन गणुत्तमेन च सह अतुलं सम्मासम्बुद्धं अभिवादिय वन्दित्वा अभिधम्मत्थ सङ्गहं भासिस्सं, भासिस्सामी ति । तत्थ अभिधम्मे ताव ये अत्था (पदार्था) वुत्ता पकासिता, ते सब्बथा परमत्थतो, चित्तं, चेतसिकं, रूपं निब्बानं ति चतुधा येव होन्ति ।

---

* सी. अभिवन्दिय ।

१

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ति [illegible] ।

ति

[illegible]

[illegible] ति । [illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible], [illegible],

[illegible] [५ । १-०]

मूमि [illegible], [illegible], [illegible]

[illegible] ति [illegible] ।

[illegible]

१ [illegible]

[illegible]

[illegible]

५

सहगतं दिट्ठिगतसम्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं, उपेक्खासहगतं दिट्ठिगतविप्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं ति इमानि अट्ठ पि लोभसहगतचित्तानि नाम।

तत्थ कतमं कामावचरं ति, तस्मिं चतुब्बिधे चित्ते कतमं कामावचरचित्तं? अट्ठकथासु, अदिट्ठजोतनापुच्छा, दिट्ठसंसन्दनापुच्छा, विमतिच्छेदनापुच्छा, अनुमतिपुच्छा, कथेतुकम्यतापुच्छा ति पञ्चविधा पुच्छा आगता*। तत्थ, पकतिया लक्खणं अदिट्ठं होति अविभावितं, तस्स आणाय विभावनाय पञ्हं पुच्छति, अयं अदिट्ठजोतनापुच्छा। पकतिया लक्खणं आतं होति विभावितं, सो अञ्ञेहि पण्डितेहि सद्धिं संसन्दनत्थाय पञ्हं पुच्छति, अयं दिट्ठसंसन्दनापुच्छा। पकतिया संसयपक्खन्दो होति, एवं नु खो, न नु खो ति, सो विमतिच्छेदनत्थाय पञ्हं पुच्छति, अयं विमतिच्छेदनापुच्छा। तं किं मञ्ञथ भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा ति आदिसु अनुमतिपुच्छा। चत्तारोमे भिक्खवे सतिपट्ठाना, कतमे चत्तारो ति एवमादिसु कथेतुकम्यतापुच्छा। इधापि अयं कथेतुकम्यतापुच्छा। एवं सब्बत्थ कथं ति इमिना निपातेन कता पुच्छा कथेतुकम्यतापुच्छा ति वेदितब्बा।

अभिधम्मे धम्मसङ्गणियं, कुसला धम्मा ति पदस्स निद्देसे पठमं कामावचरं कुसलं चित्तं सम्पयुत्तचेतसिकेहि सद्धिं निद्दिट्ठं, ततो रूपावचरकुसलं, अरूपावचरकुसलं, लोकुत्तरकुसलञ्च। ततो परं अकुसल-

* दीघनिकायट्ठकथा, स्याम १।६१–६२, अट्ठसालिनी, मरम्म ८७।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

४. दोमनस्ससहगतं पटिघसम्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं ति इमानि द्वे पि पटिघचित्तानि नाम।

पटिघो ति दोसो (द्वेष)। सो उप्पज्जमानो दोमनस्सेन सद्धिमेव उप्पज्जति। यदा परेहि अनुस्साहिता पाणघाताय वा अत्तपरविहिंसाय वा पटिपज्जन्ति, तदा तेसं पठमं चित्तं उप्पज्जति, यदा परेहि उस्साहिता वा इस्सरजनान वा आणाय तथा पटिपज्जन्ति तदा दुतियं।

५ उपेक्खासहगतं विचिकिच्छासम्पयुत्तमेकं, उपेक्खासहगतं उद्धच्चसम्पयुत्तमेकं ति इमानि द्वे पि मोमूहचित्तानि नाम।

विचिकिच्छा ति कङ्खा, संसयो, अनेकसगाहो। ताय सहगतं चित्त मूळ्ह होति। तत्थ ससङ्खारासङ्खारभावो कस्मा न वुत्तो? इमस्मिं वने चोरा वा वाळमिगा वा वसन्ती ति मुसा भणित्वा अहितकामा पच्चत्थिका विमतिं उप्पादेतु सक्कोन्ति। तदा तं चित्तं ससङ्खारिकं कस्मा न होति? एत्थ वदाम—इध पुब्बपयोगो अत्थि, तेन पन पुब्बयोगेन किञ्चि कातुं न सक्कोति, विचिकिच्छावसेन द्वेळ्हकजातो विसीदति ससीदति। तस्मा सो पुब्बपयोगो अफलो, सङ्खारो ति वत्तु न युतो। उद्धच्चं पुब्बपयोगेन न उप्पज्जति। यदा सत्ता अनेककिच्चपसुता वा बहु वाचेन्ता वा विचारेन्ता वा सपरहित चिन्तेतु असमत्था होन्ति, तदा तेस चित्तं भन्त होति। चित्तस्स भन्तता एव हि उद्धच्च। त परे कथ उप्पादेस्सन्ति? तस्मा इमेसु द्वीसु पि चित्तेसु ससङ्खारासङ्खारभावो न परियेसितब्बो।

इच्चेवं सब्बथा पि द्वादसाकुसलचित्तानि समत्तानि।

विभावनीटीकायं, "अकुसलानन्तरं अकुसलविपाके येव सत्तधा विभजितु" ति आदि वुत्त । त परमत्थदीपनिय "असुन्दरं" ति पटिक्खिपित्वा वुत्तं—"एवं सब्बनिहीनं अकुसलं सङ्गहेत्वा इदानि अहेतुकं सङ्गण्हन्तो तत्थ च सब्बनिहीनं अकुसलविपाकं ताव दस्सेतु" ति । इदम्पि विवादापन्नमेव । अहेतुका अकुसलविपाका सत्त, कुसल-विपाका पन अट्ठ । तस्मा अप्पका पठमं निद्दिट्ठा ति पि सक्का वत्तुं ति । सहेतुककुसला बहवो । ते सब्बे सोभना ति वत्वा आनुपुब्बेन दस्स-नत्थं पठम इमे अहेतुका इमस्मिं ठाने सङ्गहिता ति मञ्ञाम । वक्खति हि 'पापाहेतुकमुत्तानि सोभनानी ति वुच्चरे' ति [१।११] ।

तत्थ उपेक्खासहगतं चक्खुविञ्ञाणं ति इदं अकुसलविपाकं वा होतु कुसलविपाकं वा उपेक्खासहगतमेव होति । कस्मा ? अति-दुब्बलत्ता । तत्थ दोमनस्सं वा सोमनस्सं वा न उप्पज्जति । दिट्ठे दिट्ठ-मत्तमेव त होति, उपेक्खासहगतमेव । एव सति कथं कुसलाकुसल-भेदो ति चे—इट्ठानिट्ठारम्मणवसेन । यदा इट्ठारम्मणं चक्खुविञ्ञाण उप्पज्जति, तदा त कुसलविपाक ति, यदा अनिट्ठारम्मणं, तदा अकुसल-विपाक ति वुच्चति । रूपायतन चत्तारि महाभूतानि उपादाय होति, नत्थि तस्य इट्ठानिट्ठादिविसेसो । सो च खो कुसलाकुसलकम्मविपाकनेव विञ्ञायति । तस्मा यदा यस्स कस्सचि यं किञ्चि अनिट्ठं आरम्मणं खायति, तदा तस्स तमारब्भ अकुसलविपाकं चक्खुविञ्ञाण, यदा च त इट्ठं खायति, तदा कुसलविपाक चक्खुविञ्ञाणं उप्पज्जतीति वेदितब्बं । एस नयो सोतविञ्ञाणादिसु । या काचि कायिका दुक्खा वेदना, सा

[illegible]
[illegible] ।
[[illegible]] [illegible]
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] [[illegible]] [illegible]
[illegible] । [illegible]
सि हुआ ।
८ [illegible]
[illegible]
[illegible]

* म. [illegible]]

८

रणचित्तं, उपेक्खासहगतं सन्तीरणचित्तञ्चेति इमानि अट्ठ पि कुसलविपाकाहेतुकचित्तानि नाम।

इध चक्खुविञ्ञाणादिसु य वत्तब्ब त हेट्ठा वुत्तमेव। केवल हि एत्थ कुसलविपाकं कायविञ्ञाणं सुखसहगतं होति, सन्तीरणचित्तञ्च सोमनस्सउपेक्खावसेन द्विधा विभत्तं। यदा सत्ता अतिविय इट्ठारम्मणं लभन्ति, यदा तेस तमुपादाय सन्तीरणे पि सोमनस्सं उप्पज्जति। इट्ठमज्झत्तारम्मणे पन त न उप्पज्जति। तत्र उपेक्खा वेदना व सण्ठाति। तस्मा एक सन्तीरण सोमनस्ससहगत, अपरञ्च उपेक्खासहगत वुत्तं।

अकुसलविपाके, इमानि सत्त पि अकुसलविपाकचित्तानि नामा ति वुत्तं। इध पन, अट्ठ पि कुसलविपाकाहेतुकचित्तानि नामा ति कस्मा वुत्त? यस्मा अकुसलविपाकानि एकविधानेव, कुसलविपाकानि पन सहेतुकाहेतुकवसेन दुविधानि होन्ति, तस्मा इध 'कुसलविपाका-हेतुकचित्तानी' ति वुत्तं। अकुसलविपाकानि सहेतुकानि कस्मा न होन्ती ति? इद पञ्चमपरिच्छेदे आविभविस्सति [५।१०]।

९. उपेक्खासहगतं पञ्चद्वारावज्जनचित्तं, तथा मनोद्वारा-वज्जनचित्तं, सोमनस्ससहगतं हसितुप्पादचित्तञ्चेति इमानि तीणि पि अहेतुकक्रियाचित्तानि नाम।

पञ्चद्वारावज्जनं ति क्रियामनोधातु [धम्मसङ्गणि §५६६]। तस्सा किच्चवसेन इदं नामं। मनोद्वारावज्जन ति अहेतुक किरियमनो-विञ्ञाणधातु [धम्मसङ्गणि §५७४]। सा पञ्चद्वारे वोट्ठपनकिच्च, मनोद्वारे च आवज्जनकिच्च साधेति। इध पन मनोद्वारावज्जन त्वेव वुत्ता।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] होति [illegible]
[illegible]
[illegible]
होति । [illegible]
[illegible]
[illegible] होति । [illegible]
[illegible] विसेस [illegible] होति । [illegible]
[illegible]
विसेस [illegible] होति । [illegible]
[illegible] होति । [illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
([illegible]) [illegible]

तथागतो सितं पात्वाकासि†। अभिधम्मे एतस्स चित्तस्स सोमनस्स-सहगता अहेतुककिरियमनोविञ्ञाणधातु ति नामं [धम्मसङ्गणि §५६८]। इध सुखावबोधत्थं हसितुप्पाद ति वुत्तं ।

इमेसञ्च उपरिमानञ्च चित्तानं सुखावबोधत्थं पठमं पञ्चद्वारवीथि जानितब्बा होति। सा च उपरि चतुत्थे परिच्छेदे पकासिता [४।८]। ततो सब्बेसं चित्तानं किच्चानि च ठानानि च जानितब्बानि। तानि ततियपरिच्छेदे आगतानि [३।६-११]। इमानि वीथि किच्चट्ठानानि सुविञ्ञेय्यानि कत्वा पुनरपि अयं परिच्छेदो तेहि सद्धिं ससन्दित्वा ओलोकितो सम्मा पाकटो भविस्सती ति।

इच्चेवं सब्बथा पि अट्ठारसाहेतुकचित्तानि समत्तानि।

१०. सत्ताकुसलपाकानि पुञ्ञपाकानि अट्ठधा।
क्रियाचित्तानि तीणी ति अट्ठारस अहेतुका॥

सत्त अकुसलविपाकचित्तानि। पुञ्ञपाकानी ति कुसलविपाकानि। तीणि क्रियाचित्तानि। एवं अहेतुकचित्तानि अट्ठारस होन्ति।

सोभनचित्तानि

११. पापाहेतुकमुत्तानि सोभनानी ति वुच्चरे।
एकूनसट्ठि चित्तानि अथेकनवुती पि वा॥

पापानी ति अकुसलानि। तानि च अहेतुकानि च वज्जेत्वा इतरानि सोभनचित्तानी ति वुच्चन्ति। सोभनानी ति सहेतुककुसलाब्याकत-चित्तानि। तानि एकूनसट्ठि वा एकनवुति वा होन्ति। इमानि

† मरम्म २६६-२६७।

[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] हि [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
वा [illegible] [illegible] [illegible] हि [illegible]
हि [illegible] [illegible] ।

[illegible] हि [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] हि [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] हि
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] होति । [illegible] हि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
वा [illegible] [illegible] [illegible] ।

"यदा पन ञातिजनस्स पटिपत्तिदस्सनेन जातपरिचया बालदारका भिक्खू दिस्वा सोमनस्सजाता सहसा किञ्चिदेव हत्थगतं ददन्ति वा वदन्ति वा, तदा ततियं चित्तं उप्पज्जति। यदा पन, देथ, वन्दथा ति ञातीहि उस्साहिता एव पटिपज्जन्ति, तदा चतुत्थ चित्तं उप्पज्जति। यदा पन देय्यधम्म-पटिग्गाहकादीनं असम्पत्तिं अञ्ञेसं वा सोमनस्स-हेतून अभाव आगम्म चतूसु पि विकप्पेसु सोमनस्सरहिता होन्ति, तदा सेसानि चत्तारि उपेक्खासहगतानि उप्पज्जन्ती ति" [वि १४।८४-८५]।

एत्थ आचरियेन बालदारकानं पवत्तिमुखेन ततियं चित्तं पकासितं। तं केवलं उपमावसेना ति वेदितब्बं। क्रियारूपेन इदं चित्तं अरहतम्पि अत्थि एव। न ते बालदारका। यदा यो कोचि अविचारेत्वा व परेहि अनुस्साहितो सहसा पुञ्ञानि करोति, परं वा रक्खति तदा तस्स तं चित्तं सोमनस्ससहगत ञाणविप्पयुत्तं असङ्खारिकं होति। इमिना नयेन इतरानि पि ञाणविप्पयुत्तचित्तानि वेदितब्बानि।

१३. सोमनस्ससहगतं ञाणसम्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं, सोमनस्ससहगतं ञाणविप्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं, उपेक्खासहगतं ञाणसम्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं, उपेक्खासहगतं ञाणविप्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं ति इमानि अट्ठ पि सहेतुक-कामावचरविपाकचित्तानि नाम।

अभिधम्मे इमानि चित्तानि 'अब्याकता धम्मा' ति पदस्स निद्देसे विपाकाब्याकतेसु वुत्तानि [धम्म §४९८] एतेसं चेतसिकानं

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

१५. [illegible]

[illegible]

ङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं, उपेक्खासहगतं ञाणविप्पयुत्तं असङ्खारिकमेकं, ससङ्खारिकमेकं ति इमानि अट्ठ पि सहेतुककामावचरक्रियाचित्तानि नाम।

इमानि अरहतं चित्तानि। यथा पुथुज्जना, एव अरहन्तो पि दानादीनि पुञ्ञानि करोन्तेव। तानि पन तेस चित्तानि कुसलानि न होन्ति। कस्मा? विपाकाभावा। तेस हि सब्बेसु भवेसु आलयो पहीनो। ते य कुसल करोन्ति, तं क्रियामत्तमेव होति, नत्थि तस्स विपाको। यदा च ते अविचारेत्वा व कुसलेसु कम्मेसु पवत्तन्ति, तदा तेसं यथासम्भव चत्तारि ञाणविप्पयुत्तचित्तानि उप्पज्जन्ति। अकुसलं पन अरहतं सब्बसो पहीन। तस्मा नत्थि तेस अकुसलकिरिया। 'सब्बपापस्स अकरण' ति [धम्मपद १८३] हि वुत्तं।

इच्चेवं सब्बथा पि चतुवीसति सहेतुककामावचरकुसलविपाकक्रियाचित्तानि समत्तानि।

१५. वेदनाञाणसङ्खारभेदेन चतुवीसति।
सहेतुकामावचरपुञ्ञपाकक्रिया मता॥

एत्थ वेदना ति, सोमनस्सवेदना उपेक्खावेदना ति दुविधा वेदना, तस्सा भेदेन। ञाणभेदेना ति ञाणसम्पयुत्त ञाणविप्पयुत्तभेदेन। सङ्खारभेदेना ति असङ्खारिक-ससङ्खारिकभेदेन। पुञ्ञं ति कुसलं। पाको ति विपाको। वेदना-ञाण-ससङ्खारासङ्खारभेदेन पच्चेक अट्ठ कत्वा कामावचरसहेतुकचित्तानि चतुवीसति भवन्ति।

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible]

वेदनाय ठाने उपेक्खा वेदना आगच्छति । तस्मा तम्पि दुक्खसमन्नागत-मेव होति ।

सुत्तन्तिकनये चत्तारि झानानि वुत्तानि । तेसु दुतियज्झाने वितक्क-विचारा परिहायन्ति । एतेस झानान वित्थारकथा विसुद्धिमग्गे पथवीकसिणनिद्देसे [४।७६-२०२] आगतनयेन वेदितब्बा ।

१८. वितक्कविचारपीतिसुखेकग्गतासहितं पठमज्झान-विपाकचित्तं, विचारपीतिसुखेकग्गतासहितं दुतियज्झान-विपाकचित्तं, पीतिसुखेकग्गतासहितं ततियज्झानविपाकचित्तं, सुखेकग्गतासहितं चतुत्थज्झानविपाकचित्तं, उपेक्खेकग्गता-सहितं पञ्चमज्झानविपाकचित्तञ्चेति इमानि पञ्च पि रूपाव-चरविपाकचित्तानि नाम ।

झानचित्तानं विपाका पि तादिसा एव । पठमादीनि झानानि भावेत्वा तेसु तेसु झानभूमिसु उप्पत्ति पञ्चमपरिच्छेदे [५।३१] पका-सिता । सा ततो जानितब्बा ।

१९. वितक्कविचारपीतिसुखेकग्गतासहितं पठमज्झान-क्रियाचित्तं, विचारपीतिसुखेकग्गतासहितं दुतियज्झानक्रिया-चित्तं, पीतिसुखेकग्गतासहितं ततियज्झानक्रियाचित्त, सुखे-कग्गतासहितं चतुत्थज्झानक्रियाचित्तं, उपेक्खेकग्गतासहितं पञ्चमज्झानक्रियाचित्तञ्चेति इमानि पञ्च पि रूपावचर-क्रियाचित्तानि नाम ।

[illegible]चित्तानि [illegible] ।
[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।

१०. [illegible]

[illegible] ।

२१. [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]चित्तानि नाम ।

एतेसं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] इमानि [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] ।

२२. [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible] [illegible]
[illegible]चित्तानि नाम ।

हेट्ठा वुत्तानं अरूपावचरकुसलचित्तानं इमे विपाका। ते पटिसन्धि-भवङ्ग-चुतिवसेन पवत्तन्ति।

२३. आकासानञ्चायतनक्रियाचित्तं, विञ्ञाणञ्चायतन-क्रियाचित्तं, आकिञ्चञ्ञायतनक्रियाचित्तं, नेवसञ्ञानास-ञ्ञायतनक्रियाचित्तञ्चेति इमानि चत्तारि पि अरूपावचर-क्रियाचित्तानि नाम।

यदा अरहन्तो अरूपावचरज्झानानि समापज्जन्ति, तदा तेसं इमानि चत्तारि क्रियाचित्तानि यथासम्भव उप्पज्जन्ति।

इच्चेवं सब्बथा पि द्वादस अरूपावचरकुसल-विपाक-क्रियाचित्तानि समत्तानि।

२४. आलम्बनप्पभेदेन चतुधारुप्पमानसं

पुञ्ञपाकक्रियाभेदा पुन द्वादसधा ठितं॥

अरूपावचरचित्त आलम्बनप्पभेदेन चतुधा होति, न तु अङ्ग-भेदेन। वुत्त हेत विसुद्धिमग्गे—"एतासु हि (समापत्तिसु) रूप-निमित्तातिक्कमतो पठमा, आकासातिक्कमतो दुतिया, आकासे पवत्तितवि-ञ्ञाणातिक्कमतो ततिया, आकासे पवत्तितविञ्ञाणस्स अपगमातिक्कमतो चतुत्थी ति सब्बथा आरम्मणातिक्कमतो चतस्सो पि भवन्ति इमा आरुप्प-समापत्तियो ति वेदितब्बा। अङ्गातिक्कमं पन एतास न इच्छन्ति पण्डिता। न हि रूपावचरसमापत्तिसु विय एतासु अङ्गातिक्कमो अत्थि। सब्बासु पि हि एतासु, उपेक्खा चित्तेकग्गता ति द्वे एव झानङ्गानि होन्ती"ति [वि १०।५८]।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]

२५. [illegible]
[illegible],
[illegible]
एवं [illegible] ।
[illegible] ।

२६. [illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] न [illegible] । [illegible] । [illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।

२७. चतुमग्गप्पभेदेन चतुधा कुसलं तथा।
पाकं तस्स फलत्ता ति अट्ठधानुत्तरं मतं॥

अनुत्तरं लोकुत्तरचित्त, चतुन्न मग्गान पभेदेन चतुब्बिधं कुसलं, तथा तस्स फलत्ता चतुब्बिधं विपाकं ति अट्ठविधं वेदितब्ब।

सङ्गहगाथा

२८. द्वादसाकुसलानेवं कुसलानेकवीसति।
छत्तिंसेव विपाकानि क्रियाचित्तानि वीसति॥

एवं, अकुसलानि द्वादस। कुसलानि, कामावचरानि अट्ठ, रूपावचरानि पञ्च, अरूपावचरानि चत्तारि, लोकुत्तरानि चत्तारी ति एकवीसति। अकुसलविपाकानि सत्त, कामावचरकुसलविपाकाहेतुकानि अट्ठ, सहेतुकानि अट्ठ, रूपावचरविपाकानि पञ्च, अरूपावचरविपाकानि चत्तारि, लोकुत्तरविपाकानि चत्तारी ति छत्तिंस एव विपाकचित्तानि। अहेतुकक्रियाचित्तानि तीणि, कामावचरक्रियाचित्तानि अट्ठ, रूपारूपावचरानि नवा ति वीसति क्रियाचित्तानी ति।

२९. चतुपञ्ञासधा कामे रूपे पन्नरसीरये।
चित्तानि द्वादसारुप्पे अट्ठधानुत्तरे तथा॥
इत्थमेकूननवुतिप्पभेदं पन मानसं।
एकवीससतं वाथ विभजन्ति विचक्खणा॥

कामावचरे पुब्बे वुत्तनयेन [१।१६] चतुपञ्ञास चित्तानि, रूपावचरानि कुसल-विपाक-क्रियाभेदतो पन्नरस वुत्तानि, तथा अरूपाव-

[illegible],
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

१० [illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
यथा [illegible]
[illegible] [illegible], यथा [illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible]

[illegible]

लोकुत्तरचित्तानि अट्ठ गहितानि । तानि इमिना झानसम्पयोगनयेन चत्तालीस होन्ति । एव एकूननवुतिविधं मानसं एकवीससतं (१२१) होती ति वेदितब्ब ।

३१. झानङ्गयोगभेदेन कत्वेकेकं तु पञ्चधा ।
वुच्चतानुत्तरं चित्तं चत्ताली सविधं ति च ॥
यथा च रूपावचरं गय्हतानुत्तरं तथा ।
पठमादिज्झानभेदे आरुप्पञ्चापि पञ्चमे ॥
एकादसविधं तस्मा पठमादिकमीरितं ।
झानमेकेकमन्ते तु तेवीसतिविध भवे ॥
सत्ततिंसविधं पुब्बं द्विपञ्ञासविधं तथा ।
पाकमिच्चाहु चित्तानि एकवीससतं वुधा ॥

झानङ्गान योगो सम्पयुत्तता, तस्स भेदेन झानङ्गयोगभेदेन । अनुत्तरं लोकुत्तरं चित्त एकेत्तं पच्चेकं पञ्चधा कत्वा चत्तालीसविधं ति वुच्चति । यथा च रूपावचरं चित्तं पठमादिज्झानभेदे पठमज्झानकुसल, पठमज्झानविपाक, पठमज्झानक्रिया ति एवमादिना भेदेन गय्हते, तथा अनुत्तरम्पि एकेकस्मिं झाने गहेतब्ब । आरुप्पं अरूपावचरं द्वादसविधम्पि चित्तं पञ्चमज्झाने गहेतब्ब । कस्मा ? पञ्चमज्झाने यानि, उपेक्खा एकग्गता ति द्वे झानङ्गानि, तानेव तेसु सम्पयोगं गच्छन्ति [११२४]। तस्मा, एक कुसल, एकं विपाकं, एकं क्रिय, चत्तारि मग्गसम्पयुत्तानि चत्तारि फलसम्पयुत्तानी ति एवं पठमज्झान एकादसविध होति । एवमेव दुतिय ततिय-चतुत्थज्झानानि ।

दुतियो परिच्छेदो

चेतसिकसङ्गहविभागो

१. एकुप्पादनिरोधा च एकालम्बनवत्थुका।
चेतोयुत्ता द्विपञ्ञास धम्मा चेतसिका मता॥

एकतो व उप्पादो निरोधो च येस ते एकुप्पादनिरोधा। एक आलम्बनं एकञ्च वत्थु येसं ते एकालम्बनवत्थुका। चेतोयुत्ता ति चित्तसम्पयुत्ता। छ आरम्मणानि, छ वत्थूनि च ततियपरिच्छेदे निद्दिट्ठानि [३।१६–२६]। तानि ततो वेदितब्बानि। एत्थ द्विपञ्ञासाय धम्मेसु सञ्ञा सञ्ञाक्खन्धो, वेदना वेदनाक्खन्धो, इतरे पञ्ञासा धम्मा सङ्खारक्खन्धो ति वेदितब्बा। सब्बे पि पनेते चेतसिका एव। चित्तं ति विञ्ञाणक्खन्धो। तेन सम्पयुत्ता च एते पवत्तन्ति, तस्मा चेतसिका ति वुच्चन्ती ति।

अञ्ञसमानचेतसिका

२. कथं? फस्सो, वेदना, सञ्ञा, चेतना, एकग्गता, जीवितिन्द्रियं, मनसिकारो चेति सत्तिमे चेतसिका सब्बचित्तसाधारणा नाम।

[illegible]
[illegible] मि [illegible] । [illegible]
हेति [५१]।
[illegible], [illegible] [illegible]
मि [illegible] । [illegible]
[illegible] मि [illegible] [illegible]
[illegible] मि [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

१. [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ति [illegible] ।

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
मि [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] मि [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मि [illegible] मि
[illegible] पि [illegible], [illegible] [illegible] मि [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मि
[illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] मि [illegible] मि [illegible] । [illegible] [illegible]

अकुसलचेतसिका

४. मोहो, अहिरिकं, अनोत्तप्पं, उद्धच्चं, लोभो, दिट्ठी, मानो, दोसो, इस्सा, मच्छरियं, कुक्कुच्चं, थीनं, मिद्धं, विचिकिच्छा चेति चुद्दसिमे चेतसिका अकुसला नाम।

मोहो ति चित्तस्स अन्धभावो। न हिरियती ति अहिरिको, तस्स भावो अहिरिकं। हिरि अत्तान गरुं कत्वा उप्पज्जति। यो हि, अहं मनुस्सभूतो सपञ्ञो समानो एतादिसं पाप कथं करिस्सामी ति अत्तगारवेन पाप जहाति, सो हिरिको ति वुच्चति। परगारवेन ओतप्पं उप्पज्जति। यो हि परगरहाभयेन पापं जहाति, सो ओत्तप्पी ति। यो न ओत्तप्पति सो अनोत्तप्पी, तस्स भावो अनोत्तप्पं। उद्धतो ति भन्तो, चञ्चलो, तस्स भावो उद्धच्चं। लोभो ति तण्हा। दिट्ठी ति मिच्छादिट्ठि। मानो ति अस्मिमानो, अहंकारममकारो। दोसो ति पटिघो। इस्सा ति उसूया, परसम्पत्तीन असहनं। लद्धानं वा लभितब्बान वा अत्तनो सम्पत्तीन निगूहनसभाव मच्छरियं। कताकतानुसोचनसभावं कुक्कुच्चं। विचिकिच्छा अनेकंसगाहसभावा। इमे चुद्दस चेतसिका अकुसलचित्ते येव लब्भन्ति। एतेस लक्खणादीनि विसुद्धि मग्गे आगतानि [१४।१६०–१७७]।

सोभनचेतसिका

५. सद्धा, सति, हिरि, ओत्तप्पं, अलोभो, अदोसो, तत्रमज्झत्तता, कायपस्सद्धि, चित्तपस्सद्धि, कायलहुता, चित्तलहुता, कायमुदुता, चित्तमुदुता, कायकम्मञ्ञता, चित्त-

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

७ करुणा-मुदिता पन अप्पमञ्ञायो नामा ति सब्बथा पि पञ्ञिन्द्रियेन सद्धिं पञ्चवीसतिमे चेतसिका सोभना ति वेदितब्बा।

एत्थ अनियतसोभनचेतसिकेसु, करुणा मुदिता ति इमा द्वे एव अप्पमञ्ञायो गहिता, मेत्ता च उपेक्खा च न गहिता। "अब्यापादो हि अदोसो येव मेत्ता, तत्रमज्झत्तता येव उपेक्खा ति" यं विसुद्धिमग्गे [१४।१५४] वुत्तं तं उपपत्तिकारणं गहेतब्बं। पञ्ञिन्द्रिय न्ति अमोहो एव। इति वुत्ता सब्बसोभनसाधारणा एकूनवीसति, इमे अनियतसोभना छ चा ति पञ्चवीसति धम्मा सोभना नामा ति।

सङ्गहगाथा

८. एत्तावता च,

तेरसञ्ञसमाना च चुद्दसाकुसला तथा।
सोभना पञ्चवीसा ति द्विपञ्ञास पवुच्चरे॥

अयं गाथा उत्तानत्था एव।

चेतसिकसम्पयोगनयो

९. तेस चित्तावियुत्तानं यथायोगमितो परं।
चित्तुप्पादेसु पच्चेकं सम्पयोगो पवुच्चति॥
सत्त सब्बत्थ युज्जन्ति यथायोगं पकिण्णका।
चुद्दसाकुसलेस्वेव सोभनेस्वेव सोभना॥

[illegible]]

[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

१० [illegible] ?
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

११. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] ।

१२ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥

एकवीससतचित्तनये **वितक्को** दुतियततियचतुत्थज्झानिकेसु तेत्तिस-चित्तेसु, तथा पञ्चमज्झानिकेसु तेवीसतिचित्तेसु [१।३१], पञ्च अकुसलविपाकानि पञ्च कुसलविपाकानी ति दससु द्विपञ्चविञ्ञाण-चित्तेसू ति छसट्ठिचित्तेसु न लब्भति ।

विचारो द्विपञ्चविञ्ञाणेसु च ततियादिज्झानचित्तेसु चा ति पञ्च-पञ्ञासचित्तेसु न होति ।

अधिमोक्खो दससु द्विपञ्चविञ्ञाणचित्तेसु विचिकिच्छासम्पयुत्त-मोमूहचित्ते चा ति एकादससु चित्तेसु न होति ।

विरियं पञ्चद्वारावज्जनचित्ते, दससु द्विपञ्चविञ्ञाणचित्तेसु, द्वीसु सम्पटिच्छनचित्तेसु, तीसु च सन्तीरणचित्तेसू ति सोळसचित्तेसु न होति ।

पीति द्वीसु दोमनस्ससहगतचित्तेसु न लब्भति। उपेक्खासह-गतानी ति उपेक्खासहगतचित्तानि। तानि लोभसहगतानि चत्तारि, द्वे मोमूहचित्तानि, दुक्खसहगतकायविञ्ञाणं सुखसहगतकायविञ्ञाणं सोमनस्ससहगतसन्तीरणं हसितुप्पादचित्तञ्चेति इमानि चत्तारि विवज्जेत्वा चुद्दस अहेतुकचित्तानि, चत्तारि कुसलानि चत्तारि विपाकानि चत्तारि क्रियाचित्तानी ति द्वादस कामावचरसहेतुकचित्तानि, तेवीसति पञ्चम-ज्झानिकचित्तानी ति पञ्चपञ्ञास होन्ति। अकुसलविपाकं कुसल-विपाक ति कायविञ्ञाणचित्तानि द्वे । चतुत्थज्झानचित्तानि एकादस । इति इमेसु सत्तति चित्तेसु पीति न लब्भति ।

[illegible] न [illegible] ।
[illegible]
[illegible]नुपानि ।
[illegible]नुपानि,
[illegible]वानि [illegible] होन्ति ।
[illegible]नुपानि । [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] तेहि [illegible]नुपानं [illegible]
[illegible]

[illegible]

१२. [illegible]सु [illegible], [illegible], [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible]सु पि [illegible]सु [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible]सु । [illegible] [illegible] [illegible]सु ।
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]सु ।
[illegible] [illegible] [illegible] ति ।

१३. [illegible]सु [illegible] [illegible]
[illegible]सु [illegible] [illegible]

विचिकिच्छा विचिकिच्छाचित्ते चा ति चतुद्दस।
द्वादसाकुसलेस्वेव सम्पयुज्जन्ति पञ्चधा॥

लोभमूले, लोभो, दिट्ठि, मानो चा ति तयो गता सम्पयुत्ता भवन्ति।

सोभनचेतसिकसम्पयोगो

१५. सोभनेसु पन सोभनसाधारणा ताव एकूनवीसति चेतसिका सब्बेसु पि एकूनसट्ठिसोभनचित्तेसु संविज्जन्ति। विरतियो पन तिस्सो पि लोकुत्तरचित्तेसु सब्बथा पि नियता एकतो व लब्भन्ति, लोकियेसु पन कामावचरकुसलेस्वेव कदाचि सन्दिस्सन्ति विसुं विसुं। अप्पमञ्ञायो पन द्वादससु पञ्चमज्झानवज्जितमहग्गतचित्तेसु चेव कामावचर-कुसलेसु च सहेतुककामावचरक्रियाचित्तेसु चेति अट्ठवीसति-चित्तेस्वेव कदाचि नाना हुत्वा जायन्ति। उपेक्खासहगतेसु पनेत्थ करुणामुदिता न सन्ती ति केचि वदन्ति। पञ्ञा पन द्वादससु ञाणसम्पयुत्तकामावचरचित्तेसु चेव सब्बेसु पञ्च-तिंसमहग्गतलोकुत्तरचित्तेसु चेति सत्तचत्तालीसचित्तेसु सम्प-योगं गच्छती ति।

सङ्गहगाथा

१६. एकूनवीसति धम्मा जायन्तेकूनसट्ठिसु।
तयो सोळसचित्तेसु अट्ठवीसतियं द्वयं॥
पञ्ञा पकासिता सत्तचत्तालीसविधेसु पि।
सम्पयुत्ता चतुद्धेवं सोभनेस्वेव सोभना॥

[illegible] हि
[illegible]
रा [illegible]
[illegible]
[illegible] ।
सेसु तदा न [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
हि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] न
[illegible] [illegible] [illegible] ।
निरुद्धो एकतो न [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible],
[illegible] होन्ति हि [illegible], [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] होन्ति हि [illegible] न [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] न [illegible] हि ।
[illegible] [illegible] [illegible] न [illegible] होन्ति ।
हि [illegible] [illegible] [१।२८], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

चित्तेसु, द्वादससु अरूपावचरचित्तेसु, अट्ठसु लोकुत्तरचित्तेसु चा ति सत्तचत्तालीसचित्तेसु सम्पयुज्जन्ति।

सङ्गहगाथा

१७. इस्सा-मच्छेर-कुक्कुच्च-विरति-करुणादयो।
नाना कदाचि मानो च थीनमिद्धं तथा सह॥
यथावुत्तानुसारेन सेसा नियतयोगिनो।
सङ्गहञ्च पवक्खामि तेसं दानि यथारहं॥

इस्सा, मच्छरिय, कुक्कुच्च, तिस्सो विरतियो, करुणा, मुदिता ति -इमे चेतसिका नाना जायन्ति, अञ्ञमञ्ञ सम्पयोगं न गच्छन्ति। यदा इस्सा होति, न तदा मच्छरियकुक्कुच्चानि, यदा कायदुच्चरितविरति, न तदा वचीदुच्चरित-मिच्छाजीवविरतियो, यदा करुणा, न तदा मुदिता ति इमिना नयेन इमे चेतसिका नाना जायन्ति। जायन्ता च कदाचि जायन्ति न सब्बदा। एव मानो पि दिट्ठिगतविप्पयुत्तलोभसहगत-चित्तेसु कदाचि जायति। थीनं मिद्धं ति इद द्वय पञ्चसु अकुसल-ससङ्खारिकचित्तेसु कदाचि जायति, जायमानञ्च सह सद्धिमेव जायति। इतो सेसा अकुसलादिचेतसिका नियतयोगिनो नियमतो सम्प-युज्जन्ति। तेस इदानि यथारहं सङ्गहं पवक्खामी ति योजना।

१८. छत्तिंसानुत्तरे धम्मा पञ्चतिंस महग्गते।
अट्ठतिंसापि लब्भन्ति कामावचरसोभने॥
सत्तवीसत्यपुञ्ञम्हि द्वादसाहेतुके ति च।
यथासम्भवयोगेन पञ्चधा तत्थ सङ्गहो॥

[illegible]

१९. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

२० [illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible]

२१. [illegible]

[illegible]

सोभनचेतसिका चेति पञ्चतिंस धम्मा सङ्गहं गच्छन्ति। करुणामुदिता पनेत्थ पच्चेकमेव योजेतब्बा। तथा दुतियज्झानिकचित्तेसु वितक्कवज्जा। ततियज्झानिकचित्तेसु वितक्कविचारवज्जा। चतुत्थज्झानिकचित्तेसु वितक्कविचारपीतिवज्जा। पञ्चमज्झानिकचित्तेसु पन पन्नरससु अप्पमञ्ञायो न लब्भन्ती ति सब्बथा पि सत्तवीसति महग्गतचित्तेसु पञ्चकज्झानवसेन पञ्चधा व सङ्गहो होती ति।

तीसू ति कुसलविपाकक्रियचित्तेसु। झानचित्तस्स आरम्मणं कसिणादिकं। तं आरम्मणं कत्वा यदा झानं समापज्जति, तदास्स अहं, कायदुच्चरितादीहि विरमामी ति न होति। तस्मा झानचित्तेसु विरतियो न विज्जन्ति। करुणाय सति मुदिता न होति, मुदिताय सति करुणा न होति। तस्मा ता पच्चेकं योजेतब्बा। पन्नरससू ति, कुसलविपाकक्रियावसेन तीणि, द्वादस च अरूपावचरानी ति पन्नरस, तेसु।

२०. पञ्चतिंस चतुत्तिंस तेत्तिंस च यथाक्कमं।
बत्तिंस चेव तिंसेति पञ्चधा व महग्गते॥

चतुत्थज्झाने वितक्कविचारपीतिवज्जा बत्तिंस चेतसिका। पञ्चमज्झानिकेसु पन्नरससु ततो द्वे अप्पमञ्ञायो हापेत्वा तिंसा ति।

कामावचरसोभनचेतसिकसङ्गहो

२३ कामावचरसोभनेसु पन कुसलेसु ताव पठमद्वये अञ्ञसमाना तेरस चेतसिका, पञ्चवीसति सोभनचेतसिका चेति अट्ठतिंस धम्मा सङ्गहं गच्छन्ति। अप्पमञ्ञा-विरतियो

[illegible]

[illegible]

[illegible] गाथा

२४. [illegible]

न विज्जन्तेत्थ विरती क्रियासु च महग्गते।
अनुत्तरे अप्पमञ्ञा कामपाके द्वय तथा ॥
अनुत्तरे झानधम्मा अप्पमञ्ञा च मज्झिमे।
विरतो ञाणपीती च परित्तेसु विसेसका ॥

कामावचरकुसलचित्तेसु पठमद्वये अट्ठतिंस धम्मा होन्ति दुतियद्वये ञाणवज्जिता सत्ततिंस। ततियद्वये पीतिवज्जिता ञाणसम्पयुत्ता तथेव सत्ततिंस। चतुत्थद्वये ञाणपीतिवज्जिता छत्तिंस। क्रियाचित्तेसु पठमद्वये विरतिवज्जिता पञ्चतिंस, दुतियद्वये चतुत्तिंस तथा ततियद्वये, चतुत्थद्वये तेत्तिंस। विपाकचित्तेसु पठमद्वये तेत्तिंस। दुतियततियद्वयेसु वत्तिंस, चतुत्थद्वये एकतिंसा ति।

एत्थ क्रियाचित्तेसु महग्गतचित्तेसु च तिस्सो विरतियो न विज्जन्ति लोकुत्तरचित्ते विरतियो नियता, अप्पमञ्ञायो पन न विज्जन्ति। सहेतुककामावचरविपाकचित्तेसु विरतियो च अप्पमञ्ञायो च न विज्जन्ति।

अनुत्तरे लोकुत्तरचित्तेसु झानधम्मा झानङ्गानि विसेसतो होन्ति। पठमज्झानिकलोकुत्तरचित्तेसु वितक्कादीनि पञ्च झानङ्गानि, दुतियादिसु वितक्कादिवज्जितानि, तस्मा तेसु झानधम्मा विसेसका होन्ति। ते च झानधम्मा अप्पमञ्ञायो च मज्झिमे महग्गतेसु विसेसका होन्ति। परित्तेसु सहेतुककामावचरचित्तेसु, विरतियो ञाणं पीती ति इमे चेतसिका विसेसका यथासम्भवं उपलब्भन्ति, न ते सब्बचित्तसाधारणा ति अत्थो।

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

न [३४१] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ति [illegible]

२६. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible]

वीसति [illegible] [illegible]ति ।

[illegible] [illegible]ति । [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible], चत्तारो

न इत्थकायो चत्तारो ति वीसति [illegible] । [illegible]

[illegible] यदा इत्थ होति तदा इत्थानि न होन्ती ति एत- [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होति ।

होति यदि चेतसिकम्मा [illegible] ति ।

२७. छन्दपीतिवज्जिता पन अञ्ञसमाना एकादस, अकुसलसाधारणा चत्तारो चा ति पन्नरसधम्मा उद्धच्चसहगते सम्पयुज्जन्ति। विचिकिच्छासहगतचित्ते च अधिमोक्खविरहिता विचिकिच्छासहगता तथेव पन्नरस धम्मा समुपलब्भन्ती ति सब्बथा पि द्वादसाकुसलचित्तुप्पादेसु पच्चेकयोजियमाना पि गणनवसेन सत्तधा व सङ्गहिता भवन्ती ति।

सङ्गहगाथा

२८. एकूनवीसट्ठारस वीसेकवीस वीसति।
द्वावीस पन्नरसेति सत्तधाकुसले ठिता॥
साधारणा च चत्तारो समाना च दसापरे।
चुद्दसेते पवुच्चन्ति सब्बाकुसलयोगिनो॥

लोभसहगतचित्तेसु पठमे तथा ततिये एकूनवीसति धम्मा लब्भन्ति, पञ्चमे तथा सत्तमे च अट्ठारस, पटिघसम्पयुत्तेसु पठमे वीसति, लोभसहगतेसु दुतिये च चतुत्थे च थीनमिद्धेन विसेसेत्वा एकवीसति, छट्ठे च अट्ठमे च तेहि सद्धिमेव वीसति, पटिघसम्पयुत्तससङ्खारिके थीनमिद्धेन सह द्वावीसति, द्वीसु पि मोमूहचित्तेसु पन्नरसा ति एव सत्तधा सङ्गहो। साधारणा ति सब्बाकुसलसाधारणा। दस समाना ति, लोभो दिट्ठि मानो दोसो इस्सा मच्छरियं कुक्कुच्चं थीनं मिद्धं विचिकिच्छा ति अकुसलसमाना दस।

११. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ति।

१० [illegible] [illegible] [illegible] ति [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
इति [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] ति
[illegible]। [illegible] ति [illegible]
[illegible] ति,
[illegible]
ति [illegible]।

किरिया, तिण्णं सन्तीरणानं वसेन तिविधा विपाका ति चतुब्बिधा होति। तासु कुसलाकुसलविपाका उपेक्खासहगता पटिसन्धिकिच्चम्पि साधेति [५।१०-११]। सा इध अहेतुकपटिसन्धियुगल ति वुत्ता।

हसनचित्ते द्वादस, वोट्ठपने च सोमनस्ससहगतसन्तीरणे च एकादस, मनोधातुत्तिके द्वीसु च उपेक्खासहगतसन्तीरणेसु दस, द्विपञ्चविञ्ञाणेसु सत्ता ति एव चतुब्बिधो सङ्गहो।

अहेतुकेसु सत्त चेतसिका सब्बत्थ होन्ति। सेसा यथारह-योजेतब्बा। लोकुत्तरचित्तेसु पञ्चविधो [२।१६-२०], महग्गत चित्तेसु पञ्चविधो [२।२१-२२], सहेतुककामावचरचित्तेसु द्वादस-विधो [२।२३], अकुसलेसु सत्तविधो [२।२५-२८], अहेतुक-चित्तेसु च चतुब्बिधो ति एव वित्थारतो तेत्तिंसविधो सङ्गहो वेदितब्बो। इत्थं यथावुत्तनयेन चित्ताविप्पयुत्तानं चेतसिकानं सम्पयोगञ्च सङ्गहञ्च ञत्वा चित्तेन समं सह यथायोगं भेदं उद्दिसे कथेय्या ति।

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे चेतसिकसङ्गहविभागो नाम

दुतियो परिच्छेदो।

[illegible]

एको विसो [illegible]
वेदनाओ [illegible] [illegible], [illegible]
होन्ति, वेद [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

२. तत्थ वेदनासहगते [illegible] तिविधा
दुक्खा अदुक्खमसुखा चा ति। सुखं, दुक्खं,
दोमनस्सं उपेक्खा ति च वेदना [illegible] होति।
अयं उपादानो वेव।

३. तत्थ सुखसहगतं कुसलचित्तं
तथा दुक्खसहगतं अकुसलचित्तं।
चित्तानि पन [illegible] चत्तारि, [illegible]
[illegible], सुख[illegible] च द्वे ति [illegible]

चित्तानि चेव पठम-दुतिय-ततिय-चतुत्थज्झानसङ्खातानि चतुचत्तालीस महग्गतलोकुत्तरचित्तानि चेति द्वासट्ठिविधानि भवन्ति। दोमनस्ससहगतचित्तानि पन द्वे पटिघचित्तानेव। सेसानि सब्बानि पि पञ्चपञ्ञास उपेक्खासहगतचित्तानेवा ति।

कामावचरसोभनानि सहेतुकचित्तानि कुसल विपाक-क्रियावसेन द्वादस। **सुखसन्तीरणं** ति सोमनस्ससहगतं-सन्तीरणं। **हसनं** ति हसितुप्पादचित्तं। एकमेकं झानं एकादसविधं ति [१।३१] कत्वा **चतुचत्तालीस। सेसानी** ति, चत्तारि लोभमूलानि, द्वे मोमूहानि, अहेतुकेसु कायविञ्ञाणं वज्जेत्वा अकुसलविपाकानि छ, तथा कायविञ्ञाणञ्च सोमनस्ससहगतसन्तीरणञ्च वज्जेत्वा कुसलविपाकानि छ, हसितुप्पादं वज्जेत्वा द्वे क्रियाचित्तानि ति चुद्दस, कामावचरसहेतुकेसु कुसल-विपाक क्रियावसेन द्वादस, पञ्चमज्झानिकानि तेवीसती ति [१।३१] एवं **पञ्चपञ्ञास** चित्तानि उपेक्खासहगतानि भवन्ति।

४. सुखं दुक्खं उपेक्खा ति तिविधा तत्थ वेदना।
सोमनस्सं दोमनस्समिति भेदेन पञ्चधा॥
सुखमेकत्थ दुक्खञ्च दोमनस्सं द्वये ठितं।
द्वासट्ठिसु सोमनस्सं पञ्चपञ्ञासकेतरा॥

सुखमेकत्था ति सुखं एकस्मिं एव कुसलविपाकाहेतुककायविञ्ञाणे, एवं दुक्खञ्च तस्मिं एव अकुसलविपाके। **पञ्चपञ्ञासके इतरा** ति पदच्छेदो। इतरा उपेक्खा वेदना पञ्चपञ्ञासचित्तेसु सम्पयोगं गच्छती ति अत्थो। सोमनस्सस्स झानङ्गभावतो इध एकवीससतचित्तनयो गहितो।

१. [illegible] [illegible]

[illegible], [illegible]

[illegible]

१. [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] ति [illegible]

[illegible] [illegible] ति

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ति

[illegible] [illegible] [illegible] ति ।

७. [illegible] हे [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ति [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible], [illegible],

---

● सी. [illegible] । * सी. [illegible] ।

मोहो ति द्वे हेतू ति। कामावचरसोभनञाणविप्पयुत्तचित्तेसु अमोहो नत्थि, अलोभो अदोसो ति इमे द्वे एव हेतू सम्पयुज्जन्ति, तस्मा तानि पि दुहेतुकानी ति वुत्तानि। इतरानि सत्तचत्तालीस अलोभ-अदोस-अमोहवसेन तिहेतुकचित्तानी ति।

८. लोभो दोसो च मोहो च हेतू अकुसला तयो।
अलोभादोसामोहा च कुसलाब्याकता तथा॥
अहेतुकट्ठारसेकहेतुका द्वे दुवीसति।
द्विहेतुका मता सत्तचत्तालीस तिहेतुका॥

कुसलाब्याकता ति कुसलचित्तेसु सम्पयुत्ता कुसला, विपाकचित्तेसु क्रियाचित्तेसु च सम्पयुत्ता ते एव अब्याकता ति वुच्चन्ति। अहेतुकानि चित्तानि अट्ठारस, एकहेतुकानि द्वे, दुवीसति द्वावीसति द्विहेतुकानि, सत्तचत्तालीस तिहेतुकानी ति।

किच्चसङ्गहो

९. किच्चसङ्गहे किच्चानि नाम पटिसन्धि-भवङ्गावज्जन-दस्सन-सवन-घायन-सायन-फुसन-सम्पटिच्छन-सन्तीरण-वोट्ठपन-जवन-तदारम्मण-चुतिवसेन चुद्दसविधानि भवन्ति। पटिसन्धि-भवङ्गावज्जन-पञ्चविञ्ञाणट्ठानादिवसेन पन तेसं दसधा ठानभेदो वेदितब्बो।

किच्चानी ति चित्तुप्पादानं किच्चानि। भवेन भवं पटिसन्दहति संयोजेती ति **पटिसन्धि**। एकस्मिं भवे सब्बपठमस्स चित्तस्स इदं किच्चं। भवस्स अङ्गं भवङ्गं, अङ्गभावेन भवस्स यावतायुकं पवत्तापनं।

[illegible]
[illegible] होति । [illegible]
[illegible] ।
ति [illegible]
[illegible] आरम्मणे [illegible]
[illegible] आरम्मणे
[illegible], [illegible] ।

ठानं ति [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] च [illegible] । [illegible] [illegible] एकमेव ठानं ।
[illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] एकमेव ठानं । ततो [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] पन [illegible]
द्वारे च मनो[illegible] पवत्ति । [illegible]
इमानि [illegible] [illegible] । तथा
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" ति [[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] एवं
[illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]-

किच्चट्ठानं ति । इति इमानि दस किच्चट्ठानानि वेदितब्बानि। इमेसं ठानानं सुखावबोधत्थं पञ्चद्वारवीथि मनोद्वारवीथि च ओलोकेतब्बा [४।८-१२]।

विभावनियं पन, "तत्थ पटिसन्धिया ठान पटिसन्धिट्ठान । कामं पटिसन्धिविनिम्मुत्तं ठानं नाम नत्थि, सुखगहणत्थं पन सिलापुत्तकस्स सरीर त्यादिसु विय अभेदे पि भेदपरिकप्पना ति दट्ठब्बं। एव सेसेसु पि। दस्सनादीनं पञ्चन्नं विञ्ञाणानं ठान पञ्चविञ्ञाणट्ठान। आदिसद्देन सम्पटिच्छनट्ठानादीन सङ्गहो। तत्थ चुतिभवङ्गान अन्तरा पटिसन्धि-ट्ठान। पटिसन्धिआवज्जनानं, जवनावज्जनान, तदारम्मणावज्जनान, वोट्ठपनावज्जनान, कदाचि जवनचुतीनं तदारम्मणचुतीनञ्च अन्तरा भवङ्गट्ठान। भवङ्गपञ्चविञ्ञाणान, भवङ्गजवनानञ्च अन्तरा आवज्जनट्ठानं। पञ्चद्वारावज्जनसम्पटिच्छनानमन्तरा पञ्चविञ्ञाणट्ठान। पञ्चविञ्ञाण-सन्तीरणानमन्तरा सम्पटिच्छनट्ठानं। सम्पटिच्छनवोट्ठपनानमन्तरा सन्तीरणट्ठान। सन्तीरणजवनानं, सन्तीरणभवङ्गानञ्च अन्तरा वोट्ठ-पनट्ठानं। वोट्ठपनतदारम्मणानं, वोट्ठपनभवङ्गानं, वोट्ठपनचुतीनं, मनो-द्वारावज्जनतदारम्मणान, मनोद्वारावज्जनभवङ्गान, मनोद्वारावज्जनचुती-नञ्च अन्तरा जवनट्ठान। जवनभवङ्गानं, जवनचुतीनञ्च अन्तरा तदारम्मणट्ठानं। जवनपटिसन्धीन, तदारम्मणपटिसन्धीन, भवङ्ग-पटिसन्धीनं वा अन्तरा चुतिट्ठानं नामा" ति वुत्त*। इमिना नयेन पन पञ्चवीसति ठानानि होन्ति। तस्मा इदं न युज्जति।

---

* मरम्म १०२।सीहल-६९-७०।

[illegible]

[illegible] [१८६] [illegible]

[illegible]

१० [illegible]

[illegible]

जवनकिच्चानि। महाविपाकानि चेव सन्तीरणत्तयञ्चेति एकादस तदारम्मणकिच्चानि।

सन्तीरणं ति विपाकाहेतुकमनोविञ्ञाणधातु। सा, कुसलविपाका सोमनस्सुपेक्खासहगतवसेन दुविधा, अकुसलविपाका एकविधा ति तिविधा। इमस्मिं पकरणे सन्तीरणनामेनेव सा वुत्ता [१।७-८]। तत्थ उपेक्खासहगता दुविधा पटिसन्धि-भवङ्ग-चुति-सन्तीरण-तदारम्मण-किच्चवसेन पञ्च किच्चानि साधेति। सा हि अकुसलविपाका यदा चतूसु अपायेसु पटिसन्धिवसेन पवत्तति, तदा तत्थ पटिसन्धिकिच्चं, ततो परं यावतायुकं यथासम्भवं भवङ्गकिच्चं, आयुपरियोसाने च चुति-किच्चं साधेति। यदा च सा दुब्बलकामावचरकुसलकम्मुना मनुस्सेसु जच्चन्ध-जातिबधिरादीनं कुसलविपाकभावेन पटिसन्धि हुत्वा पवत्तति, तदा पि एवमेव पटिसन्धि-भवङ्ग चुतिकिच्चानि साधेति। सोमनस्स-सहगता पनेसा पटिसन्धि न होति। तिस्सो पि च सन्तीरणतदारम्मण-किच्चानि साधेन्ति। **महाविपाकानी** ति सहेतुककामावचर-विपाकानि। रूपावचरविपाकानि पञ्च, अरूपावचरविपाकानि चत्तारी ति नव महग्गतविपाकानि। पञ्चद्वारावज्जनं मनोद्वारावज्जनं ति इमानि द्वे चित्तानि आरम्मणकिच्चं साधेन्ति। **तथा** कुसलाकुसल-विपाकानि द्वे चक्खुविञ्ञाणानि दस्सनकिच्चं, द्वे सोतविञ्ञाणानि सवन किच्चं, द्वे घानविञ्ञाणानि घायनकिच्चं, द्वे जिव्हाविञ्ञाणानि सायन-किच्चं, द्वे कायविञ्ञाणानि फुसनकिच्चं, द्वे च सम्पटिच्छनानि सम्प-टिच्छनकिच्चं साधेन्ति। **तीणी** ति तिस्सो विपाकाहेतुकमनोविञ्ञाण-

[illegible] ।
[illegible],
[illegible]
[illegible] ।

१८. [illegible]

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।

[illegible] [१७।११०–१११] ।

१९. [illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥

हेट्ठा वुत्तनयेन अट्ठसट्ठि चित्तानि एककिच्चानि च एकट्ठानानि च। सोमनस्ससहगतसन्तीरण (सोमनस्ससहगताहेतुकविपाकमनोविञ्ञाण-धातु), तथा वोट्ठपन (उपेक्खासहगताहेतुकक्रियामनोविञ्ञाणधातु), इति इमानि द्वे चित्तानि द्विकिच्चानि द्विट्ठानानि च। नव रूपावचरा रूपावचरविपाकानि तिकिच्चानि तिट्ठानानि च। अट्ठ कामावचरसहेतुक-विपाकानि चतुकिच्चानि चतुट्ठानानि च। द्वे उपेक्खासहगतसन्तीर-णानि (उपेक्खासहगताहेतुकविपाकमनोविञ्ञाणधातु) पञ्चकिच्चानि पञ्चट्ठानानि चा ति।

द्वारसङ्गहो

१३. द्वारसङ्गहे द्वारानि नाम, चक्खुद्वारं, सोतद्वारं, घान-द्वारं, जिव्हाद्वारं, कायद्वारं मनोद्वारञ्चेति छब्बिधानि भवन्ति।

१४. तत्थ चक्खुमेव चक्खुद्वारं, तथा सोतादयो सोत-द्वारादीनि। मनोद्वारं पन भवङ्गं ति पवुच्चति।

१५. तत्थ पञ्चद्वारावज्जन-चक्खुविञ्ञाण-सम्पटिच्छन-सन्तीरण-वोट्ठपन-कामावचरजवन-तदारम्मणवसेन छचत्ता-लीस चित्तानि चक्खुद्वारे यथारहं उप्पज्जन्ति, तथा पञ्च-द्वारावज्जन-सोतविञ्ञाणादिवसेन सोतद्वारादिसु पि छचत्ता-लीसेव भवन्ती ति सब्बथा पि पञ्चद्वारे चतुपञ्ञास चित्तानि-कामावचरानेवा ति वेदितब्बानि।

होन्ति [illegible],

[illegible],

होन्ता [illegible]

न होन्ति [illegible]

[illegible] पुनि।

[illegible] होन्ति

[illegible] होन्ति [illegible]

१६. मनोद्वारे पन

[illegible] [illegible]

[illegible] द्वारविमुत्तानि।

[illegible] पुब्बे वुत्तनयेन [३।१] [illegible],

[illegible] एक मनोद्वार[illegible]

[illegible] पुब्बे वुत्तनयेन [३।१]।

[illegible] पवत्तन्ति। [illegible] मनोद्वारं [illegible] द्वारविमुत्तं। [illegible]

द्वारं द्वारेन पवत्तति। [illegible] पन [illegible]

[illegible]

[illegible] पवत्तन्ति। [illegible] पन

द्वारविमुत्तानि [३।१०]। [illegible]

१७. [illegible] पन [illegible]

[illegible] [illegible]

५४

मनोधातुत्तिकं पन पञ्चद्वारिकं। सुखसन्तीरण वोट्ठपन-कामावचरजवनानि छद्वारिकचित्तानि। उपेक्खासहगत-सन्तीरण-महाविपाकानि छद्वारिकानि चेव द्वारविमुत्तानि च। महग्गतविपाकानि द्वारविमुत्तानेवा ति।

द्विपञ्चविञ्ञाणानि यथारह चक्खु-सोत-घाण-जिव्हा-कायद्वारवसेन एकद्वारिकानेव। एव महग्गत-लोकुत्तरजवनानि पि मनोद्वारे येव पवत्त-नतो एकद्वारिकानि। **मनोधातुत्तिकं** ति पञ्चद्वारावज्जन द्वे च सम्पटिच्छनचित्तानि। द्वे उपेक्खासहगतसन्तीरणानि। **महा-विपाकानी** ति अट्ठ सहेतुककामावचरविपाकानि।

१८ एकद्वारिकचित्तानि पञ्चछद्वारिकानि च।
छद्वारिकविमुत्तानि विमुत्तानि च सब्बथा॥
छत्तिंसति तथा तीणि एकतिंस यथाक्कमं।
दसधा नवधा चेति पञ्चधा परिदीपये॥

पञ्चछद्वारिकानी ति पञ्चद्वारिकानि च छद्वारिकानि च। **छद्वारिकविमुत्तानी** ति छद्वारिकानि पि द्वारविमुत्तानि पि। **विमु-त्तानी च सब्बथा** ति सब्बथा द्वारविमुत्तानि। तानि क्कमतो वुच्चन्ति कथ? द्विपञ्चविञ्ञाणानि दस, महग्गतकुसलक्रियावसेन अट्ठारस लोकुत्तरमग्गफलवसेन अट्ठा ति इमानि छत्तिंस चित्तानि एकद्वारिकानि। एक पञ्चद्वारावज्जनं, द्वे सम्पटिच्छनचित्तानी ति इमानि तीणि पञ्चद्वारिकानि। सोमनस्ससहगतसन्तीरण, वोट्ठपनं, एकूनतिंस कामा-वचरजवनानी ति एकतिंस छद्वारिकचित्तानि। एत्थ वोट्ठपनं मनोद्वारे

[illegible]]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

१९. [illegible]

[illegible]

[illegible] ।

२० [illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] । [illegible]

[illegible] [१।८], [illegible]

[illegible] [[illegible]]। [illegible]

[illegible] । [illegible] ।

[illegible]

२१. तत्थ चक्खुद्वारिकचित्तानं सब्बेसम्पि रूपमेव आरम्मणं, तञ्च पच्चुप्पन्नमेव। तथा सोतद्वारिकचित्तादीनम्पि सद्दादीनि, तानि च पच्चुप्पन्नानि येव। मनोद्वारिकचित्तानं पन छब्बिधम्पि पच्चुप्पन्नमतीतं अनागतं कालविमुत्तञ्च यथारहमारम्मणं होति। द्वारविमुत्तानञ्च पटिसन्धि-भवङ्ग-चुतिसङ्खातानं छब्बिधम्पि यथासम्भवं येभुय्येन भवन्तरे छद्वारगहितं पच्चुप्पन्नमतीतं पञ्ञत्तिभूत वा कम्म-कम्मनिमित्त-गतिनिमित्तसम्मतं आरम्मणं होति।

छब्बिधम्पी ति रूपादि छप्पकार। मनोद्वारिकचित्तान कथ पच्चुप्पन्नं रूपादि आरम्मण होति? परचित्तविजाननकाले हि परस्स हदयरूप पस्सति [वि १३।६–१०], दिब्बाय सोतधातुया सद्द सुणाति [वि १३।१–७]। एवं पच्चुपन्नानि अनागतानि च रूपादीनि आरम्मणानि योगिनो मनोद्वारे आपाथ आगच्छन्ति। अतीतानि पन सब्बसाधारणानि। कालविमुत्तं ति निब्बानञ्च पञ्ञत्ति च। तेसु निब्बान अरियानमेव आरम्मण, पञ्ञत्ति सब्बेस। पटिसन्धिया य आरम्मणं तदेव भवङ्गस्स, तदेव चुतिया। तस्मा वुत्त—पटिसन्धिभवङ्गचुतिसङ्खातानं ति। इमानि एकूनवीसति पटिसन्धिचित्तानि पञ्चमपरिच्छेदे [५।१०–१७] पाकटानि भविस्सन्ति, तथा कम्मकम्मनिमित्त-गतिनिमित्तानि [५।३५, ३८]। येभुय्येना ति कस्मा वुत्तं? यस्मा असञ्ञीभवतो चवित्वा अञ्ञस्मिं भवे उप्पन्नानं चुतिकाले कम्म-कम्मनिमित्त-गतिनिमित्तानं असम्भवो, यस्मा च अरूपा-

[illegible]]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सेसानि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] पि [illegible] । [illegible]

[illegible] । सेसानि

[illegible] पि [illegible] ।

[illegible] पि ।

मनोधातु[illegible] पि [illegible]

सेसानि [illegible] पि एवं

[illegible] पि

[illegible] । तदा [illegible]

[illegible] आरम्मणं [illegible], तदा [illegible]

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] भवति—"[illegible]

कामावचरधम्मेस्वेव आरम्मणभूतेसु तदारम्मण इच्छन्ती ति" [४।१७]।
तस्मा, एतानि **कामवचरानेव**। कथं अकुसलानि लोकुत्तरवज्जिता-रम्मणानि? कामावचरकुसलानि कत्वा महग्गतज्झानानि वा समापज्जित्वा तानि अयोनिसो मनसिकरोन्तस्स पुथुज्जनस्स अकुसलचित्तान आरम्मणानि होन्ति येव। वुत्तं हेत पट्ठाने—"कुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स आरम्मणपच्चयेन पच्चयो। दान दत्वा सील समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा तं अस्सादेति अभिनन्दति। त आरब्भ रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति, विचिकिच्छा उप्पज्जति, उद्धच्च उप्पज्जति, दोमनस्स उप्पज्जति झाना वुट्ठहित्वा झान अस्सादेति अभिनन्दति। त आरब्भ रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति, विचिकिच्छा उप्पज्जति, उद्धच्च उप्पज्जति,, झाने परिहीने विप्पटिसारिस्स दोमनस्स उप्पज्जती" ति [तिकपट्ठाने पञ्हावारविभङ्गे]। एव लोकुत्तरवज्जिता सब्बे पि धम्मा अकुसलचित्तानं आरम्मणपच्चयेन पच्चया होन्ति।

ञाणसम्पयुत्तकामावचरकुसलानि पुथुज्जनानञ्च सेखानञ्च एव अभिञ्ञाचित्तम्पि। सेखा इमेहि कामावचरचित्तेहेव अत्तनो मग्गफलानि पच्चवेक्खन्ति, अभिञ्ञाचित्तेन च इतरेस सेखान चित्त जानन्ति। तस्मा इमानि चित्तानि **अरहत्तमग्गफलवज्जितसब्बारम्मणानी** ति वुत्त। **क्रियाभिञ्ञा** ति अरहत अभिञ्ञा। **वोट्ठपनं** ति अहेतुकक्रियामनोविञ्ञाणधातु। सा हि पञ्चद्वारे वोट्ठपनवसेन मनोद्वारे मनोद्वारावज्जनवसेन सब्बे धम्मे आरम्मण कातु सक्कोति, तस्मा **सब्बारम्मणा** ति वेदितब्बा।

[illegible] ति [illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
ते [illegible], [illegible]
[illegible] इति [illegible]
होन्ति । [illegible]
[illegible]
तथा [illegible] ति [illegible]
परिच्छेदे [[illegible]
[illegible] [[illegible]] [illegible] ।

२१. [illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible] कामावचरविपाकचित्तानि, [illegible]
[illegible] इमानि [illegible] चित्तानि कामावचराम्मणानेव ।
[illegible] कुसल-किरिय-विपाकवसेन [illegible] चित्तानि [illegible]
रम्मणानि । [illegible] चित्तानि, [illegible]
ति [illegible] । [illegible] ति [illegible]
[illegible] अट्ठ च
[illegible] अनुत्तरसुत्तम्हि [illegible] [illegible] ।

अग्गमग्गफलुज्झिते ति अरहत्तमग्ग फलञ्च वज्जेत्वा इतरेसु आरम्मणेसु, चत्तारि ञाणसम्पयुत्तकुसलचित्तानि, एकं कुसलाभिञ्ञाचित्तञ्चेति पञ्च चित्तानि पवत्तन्ति। चत्तारि ञाणसम्पयुत्तक्रियाचित्तानि, एकं क्रियाभिञ्ञाचित्तं, एकञ्च अहेतुकक्रियामनोविञ्ञाणधातुचित्तं (मनोद्वारावज्जन) ति इमानि छ चित्तानि सब्बत्थ सब्बेसु आरम्मणेसु पवत्तन्ति।

वत्थुसङ्गहो

२४. वत्थुसङ्गहे वत्थूनि नाम, चक्खु-सोत-घान-जिव्हा-काय-हदयवत्थु चेति छब्बिधानि भवन्ति। तानि कामलोके सब्बानि पि लब्भन्ति। रूपलोके पन घानादित्तयं नत्थि। अरूपलोके पन सब्बानि पि न संविज्जन्ति।

वसन्ति चित्तचेतसिका धम्मा एतेसू ति वत्थूनि (वास्तूनि)। तेसु चक्खादीनि पञ्च पञ्चन्न विञ्ञाणधातून वत्थूनि, हदयं मनोधातु-मनोविञ्ञाणधातून ति।

२५ तत्थ पञ्च विञ्ञाणधातुयो यथाक्कमं एकन्तेन पञ्च पसादवत्थूनि निस्सायेव पवत्तन्ति। पञ्चद्वारावज्जन- सम्पटिच्छनसङ्खाता पन मनोधातु*च हदयं निस्सिता येव पवत्तति†। अवसेसा पन मनोविञ्ञाणधातुसङ्खाता च सन्तीरण-महाविपाक-पटिघद्वय-पठममग्ग-हसन-रूपावचरवसेन हदयं निस्सायेव पवत्तति‡। अवसेसा कुसलाकुसलक्रियानुत्तरवसेन पन

* म मनोधातू। † म पवत्तन्ति। ‡ सी म. पवत्तन्तिं।

[illegible] । [illegible]

[illegible]

दुविधा [illegible] च [illegible],

[illegible]

[illegible]

[illegible]

चत्तारि [illegible]

[illegible] च [illegible],

[illegible] [illegible], चत्तारि

[illegible] ति [illegible] ।

२६. [illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible],

[illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible],

[illegible], [illegible], [illegible], [illegible] ति

[illegible]

धातुयो जायन्ति। अरूपे अरूपभवे एका धातु अनिस्सिता आरुप्पविपाकसङ्खाता एका मनोविञ्ञाणधातु वत्थु अनिस्सायेव पवत्तति, तत्थ वत्थुस्स अभावा।

द्विपञ्चविञ्ञाणानि, मनोधातुत्तिक, सन्तीरणत्तिक, अट्ठ महाविपाकानि, द्वे पटिघचित्तानि, पठममग्गचित्त, हसितुप्पादचित्त, पन्नरस रूपावचरचित्तानि चेति तेचत्तालीस चित्तानि निस्साय जायरे, हदयवत्थु निस्सायेव जायन्ति। वुत्तनयेन द्वेचत्तालीस चित्तानि हदयवत्थु निस्साय कामरूपभवे, अरूपभवे पनेतानि हदयवत्थु अनिस्साय जायन्ति। पाकारुप्पा ति चत्तारि आरुप्पविपाकचित्तानि, तानि अनिस्सितानेव जायन्ति, हदयवत्थु विना पवत्तन्ती ति अत्थो।

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे पकिण्णकसङ्गहविभागो नाम ततियो परिच्छेदो।

निपुणत्ताति ति [illegible] [illegible]
या [illegible] च [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] वं।
निम्मापनियं [illegible] [illegible] [illegible] ति वुत्तं। तं
भूमिपुणकम्मेहेन ति [illegible] [illegible] इमस्मि एव [illegible]
कथिता [४।२११–२८]। [illegible] तत्थ इतो भेदा [illegible]
वुत्ता [५।९–८]। परिहानि[illegible] ति [illegible] [illegible]।
पुण्णकम्मनिमित्तमिदं ति पुब्बनिवासेहि च अनागतेहि च [illegible]।
पवत्तिसम्भवं ति पटिच्चमिदं [illegible] ([illegible]) च [illegible]
[illegible] समासेन [illegible]। [illegible]। इमस्मिं
[illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] च [illegible]
[illegible] कथितो।

२ छ वत्थूनि, छ द्वारानि, छ आरम्मणानि, छ विञ्ञाणानि, छ वीथियो, छधा विसयप्पवत्ति चेति वीथिसङ्गहे छ छक्कानि वेदितब्बानि।

इमानि परतो आविभविस्सन्ति।

३ वीथिमुत्तानं पन कम्म-कम्मनिमित्त-गतिनिमित्तवसेन तिविधा होति विसयप्पवत्ति।

इमानि तीणि निमित्तानि पञ्चमपरिच्छेदे आविभविस्सन्ति [५।३५, ३८]। विसया नाम आरम्मणानि, तेसं चित्तस्स आपाथागमनं विसयप्पवत्ती ति वेदितब्बा।

४. तत्थ वत्थुद्वारारम्मणानि पुब्बे वुत्तनयानेव।

ततियपरिच्छेदे वुत्तानि। वत्थूनि ३।२४-२६। द्वारानि ३।१३-१८। आरम्मणानि ३।१६-२३।

५ चक्खुविञ्ञाणं, सोतविञ्ञाणं, घानविञ्ञाणं, जिव्हाविञ्ञाणं, कायविञ्ञाणं, मनोविञ्ञाणञ्चेति छ विञ्ञाणानि।

६ छ वीथियो पन, चक्खुद्वारवीथि, सोतद्वारवीथि, घानद्वारवीथि, जिव्हाद्वारवीथि, कायद्वारवीथि, मनोद्वारवीथि चेति द्वारवसेन वा, चक्खुविञ्ञाणवीथि, सोतविञ्ञाणवीथि, घानविञ्ञाणवीथि, जिव्हाविञ्ञाणवीथि, कायविञ्ञाणवीथि, मनोविञ्ञाणवीथि चेति विञ्ञाणवसेन वा द्वारप्पवत्ता चित्तप्पवत्तियो योजेतब्बा।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१ [illegible]

१ [illegible]

१ [illegible]

१ [illegible]

१ [illegible]

[illegible]

[illegible]

१६ [illegible]

[illegible]

११ [illegible]

[११२५]

[illegible]

एत्थ तीणि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] च [illegible] [illegible] । [illegible] च [illegible]

६६

मग्गवीथि†

	वीथि=
अतीतभवङ्ग	०००
भवङ्गचलन	०००
भवङ्ग पच्छेदो	०००
मनोद्वारावज्जन	०००
परिकम्म	०००
उपचार	०००
अनुलोमं	०००
गोत्रभू	०००
मग्गचित्त	०००
फलचित्त	०००
फलचित्त	०००
फलचित्त वा	०००
भवङ्गपातो	

महग्गता वीथि (पठमका अप्पना)

	वीथि=
अतीतभवङ्ग	०००
भवङ्गचलनं	०००
भवङ्ग पच्छेदो	०००
मनोद्वारावज्जन	०००
परिकम्मं .	०००
उपचारं .	०००
अनुलोम	०००
गोत्रभू	०००
अप्पना*	०००
भवङ्गपातो	

कामावचरा मनोद्वारवीथि

	वीथि=
अतीतभवङ्ग	०००
भवङ्गचलन	०००
भवङ्ग पच्छेदो	०००
मनोद्वारावज्जन	०००
कामावचरजवनचित्तानि सत्तजवनवसेन एकूनतिंस	००० ००० ००० ००० ००० ००० ०००
द्वे तदारम्मणानि	००० ०००

धम्मान (रूप सद्द-गन्ध-रस-फोट्ठब्बारम्मणान) आयु। सत्तरस चित्त-क्खणा एको रूपक्खणो ति वुत्तं होति।

* पठमकप्पनाय एकमेव अप्पनाजवनं, परिचितप्पनाय पन जवनानि अपरिमितानि, एव फलसमापत्तिवीथियम्पि।

† अय मग्गवीथि नवमपरिच्छेदे पि [६।२६] पकासिता।

[illegible] ति

[illegible] वा, [illegible]

[illegible] ।

७ [illegible],

[illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

८ [illegible] ? [illegible]

[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] वा [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

तस्मा यदि [illegible] [illegible]

[illegible] ततो [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

चित्तं उप्पज्जित्वा निरुज्झति । तथा [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

चित्तं [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति । ततो [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

सत्तक्खत्तुं जवति, जवनानुबन्धानि च द्वे तदारम्मणपाकानि यथारहं पवत्तन्ति। ततो परं भवङ्गपातो।

एत्थ पठमं अनागधकपएण ओलोकेतब्ब। एकचित्तक्खणस्स, उप्पादो ठिति भङ्गो ति तयो कोट्ठासा। ते पि एत्थ खणा ति वुत्ता। **रूपधम्मानं** ति रूपक्खन्धपरियापन्न-रूपायतन-सद्दायतनादि-धम्मानं। **आयू** ति तेस महन्तो खणो, यस्मिं **सत्तरस** चित्तक्खणा उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति। **द्विक्खत्तुं भवङ्गे चलिते** ति एत्थ, पठमं भवङ्गचलनं, दुतियं भवङ्गुपच्छेदो ति वाहरन्ति। **चक्खुविञ्ञाणं** ति आदि-पदानं **उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ती** ति एतेन सम्बन्धो वेदितब्बो। **लद्धप्पच्चय** ति लद्धो पच्चयो एतेना ति लद्धप्पच्चयं। मुच्छाकालादिसु पञ्च, छ वा जवनानि जवन्ति, तस्मा **येभुय्येना** ति आह। **सत्तक्खत्तु** ति सत्तवारं, सत्त जवनानि जवन्ती ति अत्थो। **जवनानुबन्धानी** ति, पटिसोतगामिनिं नावमिव उदकं, इमानि तदारम्मणानि किञ्चि कालं जवनमनुबन्धन्ति। यस्मा इमानि भवङ्गस्स आरम्मणं मुञ्चित्वा जवनारम्मणे पवत्तन्ति, तस्मा तदारम्मणानी ति वुच्चन्ति।

एत्थ च वीथिचित्तप्पवत्तिया सुखगहणत्थं अम्बोपमादिकं आहरन्ति। तमिदं अम्बोपमामत्तं। एको किर पुरिसो फलितम्बरुक्खमूले ससीसं पारुपित्वा निद्दायन्तो आसन्ने पतितस्स एकस्स अम्बफलस्स सद्देन पबुज्झित्वा सीसतो वत्थं अपनेत्वा चक्खुं उम्मीलेत्वा दिस्वा च तं गहेत्वा मद्दित्वा उपसिङ्घित्वा पक्कभावं ञत्वा परिभुञ्जित्वा मुखगतं सह सेम्हेन अज्झोहरित्वा पुन तत्थेव निद्दायति। तत्थ पुरिसस्स

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ८)।

१. [illegible], पुरत [illegible]
पुनो [illegible] पि [illegible]
[illegible] परिवत्तेन्ति, ततो परं [illegible]।
अतिमहन्तं नाम गोचरं। याव तदारम्मणुप्पादा
अप्पहोन्तातीतकमापाथमागतं आरम्मणं महन्तं नाम।
जवनावसाने भवङ्गपातो व होति नत्थि
याव जवनुप्पादा पि अप्पहोन्तातीतकमापाथमागतं
परित्तं नाम। तत्थ जवनम्पि अनुप्पज्जित्वा
वोट्ठब्बनमेव पवत्तति, ततो परं भवङ्गपातो व होति।
वोट्ठब्बनुप्पादा च पन अप्पहोन्तातीतकमापाथमागतं
आरम्मणं अतिपरित्तं नाम। तत्थ भवङ्गचलनमेव
नत्थि वीथिचित्तुप्पादो। इच्चेवं चक्खुद्वारे, तथा
सोतद्वारादिसु चेति सब्बथा पि पञ्चद्वारे

वोट्ठपन-मोघवारसङ्खातानं चतुन्नं वारानं यथाक्कमं आरम्मणं-भूता विसयप्पवत्ति चतुधा वेदितब्बा।

चुद्दस वीथिचित्तुप्पादा ति पञ्चद्वारावज्जनादयो वोट्ठपनपरियन्ता पञ्च चित्तुप्पादा, सत्त जवनानि, द्वे च तदारम्मणानी ति चुद्दस। **पुब्बे वातीतकं** ति भवङ्गचलनतो पुब्बे येव रूपादिआरम्मणस्स ठितिप्पत्तकालपरियन्त एक चित्तक्खण यं अतीतभवङ्ग ति वुच्चति। रूपादिआरम्मणं ठितिप्पत्तमेव आपाथमागच्छति। तस्स आपाथागमने एकचित्तक्खणो वीतिवत्तति। त सन्धाय इदं वुत्तं। एत्थ **आरम्मणं अतिमहन्तं** ति आदि आपाथागमनवसेनेव वेदितब्ब। यदा हि एकचित्त क्खणातीतक ठितिप्पत्त आरम्मणमापाथमागच्छति, तदा पञ्चद्वार-वीथि परिपूरा होति। तस्मा इद आरम्मण **अतिमहन्तं** ति वुच्चति। यदा पनापाथागमने तयो चित्तक्खणा वीतिवत्तन्ति, तदा तस्सारम्मणस्स आयु जवनावसाने येव परिक्खयं गच्छति। तस्मा तत्र तदारम्मणानि नप्पवत्तन्ति, जवनावसाने येव भवङ्गपातो होति। यदा आरम्मणस्स आपाथागमने अट्ठ वा नव वा चित्तक्खणा वितिवत्तन्ति, तदा त आरम्मण **परित्तं** नाम होति। **तदारम्मण-जवन-वोट्ठपन-मोघ-वारसङ्खातान** ति, यस्मिं तदारम्मणं पवत्तति सो तदारम्मणवारो। एव जवन वोट्ठपनवारा। यस्मिं एकम्पि वीथिचित्त नुप्पज्जति सो मोघवारो।

१०. वीथिचित्तानि सत्तेव चित्तुप्पादा चतुद्दस।
चतुपञ्ञास वित्थारा पञ्चद्वारे यथारह॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

११. मनोद्वारे [illegible]

[illegible]

[illegible] पवत्तन्ति, [illegible] [illegible]।

[illegible] [illegible] न होन्ति, [illegible]

विभूतं ति [illegible] पाकटं। तं [illegible]

[illegible] वा मनोद्वारे [illegible] [illegible], तं [illegible]

अविभूतं नाम।

१२. वीथिचित्तानि तीणेव चित्तुप्पादा दसेरिता।

वित्थारेन पनेत्थेकचत्तालीस विभावये॥

मनोद्वारावज्जनं जवनं तदारम्मणन्ति इमानि

वीथिचित्तानि इमिस्सं वीथियं पवत्तन्ति। वित्थारेन पन,

कुसलाकुसलकिरियाजवनानि [illegible] तीणि [illegible]

[illegible]

कामावचरविपाकानी ति एकादस तदारम्मणभावेन, एक मनोद्वारावज्जन ति एकचत्तालीस चित्तानि मनोद्वारकामावचरवीथिय पवत्तन्ति ।

अयमेत्थ परित्तजवनवारो ।

परित्तजवनवारो ति कामावचरजवननयो ।

अप्पनावीथि

१३. अप्पनाजवनवारे पन विभूताविभूतभेदो नत्थि, तथा तदारम्मणुप्पादो च । तत्थ हि ञाणसम्पयुत्तकामावचरजवनानमट्ठन्न अञ्ञतरस्मिं परिकम्मोपचारानुलोमगोत्र-भूनामेन* चतुक्खत्तु तिक्खत्तुमेव वा यथाक्कम उप्पज्जित्वा निरुद्धानन्तरमेव, यथारह, चतुत्थ पञ्चम वा छब्बीसति-महग्गतलोकुत्तरजवनेसु यथाभिनीहारवसेन य किञ्चि जवन अप्पनावीथिमोतरति । ततो पर अप्पनावसाने भवङ्गपातो व होति ।

अप्पना ति (अर्पणा) झान, बलवसमाधी ति वुत्त होति । एत्थ अतिविभूतमेव आरम्मण इच्छितब्ब, तस्मा **विभूताविभूतभेदो नत्थि** । अप्पनाजवनस्स अतिसन्तत्ता **तदारम्मणुप्पादो** पि नत्थि । अप्पना पि हि भवङ्गसोतो विय पवत्तति । ञाणसम्पयुत्तानि कुसलानि चत्तारि, क्रियानि चत्तारी ति **अट्ठ** कामावचरजवनचित्तानि । **परिकम्म** ति अप्पनाय परिकम्म । तस्सा येव आसन्नभावेन **उपचार**, पुब्बे परिकम्मचित्तान, उपरि अप्पनाय च अनुलोमनतो **अनुलोम** ।

* म गोत्रभु । † सी० निरुद्धे तदनन्तरमेव ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[११८–१९]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१५. तत्थ [illegible] सोमनस्ससहगत[illegible] च [illegible], [illegible] च। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ति।

तस्मा ति [illegible] परित्त[illegible] सोमनस्ससहगत[illegible] [illegible] [illegible] सोमनस्ससहगत[illegible] च [illegible], [illegible]। [illegible] उपेक्खा[illegible] [illegible] उपेक्खासहगता च [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible]।

१५. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥

पुथुज्जनान सेक्खानं कामपुञ्ञतिहेतुतो ।
तिहेतुकामक्रियतो वीतरागानमप्पना ॥

सुखपुञ्ञम्हा ति द्वीहि सोमनस्ससहगततिहेतुककामावचरकुसल-चित्तेहि, चत्तारि कुसलज्झानचित्तानि अट्ठवीसति च लोकुत्तरसेख-ज्झानसम्पयुत्तचित्तानी ति द्वत्तिंस अप्पनाचित्तानि सम्भवन्ति । द्वीहि उपेक्खासहगततिहेतुककामावचरकुसलचित्तेहि, पञ्चमज्झानिकं एकं, चत्तारि अरूपावचरकुसलानि, पञ्चमज्झानसम्पयुत्तानि च सत्त लोकुत्तर-सेखचित्तानी ति द्वादस अप्पनाचित्तानि सम्भवन्ति । **सुखित-क्रियतो** ति द्वीहि सोमनस्ससहगततिहेतुककामावचरक्रियाचित्तेहि, चत्तारि क्रियाज्झानानि चत्तारि च अरहत्तफलसम्पयुत्तज्झानानी ति अट्ठ अप्पनाचित्तानि सम्भवन्ति । तथा द्वीहि उपेक्खासहगततिहेतुक-कामावचरक्रियाचित्तेहि, एकं क्रियापञ्चमज्झानं, चत्तारि अरूपावचर क्रियाज्झानानि, एकञ्च अरहत्तफलसम्पयुत्तं पञ्चमज्झानं ति इमानि छ अप्पनाचित्तानि सम्भवन्ति ।

पुथुज्जनानं ति कल्याणपुथुज्जनानं, न बालपुथुज्जनानं । एत्थ पादपूरणत्थं अनुस्सारलोपो वेदितब्बो, यथा, 'एतं बुद्धान सासनं' [धम्म-पद १८३] । **कामपुञ्ञतिहेतुतो** ति कामावचरतिहेतुककुसल-चित्ततो अप्पना होति, **वीतरागानं** अरहत्तफले ठितानं पन कामा-वचरतिहेतुकक्रियाचित्ततो ति ।

अयमेत्थ मनोद्वारे वीथिचित्तप्पवत्तिनयो ।

१९

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

उप्पज्जति [illegible]
[illegible] पटिकूलसञ्ञी ति आदि ति [illegible],
[illegible] होति । [illegible]
[illegible] ति आदि [illegible] । [illegible]
[illegible] होति [illegible] । [illegible], [illegible]
[illegible] उप्पज्जति मनापं उप्पज्जति [illegible]
मनापं । सो सचे आकङ्खति पटिकूले अप्पटिकूलसञ्ञी [illegible] ति,
अप्पटिकूलसञ्ञी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति अप्पटिकूले
पटिकूलसञ्ञी विहरेय्यं ति पटिकूलसञ्ञी तत्थ विहरती" ति [
निकाये इन्द्रियभावनासुत्त] भासिता नयेन अरहन्तो पटिकूले
अप्पटिकूलसञ्ञी अप्पटिकूले च पटिकूलसञ्ञी विहरन्ति यथा
यथारम्मणानि एतादिसानि उपट्ठहन्ति ।

कथं पटिकूले अप्पटिकूलसञ्ञी विहरति ? एवं
अरहा यदा यं किञ्चि पटिकूलं पुग्गलं पस्सति, तदा तस्मिं
[illegible]

करुणाय वा फरति, एतेन च सोमनस्स उप्पादेति, यदा च य किञ्चि अमनाप रूप पस्सति, तदा धातुसो मनसिकारादिवसेन तस्मिं आरम्मणे सोमनस्स उप्पादेति। एत्थ पञ्चविञ्ञाणानि, सम्पटिच्छन सन्तीरणानि च अकुसलविपाकानेव। तानि च उपेक्खासहगतानि। जवन पन सोमनस्ससहगत। तदारम्मणम्पि सोमनस्ससहगतमेव होति। कथ अप्पटिक्कूले पटिक्कूलसञ्ञी विहरति? इत्थिरूपादिके इट्ठे आरम्मणे असुभ भावेति, एव तत्थ उपेक्ख उप्पादेति। महातिस्सत्थेरवत्थु चेत्थ निदस्सन [वि १।५५]। एत्थ पञ्चविञ्ञाणानि सम्पटिच्छन सन्तीरणानि च कुसलविपाकानि। सन्तीरणञ्च सोमनस्ससहगतमेव। जवन पन उपेक्खासहगत, एव तदारम्मणम्पि। अय विसेसो अरहन्तानमेव लब्भति, तस्मा **सोमनस्ससहगतक्रियाजवनावसाने** ति आदिमाह।

कल्याणपुथुज्जना पि य कञ्चि दुग्गत कपणमनुस्स दिस्वा करुणायन्ति वा मेत्तायन्ति वा। तेस सोमनस्ससहगतानेव जवनानि। तदारम्मण पन उपेक्खासहगतमेव। ते च इत्थिरूपादि दिस्वा असुभभावनाय उपेक्ख उप्पादेतु सक्कोन्ति येव। तेस जवनानि उपेक्खासहगतानि होन्ति। तदारम्मण पन सोमनस्ससहगतमेव।

१७ **दोमनस्ससहगतजवनावसाने पन** * **तदारम्मणानि चेव भवङ्गानि च उपेक्खासहगतानेव भवन्ति। तस्मा यदि सोमनस्सपटिसन्धिकस्स दोमनस्ससहगतजवनावसाने तदा-**

* सी च, म च पन।

[illegible]

रिक्त

[illegible]

च विभूते आरम्मणे [illegible] तेसु [illegible]
होति । [illegible] वे
[illegible] । [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] ति तत्थ [illegible] । [illegible] ति [illegible]
[illegible] ति [illegible] [illegible]
[illegible] उप्पज्जन्ति तदा [illegible] [illegible]
[illegible] तदारम्मणानि न उप्पज्जन्ति । यदा च
[illegible] कामावचरजवनानि उप्पज्जन्ति तदा [illegible] तदारम्मणं

१८ कामे जवनसत्तारम्मणानं नियमे सति ।
विभूतेऽतिमहन्ते च तदारम्मणमीरितं ॥

कामे ति कामावचरेसु, जवनानं सत्तानं आरम्मणानञ्च सति । को सो नियमो ? यदा जवनानि [illegible] ति [illegible] ति

कामावचरानेव होन्ति, तदा मनोद्वारे विभूते पञ्चद्वारे च अतिमहन्ते आरम्मणे तदारम्मणं ईरितं कथितं ।

अयमेत्थ तदारम्मणनियमो ।

जवननियमो

१९. जवनेसु च परित्तजवनवीथियं कामावचरजवनानि सत्तक्खत्तुं छक्खत्तुमेव वा जवन्ति । मन्दप्पवत्तियं पन मरणकालादिसु पञ्चवारमेव । भगवतो पन यमकपाटिहारियकालादिसु लहुकप्पत्तियं चत्तारि पञ्च वा पच्चवेक्खणचित्तानि भवन्ती ति पि वदन्ति । आदिकम्मिकस्स पन पठमकप्पनायं महग्गतजवनानि अभिञ्ञाजवनानि च सब्बदा पि एकवारमेव जवन्ति, ततो परं भवङ्गपातो । चत्तारो पन मग्गुप्पादा एकचित्तक्खणिका, ततो परं द्वे तीणि फलचित्तानि यथारहं उप्पज्जन्ति, ततो परं भवङ्गपातो । निरोधसमापत्तिकाले द्विक्खत्तुं चतुत्थारुप्पजवनं जवति, ततो परं निरोधं फुसति । वुट्ठानकाले च अनागामिफलं वा अरहत्तफलं वा यथारहमेकवारं उप्पज्जित्वा निरुद्धे भवङ्गपातो व होति । सब्बत्थापि समापत्तिवीथियं भवङ्गसोते विय वीथिनियमो नत्थी ति कत्वा बहूनि पि लब्भन्ति ।

आरम्मणस्स दुब्बलभावे छक्खत्तुमेव जवन्ति । मरणकालादिसू ति मरणकाले, मुच्छाकाले, अतितरुणकाले च । यमकपाटिहारियं ति, "कथं तथागतस्स यमकपाटिहीरे ञाणं ? इध तथागतो

[illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] च [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] नत्थि [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] परित्तानि [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] वुत्तं ति ॥

परित्तानि [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] एकवारेन
[illegible] [illegible] वुत्तं ति [illegible] ।

[illegible] [illegible] ।

पुग्गलभेदो

२१. दुहेतुकानमहेतुकानञ्च पनेत्थ क्रियाजवनानि चेव अप्पनाजवनानि च न लब्भन्ति, तथा ञाणसम्पयुत्तविपाकानि च सुगतियं। दुग्गतियं पन ञाणविप्पयुत्तानि च महाविपाकानि न लब्भन्ति।

दुहेतुकानं ति ञाणविप्पयुत्तपटिसन्धिकानं। पटिसन्धिविचारो पञ्चमपरिच्छेदे आविभविस्सति [५।६-११]। येस ञाणविप्पयुत्तपटिसन्धि ते य किञ्चि झान अधिगन्तु असमत्था, तस्मा तेसं क्रियाजवनानि वा अप्पनाजवनानि वा न लब्भन्ति। अहेतुकानं ति, कुसलविपाका अकुसलविपाका ति दुविधाय उपेक्खासहगताय अहेतुकमनोविञ्ञाणधातुया येसं पटिसन्धि, तेसम्पि इमानि जवनानि न लब्भन्ति। सुगतियं ति मनुस्सलोके। मनुस्सलोके उप्पन्नानं तेसं द्विहेतुकानं अहेतुकानं [५।११,२६] ञाणसम्पयुत्तकामावचरविपाकानि पवत्तियं जवनावसाने तदारम्मणवसेन न पवत्तन्ति। दुग्गतिय पन दुहेतुककामावचरविपाकानि पि तदारम्मणवसेन न पवत्तन्ति।

२२. तिहेतुकेसु च खीणासवानं कुसलाकुसलजवनानि न लब्भन्ति, तथा सेक्खपुथुज्जनानं क्रियाजवनानि। दिट्ठिगतसम्पयुत्तविचिकिच्छाजवनानि च सेक्खानं। अनागामिपुग्गलानं पन पटिघजवनानि च न लब्भन्ति। लोकुत्तरजवनानि च यथारहं अरियानमेव समुप्पज्जन्ती ति।

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible],
[illegible] (१८)
[illegible],
[illegible],
[illegible] । [illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible],
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible],
[illegible]

सोळस, रूपावचरारूपावचरकुसलानि नव, हसितुप्पादवज्जितानि च सत्तरस अहेतुकानी ति चतुपञ्ञास चित्तानि पवत्तियं लब्भन्ति ।

अयमेत्थ पुग्गलभेदो ।

भूमिविभागो

२४. कामावचरभूमियं पनेतानि सब्बानि पि वीथिचित्तानि यथारहं उपलब्भन्ति, रूपावचरभूमियं पटिघजवन-तदारम्मण-वज्जितानि । अरूपावचरभूमियं पठममग्ग रूपावचर-हसन-हेट्ठिमारूप्पवज्जितानि च लब्भन्ति । सब्बत्थापि च तंतंपसाद-रहितानं ततंद्वारिकवीथिचित्तानि न लब्भन्तेव । असञ्ञ-सत्तानं पन सब्बथा पि चित्तपवत्ति नत्थेवा ति ।

पटिघजवनं ति द्वे पटिघसम्पयुत्तचित्तानि, तदारम्मणवसेन च अट्ठ कामावचर सहेतुकविपाकानि न लब्भन्ति । रूपावचरब्रह्मानं तदारम्मणं नत्थेव । अरूपावचरा देवा वत्थुस्स अभावा दुक्खसच्च परिञ्ञातुं असमत्था, तस्मा पठममग्गं उप्पादेतु न सक्कोन्ति । इतरस्मिं भवे पठममग्गादिकमुप्पादेत्वा तत्थ उप्पन्ना सन्ति एव । तेसं रूपमति-क्कन्तत्ता रूपावचरचित्तानि न उप्पज्जन्ति, वत्थुस्स अभावा हसितुप्पाद-चित्तम्पि नत्थि । मनुस्सेसु जच्चन्धादीन चक्खुप्पसादादयो न सन्ति । तेस द्वे द्वे विञ्ञाणानि ऊनानि होन्ति । रूपावचरलोके पन घान-जिव्हा कायप्पसादा न सन्ति, तस्मा तेसं ब्रह्मान घानविञ्ञाणादीनि छ विञ्ञाणानि न लब्भन्ति । अरूपावचरदेवानं सब्बानि पि पञ्च-

[illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] (
[illegible]), [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ।

भवङ्गन्तरिता ति भवङ्गेन अन्तरिता, अन्तरा अन्तरा भवङ्गेन विभिन्ना हुत्वा ति अत्थो। **अब्बोच्छिन्ना** ति उच्छेदं विना, असति निरोधसमापत्तियं पवत्तति।

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे वीथिसङ्गहविभागो नाम
चतुत्थो परिच्छेदो।

[illegible]

[illegible] ।।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (

[illegible]), [illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

वसेन, अन्ते च चुतिवसेन पवत्तित्वा भिज्जति। भवङ्ग ति मनोद्वारं। त वीथिय कथ पवत्तिस्सति? न हि द्वारेन द्वार पवत्तति। चत्तारि चतुक्कानि इतो परमेव वण्णयति। मरणुप्पत्ति [५।२४]।

चतस्सो भूमियो

३ तत्थ, अपायभूमि, कामसुगतिभूमि, रूपावचरभूमि, अरूपावचरभूमि चेति चतस्सो भूमियो नाम।

तत्था ति तेसु चतुक्केसु।

४. तासु, निरयो, तिरच्छानयोनि, पेत्तिविसयो, असुरकायो चेति अपायभूमि चतुब्बिधा होति।

५. मनुस्सा, चातुम्महाराजिका, तावतिंसा, यामा, तुसिता, निम्मानरति, परनिम्मितवसवत्ती चेति कामसुगतिभूमि सत्तविधा होति। सा पनायमेकादसविधा पि कामावचरभूमिच्चेव सङ्ख गच्छति।

धतरट्ठो, विरूळ्हो, विरूपक्खो, कुवेरो चा ति इमे चत्तारो महाराजा चतस्सन्न दिसान अनुपालका (एत्थ दीघनिकाये आटानाटियसुत्त ओलोकेतब्बं)। तेसं वसवत्तिनो भुम्मा देवा **चातुम्महाराजिका** ति वुच्चन्ति। **तावतिंसा** ति (त्रयस्त्रिंशत्) इन्दादयो देवा। पुब्बे वुत्ता चतुब्बिधा अपायभूमि, अयञ्च सत्तविधा कामसुगतिभूमी ति **एकादशविधा** कामावचरभूमि। वुत्त हेतं विभङ्गे—"कतमे धम्मा कामावचरा? हेट्ठतो अवीचिनिरय परियन्त करित्वा उपरितो पर-

६

[illegible]

'[illegible]' नाम

४(१)] [illegible]

[[illegible]

[illegible] ।

२. [illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

वसेन, अन्ते च चुतिवसेन पवत्तित्वा भिज्जति। भवङ्ग ति मनोद्वारं। त वीथिय कथ पवत्तिस्सति ? न हि द्वारेन द्वार पवत्तति। चत्तारि चतुक्कानि इतो परमेव वण्णयति। मरणुप्पत्ति [५।३४]।

चतस्सो भूमियो

३ तत्थ, अपायभूमि, कामसुगतिभूमि, रूपावचरभूमि, अरूपावचरभूमि चेति चतस्सो भूमियो नाम।

तत्था ति तेसु चतुक्केसु।

४ तासु, निरयो, तिरच्छानयोनि, पेत्तिविसयो, असुरकायो चेति अपायभूमि चतुब्बिधा होति।

५ मनुस्सा, चातुम्महाराजिका, तावतिंसा, यामा, तुसिता, निम्मानरति, परनिम्मितवसवत्ती चेति कामसुगतिभूमि सत्तविधा होति। सा पनायमेकादसविधा पि कामावचरभूमिच्चेव सङ्खं गच्छति।

धतरट्ठो, विरूळ्हो, विरूपक्खो, कुवेरो चा ति इमे चत्तारो महाराजा चतस्सन्न दिसान अनुपालका (एत्थ दीघनिकाये आटानाटियसुत्त ओलोकेतब्बं)। तेसं वसवत्तिनो भुम्मा देवा **चातुम्महाराजिका** ति वुच्चन्ति। **तावतिंसा** ति (त्रयस्त्रिंशत्) इन्दादयो देवा। पुब्बे वुत्ता चतुब्बिधा अपायभूमि, अयञ्च सत्तविधा कामसुगतिभूमी ति **एकादसविधा** कामावचरभूमि। वुत्त हेत विभङ्गे—"कतमे धम्मा कामावचरा ? हेट्ठतो अवीचिनिरय परियन्त करित्वा उपरितो पर-

[illegible]

[illegible]

सिनानं, इमे

६. [illegible]

[illegible]रूपं । [illegible],

[illegible]रूपं । [illegible],

येसं [illegible]रूपं । [illegible],

येसं [illegible]रूपं ति

[illegible], [illegible], [illegible], [illegible]

[illegible]रूपं [illegible] होति ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[१० –१०२] [illegible] [illegible] ।

यतसि [illegible] [illegible] । [illegible]

[illegible] [illegible]रूपं [illegible] ति [illegible]

७. [illegible]रूपं,

[illegible]रूपं,

[illegible]रूपं [illegible] होति ।

८. [illegible] च [illegible] [illegible]

[illegible] च [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

सुद्धावासेसु सुद्धावासभूमियं, पुथुज्जना, सोतापन्ना, सकदागामिनो च पुग्गला न उपलब्भन्ति। तत्थ हि अनागामिफले ठिता येव उपपज्जन्ति, ते च तत्थेव अरहन्तो हुत्वा परिनिब्बायन्ति। अरिया ति सोतापन्नादयो सब्बे पि अरिया। सेसट्ठानेसू ति इतरासु भूमिसु अरिया पि अनरिया पुथुज्जना पि उपलब्भन्ति।

इदमेत्थ भूमिचतुक्कं।

चतुब्बिधा पटिसन्धि

९ अपायपटिसन्धि, कामसुगतिपटिसन्धि, रूपावचरपटिसन्धि, अरूपावचरपटिसन्धि चेति चतुब्बिधा पटिसन्धि नाम।

१०. तत्थ अकुसलविपाकोपेक्खासहगतसन्तीरणं अपायभूमियं ओक्कन्तिक्खणे पटिसन्धि हुत्वा, ततो परं भवङ्गं, परियोसाने चवनं हुत्वा वोच्छिज्जति। अयमेकापायपटिसन्धि नाम।

अकुसलविपाकोपेक्खासहगतसन्तीरणं ति अकुसलविपाकाहेतुकमनोविञ्ञाणधातु [१।७]। अवक्कमन ओतरण ओक्कन्ति। एकस्मा भवा अञ्ञं भवं अनुपविसनं ति वुत्तं होति। कस्मा अकुसलविपाका एका व पटिसन्धि? अविचारितमेतं पालियं, अट्ठकथासु च, टीकासु वा। अयं पन अम्हाकं मति—कुसलहेतून समागमेन कुसलं बलवतरं होति, भावनाय च वड्ढियमानं वुद्धिं वेपुल्लं गच्छति, ते च हेतू अञ्ञमञ्ञं उपकारका हुत्वा तं थिरतरं करोन्ति। न तथा अकुसलं।

[illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible] ति
[illegible] [[illegible]] । [illegible]

११

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
परि[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]-
परि[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] ति
[illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] होति [illegible] च [illegible],
[illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible] न
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] न [illegible] । [illegible] ति [illegible]-
[illegible] । [illegible] ति [illegible] [illegible]

मेव पटिसन्धि। महाविपाकानी ति अट्ठ कामावचरसहेतुकविपाकानि। सुगतियं ति मनुस्सेसु च छसु च कामावचरदेवेसु। पुब्बे वुत्ता एक अकुसलविपाकपटिसन्धि, इमा नवा ति दसविधा।

१२. तेसु चतुन्नं अपायानं, मनुस्सानं, विनिपातिकासुरानञ्च आयुप्पमाणगणनाय नियमो नत्थि। चातुम्महाराजिकानं पन देवानं दिब्बानि पञ्च वस्ससतानि आयुप्पमाण, मनुस्सगणनाय नवुतिवस्ससतसहस्सप्पमाणं होति। ततो चतुग्गुणं तावतिंसानं। ततो चतुग्गुणं यामानं। ततो चतुग्गुण तुसितानं। ततो चतुग्गुणं निम्मानरतीनं। ततो चतुग्गुणं परनिम्मितवसवत्तीनं।

अपायानं ति अपायेसु निब्बत्तसत्तानं। तेसु तेसं कम्मवसेन ते दीघायुका वा अप्पायुका वा होन्ति, तस्मा एतेसं, मनुस्सानं, विनिपातिकासुरानञ्च आयुप्पमाणगणनाय नियमो नत्थि। चातुम्महाराजिकादीनं देवानं आयुगणना विभङ्गे [५६८-५७०] आगतनयेनेव इध सङ्गहिता।

१३ नवसतञ्चेकवीस वस्सानं कोटियो तथा।
वस्ससतसहस्सानि सट्ठि च वसवत्तिसु॥

वस्सानं नव सतानि एकवीसति च कोटियो, सट्ठि च वस्ससतसहस्सानि परनिम्मितवसवत्तिदेवेसु (९२१६००००००) आयुप्पमाणं।

१४ पठमज्झानविपाकं पठमज्झानभूमियं पटिसन्धि-भवङ्ग-चुतिवसेन पवत्तति, तथा दुतियज्झानविपाकं, ततिय-

[illegible]]

[illegible]

[illegible],

[illegible] च [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible], [illegible]

[illegible] । [illegible],

[[illegible] १४८, [illegible]] । [illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [१

[illegible] ।

१८ तेसु [illegible] देवानं [illegible]

[illegible], [illegible], [illegible]

[illegible] परित्ताभानं द्वे कप्पानि, [illegible]

[illegible], [illegible] कप्पानि, [illegible]

१६

कप्पानि, अप्पमाणसुभानं द्वत्तिंस कप्पानि, सुभकिण्हानं चतुसट्ठि कप्पानि, वेहप्फलानं असञ्ञसत्तानञ्च पञ्च कप्पसतानि, अविहानं कप्पसहस्संक्ष*, अतप्पानं द्वे कप्पसहस्सानि, सुदस्सान चत्तारि कप्पसहस्सानि, सुदस्सीनं अट्ठ कप्पसहस्सानि, अकनिट्ठानं सोळस कप्पसहस्सानि।

१६ पठमारुप्पादिविपाकानि पठमारुप्पादिभूमिसु यथाक्कम पटिसन्धि-भवङ्ग-चुतिवसेन पवत्तन्ति। इमा चतस्सो आरुप्पपटिसन्धियो नाम।

१७. तेसु पन आकासानञ्चायतनूपगानं देवानं वीसति कप्पसहस्सानि आयुप्पमाणं, विञ्ञाणञ्चायतनूपगानं देवानं चत्तालीस कप्पसहस्सानि, आकिञ्चञ्ञायतनूपगानं देवानं सट्ठि कप्पसहस्सानि, नेवसञ्ञानासञ्ञायतनूपगानं देवानं चतुरासीति कप्पसहस्सानि।

ब्रह्मपारिसज्जादीन रूपावचरब्रह्मान, तथा इमेसञ्च अरूपावचरदेवानं आयुप्पमाण विभङ्गे [५७०-५७२] आगतनयेनेव इध वुत्त।

१८. पटिसन्धि भवङ्गञ्च तथा चवनमानसं।
एकमेव तथेवेकविसयञ्चेकजातिय॥

एकविसयं ति एकारम्मणं। य पटिसन्धिया आरम्मण, तमेव भवङ्गस्स, चुतिया च।

इदमेत्थ पटिसन्धिचतुक्कं।

---

* म कप्पसहस्सानि।

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]

मान अपरापरियवेदनीयं। यस्स विपाको न होति, तं अहोसिकम्मं नाम। **पाककालवसेना** ति पठम पच्चुपन्ने एव अत्तभावे विपाक देति, दुतियं अनन्तरत्तभावे, ततिय ततो परं, चतुत्थ न कदाची ति एवं विपाककालवसेन ।

इमानि द्वादसविधानि कम्मानि विसुद्धिमग्गे [१९।१४-१६] आगतनयेनापि वेदितब्बानि।

पाकट्ठानवसेना ति तेस विपाकट्ठानान वसेन। अकुसलस्स विपच्चनट्ठान अपायो, कामावचरकुसलस्स विपच्चनट्ठान कामसुगति, रूपावचरकुसलस्स रूपिब्रह्मलोको, अरूपावचरकुसलस्स अरूपलोको ति इमानि तेस विपाकट्ठानानि।

अकुसलकम्म

२०. तत्थ अकुसलं, कायकम्मं वचीकम्मं मनोकम्मञ्चेति कम्मद्वारवसेन तिविधं होति।

२१. कथ? पाणातिपातो अदिन्नादानं कामेसु मिच्छाचारो चेति कायविञ्ञत्तिसङ्खाते कायद्वारे बाहुल्लवुत्तितो कायकम्म नाम।

पाणातिपातो ति पाणघातो। अदिन्नस्स आदानं **अदिन्नादानं**, थेय्यं ति अत्थो। **कामेसु मिच्छाचारो** ति पुरिसान परदारगमन, इत्थीनञ्च परपुरिसगमन। सुरापानम्पि एत्थेव सङ्गहितब्बं। त हि कायकम्म समान सब्बानत्थानं कारणं होति। कायेन विञ्ञायती ति कायविञ्ञत्ति, कायविप्फन्दनेन अधिप्पायं विञ्ञापेति, सयञ्च तेन

[illegible] । [illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]
[illegible] ।

१९. [illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible] कि [illegible] ।
[illegible] कि [illegible]
[illegible] ।
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

२३. अभिज्झा व्यापादो मिच्छादिट्ठि चेति अञ्ञत्रापि विञ्ञत्तिया मनस्मि येव बाहुल्लवुत्तितो मनोकम्मं नाम।

परभण्डं अभिज्झायति, अहो वत इदं मम सिया ति चिन्तेती ति **अभिज्झा**, तथापवत्तो लोभो। ब्यापज्जन्ति सत्तेसु अहितकामताय पवत्तन्ति एतेना ति **ब्यापादो**, परविनासचिन्ता। मिच्छा विपरीततो दस्सन मिच्छादिट्ठि। **अञ्ञत्रापि विञ्ञत्तिया** ति अञ्ञत्र कायविञ्ञत्तिया वा वचीविञ्ञत्तिया वा। यदा अभिज्झासहगतेन चेतसा परभण्डहरणत्थं गच्छति, ब्यापन्नचित्तेन दण्डादीनि परामसति, मिच्छादिट्ठिया च सुरापानादीनि सज्जेति, तदा इमानि मनोकम्मानि कायद्वारे समुट्ठहन्ति। यदा वचसा, अहो वत अयं परेसं सम्पत्ति मम अस्सा ति आदीनि वदति, तदा इमानि वचीद्वारे समुट्ठहन्ति। तस्मा बाहुल्लवुत्तितो ति वुत्तं। मनोद्वारस्मिं हि इमानि बहुलताय समुट्ठहन्ति। इमेसं कम्मानं कम्मद्वारानञ्च वण्णना अट्ठसालिनियं* द्वारकथायं वित्थारेन आगता। सा ततो जानितुं सक्का ति इध वित्थारो न कतो।

२४. तेसु पाणातिपातो, फरुसवाचा, ब्यापादो च दोसमूलेन जायन्ति। कामेसु मिच्छाचारो, अभिज्झा, मिच्छादिट्ठि च लोभमूलेन। सेसानि चत्तारि पि द्वीहि मूलेहि सम्भवन्ति। चित्तुप्पादवसेन पनेतं अकुसलं सब्बथा पि द्वादसविधं होति।

---

*मरम्म १ १०-१३३।

[illegible]]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible]

२९. [illegible], [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]–

[illegible] । [illegible]

[illegible]

दानं पि [illegible] । [illegible]

[illegible] भिक्खु वा भिक्खुनी वा [illegible]

[illegible], [illegible] ।

[illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible], [illegible]

[illegible] नाम । मातापितादीनं,

[illegible]

[illegible] नाम । [illegible]

[illegible]

दान **पत्तिदानं**। परेहि दिन्नाय पत्तिया अनुमोदन **पत्तानुमोदनं**। मिच्छादिट्ठिं सब्बसो पहाय सम्मादिट्ठिया दळ्हीकरण **दिट्ठिज्जुकम्मं** ति वेदितब्ब। इमानि दस, पुब्बे वुत्तानि च पाणातिपातादीनि दस ति **वीसतिविधं**। अथ वा, द्वादस अकुसलचित्तुप्पादा, अट्ठ कुसलचित्तुप्पादा ति पि **वीसतिविधं कामावचरकम्ममेव**। दानादीनं दसन्न पुञ्ञकिरियावत्थून अत्थो दीघनिकायट्ठकथाय सङ्गीतिसुत्तवण्णनायं आगतनयेनापि वेदितब्बो [स्याम ३।२४६-२४७]।

महग्गतकुसलकम्म

२६. रूपावचरकुसलं पन मनोकम्ममेव। तञ्च भावनामयं, अप्पनापत्तं, झानङ्गभेदेन पञ्चविधं होति। तथा अरूपावचरकुसलञ्च मनोकम्म। तम्पि भावनामयं, अप्पनापत्त आरम्मणभेदेन चतुब्बिध होति।

अरूपावचरकुसलं आरम्मणभेदेन चतुब्बिधं, न तु अङ्गभेदेन। इद पुब्बे वुत्तमेव [१।२४]।

अकुसलकम्मविपाको

२७. एत्थाकुसलकम्ममुद्धच्चरहितं अपायभूमियं पटिसन्धिं जनेति। पवत्तियं पन सब्बम्पि द्वादसविधं सत्ताकुसलपाकानि सब्बत्थापि कामलोके रूपलोके च यथारहं विपच्चति।

एत्था ति इमस्मिं चतुब्बिधे कम्मे। **उद्धच्चरहितं** ति कस्मा
१ उद्धच्चं अरहत्तमग्गवज्झ। वुत्त हेत—"यस्मिं समये लोकुत्तरं

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]
तस्मा न हि [illegible]
उप्पज्जन्ति । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
तस्मा [illegible] ति वुत्तं ।

[illegible]

२८. [illegible] [illegible]
[illegible], तथा [illegible] महाविपाकानि,
[illegible] पि [illegible] कामलोके रूपलोके च ।

महाविपाकानी ति कामावचरकुसलविपाकानि । तानि च कामभव [illegible] [illegible] [illegible] उप्पज्जन्ति । [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उप्पज्जन्ति, तस्मा [illegible] ति आह । [illegible] ति [illegible]
२०. [illegible] ।

---

* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

२९. तत्थापि तिहेतुकमुक्कट्ठं कुसलं तिहेतुकं पटिसन्धिं दत्वा पवत्ते सोळस विपाकानि विपच्चति। तिहेतुकमोमकं द्विहेतुकमुक्कट्ठञ्च कुसलं द्विहेतुक पटिसन्धिं दत्वा पवत्ते तिहेतुकरहितानि द्वादस पि विपाकानि विपच्चति। द्विहेतुकमोमकं पन कुसलं अहेतुकमेव पटिसन्धिं देति, पवत्ते च अहेतुकविपाकानेव विपच्चति।

तत्थापी ति कामावचरकुसलकम्मे पि। **तिहेतुकमोमकं** ति ओमक हीन लोभमानादिपटिपक्खभूतेहि किलेसेहि अभिभूत तिहेतुककुसल।

३०. असङ्खारं ससङ्खारविपाकानि न पच्चति।
ससङ्खारमसङ्खारविपाकानी ति केचन॥
तेसं द्वादस पाकानि दसट्ठ च यथाक्कमं।
यथावुत्तानुसारेन यथासम्भवमुद्दिसे॥

असङ्खारं असङ्खारिककामावचरकुसल ससङ्खारिकविपाकानि, एवं ससङ्खारिककुसलम्पि असङ्खारिकविपाकानि न **पच्चति**, न जनेति ति **केचन** केचि आचरिया वदन्ति। तेस वादे उक्कट्ठतिहेतुकासङ्खारिककुसलद्वय, चत्तारि असङ्खारिकानि अट्ठ च अहेतुकानी ति **द्वादस पाकानि** विपच्चति। एव उक्कट्ठससङ्खारिकद्वय, चत्तारि ससङ्खारिकानि अट्ठ च अहेतुकानी ति द्वादस। ओमकतिहेतुकं उक्कट्ठद्विहेतुकञ्च असङ्खारिकद्वयं, द्वे द्विहेतुकासङ्खारिकानि, अट्ठ च अहेतुकानी ति दस विपाकानि विपच्चति। एवं ससङ्खारिकं, द्वे द्विहेतुकससङ्खारिकानि

[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] ।

१८. [illegible]
[illegible],
पुरेमिकेसु, [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible],
[illegible], [illegible] [illegible]
परिवं आलेस्वा परि[illegible],
सुमेसु, [illegible] आलेस्वा [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] ति [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] एवं आलेस्वा
[illegible] [illegible] [illegible] [१० – ७१] [illegible] [illegible] ।

१९. [illegible] [illegible] आलेस्व
[illegible] ति ।

२२. [illegible] [illegible] पुब्बं [illegible] ।
आलेति [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] पुब्बं ति [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आलेति ।

[illegible] [illegible] ।

चुतिपटिसन्धिक्कमो

३४. आयुक्खयेन, कम्मक्खयेन, उभयक्खयेन, उपच्छेदककम्मुना चेति चतुधा मरणुप्पत्ति नाम।

उपच्छेदककम्मुना ति दूसिमारकलाबुराजान* विय तं खणं येव ठाना चावनसमत्थेन कम्मुना।

३५. तथा च मरन्तानं पन मरणकाले यथारहं अभिमुखीभूत भवन्तरे पटिसन्धिजनकं कम्मं वा, तंकम्मकरणकाले रूपादिकमुपलद्धपुब्बमुपकरणभूतञ्च कम्मनिमित्तं वा, अनन्तरमुप्पज्जमानभवे उपलभितब्ब उपभोगभूतञ्च गतिनिमित्तं वा कम्मबलेन छन्न द्वारानं अञ्ञतरस्मिं पच्चुपट्ठाति। ततो परं तमेव तथोपट्ठितं आरम्मणं आरब्भ विपच्चमानकम्मानुरूपं परिसुद्धमुपक्किलिट्ठं वा उपलभितब्बभवानुरूपं तत्थोणत व चित्तसन्तान अभिण्हं पवत्तति बाहुल्लेन। तमेव वा पन जनकभूतं कम्ममभिनवकरणवसेन द्वारप्पत्त† होति।

कम्म ति य किञ्चि कुसलाकुसल। रूपादिकं ति रूपादिका-रम्मणेसु य किञ्चि। उपलद्धपुब्बं ति पुब्बे कम्मकरणकाले लद्ध।

---

* दूसिमारकथा मज्झिमनिकाये मारतज्जनियसुत्ते आगता, कलाबुराजकथा च खन्तिवादिजातके (न ३१३)। तेस कम्मुना ते तं खणं येव निरये पतिता।

† सी द्वारप्पवत्त।

[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible], [illegible]
[illegible]।
[illegible] पि
[illegible] [illegible]
[illegible] द्वारे।
कम्मं [illegible], तथा
[illegible] वा पि [illegible] आरम्मणं
[illegible] वे तं कम्मं [illegible]
नत्थि, तस्मा [illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] कम्मं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
द्वारे उपट्ठितं होति।

१६. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] वा [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
वा [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।

वीथिचित्तावसाने ति, कामावचरभवतो चवित्वा तत्थेव उप्पज्जमानान तदारम्मणावसाने जवनावसाने वा, रूपारूपभवेसु उप्पज्जमानान जवनावसाने व। सचे वीथिचित्ततो पर एकद्विक्खणायु अवसिट्ठं होति, तदा **भवङ्गक्खये** चुतिचित्तं **उप्पज्जित्वा निरुज्झति।** **सवत्थुकं** ति वत्थुना वा वत्थूहि वा सह। गब्भसेय्यकान पटिसन्धिविञ्ञाण हदयवत्थुना सह उप्पज्जति। तावतिंसादिकामावचरदेवान, ओपपातिकापायिकान, संसेदजानञ्च पटिसन्धिया सह छ पि वत्थूनि उप्पज्जन्ति, रूपावचरान चक्खुसोतहदयवत्थूनि [६।२४,२८]। अरूपभवे पन अवत्थुका एव पटिसन्धि, तस्मा **अवत्थुकमेव वा** ति वुत्त। **अविज्जानुसयपरिक्खित्तेन** अविज्जानुसयपरिवारितेन **तण्हानुसयमूलकेन सङ्खारेन** कम्मुना। इमानि द्वे वट्टदुक्खस्स मूलानि [८।६]। **सम्पयुत्तेहि** चेतसिकेहि, तीहि खन्धे हि। **सहजातानं** ति कामरूपभवेसु नामरूपानं, अरूपभवे तिण्ण खन्धान।

३७. **मरणासन्नवीथियं पनेत्थ मन्दप्पवत्तानि पञ्चेव जवनानि पाटिकङ्खितब्बानि। तस्मा यदा पच्चुप्पन्नारम्मणेसु आपाथमागतेसु धरन्तेस्वेव मरणं होति, तदा पटिसन्धिभवङ्गानम्पि पच्चुप्पन्नारम्मणता लब्भती ति कत्वा कामावचरपटिसन्धिया छद्वारगहित कम्मनिमित्तं गतिनिमित्तञ्च पच्चुप्पन्नमतीतमारम्मणं*** उपलब्भति, **कम्मं पन अतीतमेव,**

* म पच्चुपन्नमतीतारम्मणं।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] होति, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] । परिच्छन्नसूत्रेन [illegible] [illegible] ।

१८ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होति । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होति [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] ते [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] ।

[illegible] ति, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]

* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [१०८] ।

दट्ठब्बो [८।३३-३६]। रूपावचरज्झानान कसिणादीनि आरम्मणानि, तानि च पञ्ञत्तिमत्तानेव। पुब्बे परिकम्मकरणकाले तानि रूपारम्मणादीनि हुत्वा पि उग्गहनिमित्तकाले पञ्ञत्तिधम्मानि भवन्ति [६।१७-१८]। "आरुप्पेसु दुतियचतुत्थानि महग्गतारम्मणानि" ति [३।२२] पुब्बे वुत्तमेव। इतरानि द्वे पञ्ञत्तारम्मणानि। तस्मा **महग्गतभूतं पञ्चत्तिभूतञ्चा** ति वुत्तं। वण्णो, गन्धो, रसो, ओजा, चत्तारि च महाभूतानी ति अट्ठविध अविनिब्भोगरूप [६।८]। तं जीवितिन्द्रियेन सद्धिं **जीवितनवकं** ति वुच्चति। **सेसा** ति कामावचररूपावचरा। **रूपारूपपटिसन्धिका** ति नामरूपपटिसन्धिका, येस सवत्थुका पटिसन्धि, ते। पटिसन्धिवण्णना विसुद्धिमग्गे [१७।१३४-१६०] आगतनयेनापि वेदितब्बा।

३९ आरुप्पचुतिया होन्ति हेट्ठिमारुप्पवज्जिता।
परमारुप्पसन्धी च तथा कामतिहेतुका॥
रूपावचरचुतिया अहेतुरहिता सियु।
सब्बा कामतिहेतुम्हा कामेस्वेव पनेतरा॥

आरुप्पचुतिया ति अरूपावचरानं चुतितो हेट्ठिमारुप्पानि वज्जेत्वा **परमा** उपरिमेसु आरुप्पेसु पटिसन्धियो होन्ति, पुरिमानि आकासानञ्चायतनादीनि आरम्मणानि अतिक्कमित्वा व उपरिमानि सम्पज्जन्ति। तस्मा उपरिमे अरूपभवे उप्पन्ना देवा न तानि पुनरागच्छन्ति। यदा पन पमाददोसेन झानभावनं छड्डेन्ति, तदा चुता कामावचरतिहेतुकपटिसन्धिया कामलोके उप्पज्जन्ति। रूपावचरा देवा द्वे अहेतुक-

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

तत्थ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

पतिनो [illegible] च [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ।

[illegible] हि [illegible] । [illegible] हि [illegible] ।

४१. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] परि[illegible] [illegible] ॥

परिसंताप [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ॥

एतं परिवत्तमान भवचक्कसङ्खात चित्तसन्तान **अद्धुवं** अनिच्च ति **पटिसङ्खाय** ञत्वा, **अच्चुतं पदं** निब्बान चतुमग्गञाणेन अधिगन्त्वा **सच्छिकत्वा सुब्बता बुधा** पण्डिता अरिया सिनेहबन्धनानि सुसमुच्छिन्नानि कत्वा **चिराय समं** सन्तिं **एस्सन्ति** गमिस्सन्ति, अनुपादिसेसनिब्बानधातुया परिनिब्बायिस्सन्ती ति अत्थो।

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे वीथिमुत्तसङ्गहविभागो नाम
पञ्चमो परिच्छेदो।

६. रूपकण्ड

निद्देसविभाग

हिन्दी [illegible]

-त्थ निद्देसविभाग [illegible] [illegible]

-निमित्ता दस्सिता, तथा इदानि रूपं [illegible] [illegible] ।

२. समुद्देसा विभागा च समुट्ठाना कलापतो ।
पवत्तिक्कमतो चेति पञ्चधा तत्थ सङ्गहो ॥

समुद्देसा ति रूपान सङ्खेपेन उद्देसतो [६।१–६] । विभागा ति तेसं एकविधादिविभागतो [६।७–९] । समुट्ठानानि ति चत्तारि रूपसमुट्ठानानि तथो समुट्ठानतो [६।१०–१६] । कलापतो ति रूपानं पिण्डिकरणतो [६।१७–२१] । पवत्तिक्कमतो ति भवकाल-भेदेन रूपानं उप्पत्तिक्कमतो [६।२४–२९] ।

समुद्देसो

१ चत्तारि महाभूतानि चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादाय रूप ति दुविधम्पेतं रूपं एकादसविधेन सङ्गहं गच्छति ।

पथवी, आपो तेजो वायू ति इमानि चत्तारि महाभूतानि । तेसं उपादाय तानि निस्साय यं रूपं । निप्फन्नरूपं [illegible]

आगनाय [१४।३४-८०] रूपवण्णनाय सद्धिं पठितो अयं विभागो सुपठितो भविस्सति ।

४ कथं ? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, भूतरूपं नाम। चक्खु, सोतं, घानं, जिव्हा, कायो, पसादरूपं नाम। रूपं, सद्दो, गन्धो, रसो, आपोधातुवज्जितं भूतत्तयसङ्खातं फोट्ठब्बं, गोचररूपं नाम। इत्थत्तं, पुरिसत्तं, भावरूपं नाम। हदयवत्थु, हदयरूपं नाम। जीवितिन्द्रियं, जीवितरूपं नाम। कबळीकारो आहारो, आहाररूपं नाम। इति च अट्ठारसविधम्पेतं रूपं, सभावरूपं, सलक्खणरूपं, निप्फन्नरूपं, रूपरूपं, सम्मसनरूपं ति च सङ्गहं गच्छति ।

कथं ति, तं एकादसविधं कथं होती ति दस्सेति। **पसादो** ति रूपानं पसन्नता, रूपसद्दादीनं दस्सनसवनादिसमत्थता ति वुत्तं होति। चक्खादीनं पञ्चन्नं अविकलिन्द्रियानं समञ्ञा एसा। **आपोधातुवज्जितं** ति, यथा, रूपायतनं, सद्दायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं ति इमानि चत्तारि आयतनानि चतुन्नं महाभूतानं उपादाय जायन्ति, न तथा फोट्ठब्बायतनं। आपोधातुया फस्सो नत्थि, पथवीधातुया तेजोधातुया वायोधातुयञ्च यो फस्सो, तदेव फोट्ठब्बायतनं ति मञ्ञन्ति आभिधम्मिका। तेन नयेन तं इधापि तिधा कथितं। **गोचररूपं** ति, गावो चक्खादिविञ्ञाणानि एत्थ चरन्ती ति गोचरं, तञ्च रूपञ्च गोचररूपं, पञ्चविञ्ञाणानं आरम्मणभूतं रूपं ति अत्थो। **इत्थत्तं** ति इत्थिभावो। **पुरिसत्तं** पुरिसभावो। सो 'इत्थिभावो पुरिसभावो' च '**भावरूपं नाम**'। **सभावरूपं** ति न

[illegible]
[illegible] [५५]

[illegible]
[illegible]
ति

५ [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ति ।
[illegible] [illegible] होति [illegible] ।

[illegible] न चत्तारि महाभूतानि विय [illegible] [illegible] [illegible] समानं परिच्छेदरूपभावेन भावति [illegible] परिच्छेदरूपं [illegible] । [illegible] [illegible] न [illegible] [illegible] [illegible] [५।११–२१] । [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] वायु ([illegible] वायु) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] न [illegible] [मि १०।४– ६६] । [illegible] हि समानं [illegible] उप्पादो । [illegible] हि [illegible] । [illegible] हि समानं परिपाको । [illegible] हि [illegible] [illegible] [मि १०।६६–६६] । [illegible] हि उप्पादादीनं ।

जाति उप्पादो, जरता ठिति, अनिच्चता भङ्गो ति इमानि सङ्खतस्स तीणि लक्खणानि। यथाह—"तीणिमानि भिक्खवे सङ्खतस्स सङ्खतलक्खणानि। कतमानि तीणि? उप्पादो पञ्ञायति, वयो पञ्ञायति, ठितस्स अञ्ञथत्त पञ्ञायती" ति [अगुत्तर १।१६२]। एत्थ, वयो ति अनिच्चता, ठितस्स अञ्ञथत्तं ति जरता वेदितब्बा। सरूपवसेना ति सकसकभाववसेन।

६. कथं?

भूतप्पसादविसया भावो हदयमिच्चपि।
जीविताहाररूपेहि अट्ठारसविधं तथा॥
परिच्छेदो च विञ्ञत्ति विकारो लक्खणं ति च।
अनिप्फन्ना दस चेति अट्ठवीसविधं भवे॥

कथं ति त एकादसविध अट्ठवीसतिविध कथं होती ति कथेति। चत्तारि महाभूतानि, पञ्च पसादा, चत्तारे विसया गोचररूपं (फोट्ठब्ब तीहि महाभूतेहि सङ्गहितमेव), इत्थत्त पुरिसत्त ति द्वे भावरूपानि, हदयवत्थु, जीवितिन्द्रियं, कबळीकारो आहारो चा ति इमानि अट्ठारस निप्फन्नरूपानि। परिच्छेदरूप, द्वे विञ्ञत्तियो, तीणि विकाररूपानि, चत्तारि च लक्खणरूपानी ति दस अनिप्फन्नरूपानि। एव अट्ठवीसतिविधं रूप वेदितब्ब।

अयमेत्थ रूपसमुद्देसो।

रूपविभागो

७. सब्बञ्च पनेतं रूपं अहेतुकं, सप्पच्चयं, सासवं, सङ्खत, लोकियं, कामावचर, अनारम्मण, अप्पहातब्बमेवा

[illegible]

[illegible] (दीघनिकाय ?) [illegible]

[illegible] [[illegible]] [illegible]

[illegible] [(सुत्त) १।१९९] [illegible]

८. कतमं ? [illegible] पटिविजानाति [illegible], इदं बाहिररूपं। [illegible] इदं [illegible]। [illegible] इदं [illegible]।

जीवितसङ्खातं अट्ठविधम्पि इन्द्रियरूपं नाम, इतरं अनिन्द्रियरूपं। पसाद-विसयसङ्खातं द्वादसविधम्पि ओळारिकरूपं सन्तिकेरूपं सप्पटिघरूपञ्च, इतरं सुखुमरूपं दूरेरूप अप्पटिघरूपञ्च। कम्मजं उपादिण्णरूपं, इतरं अनुपादिण्णरूपं। रूपायतनं सनिदस्सनरूप, इतर अनिदस्सनरूप। चक्खादिद्वयं असम्पत्तवसेन, घानादित्तयं सम्पत्तवसेन। ति पञ्चविधम्पि गोचरग्गाहिकरूपं, इतरं अगोचरग्गाहिकरूपं। वण्णो, गन्धो, रसो, ओजा, भूतचतुक्कञ्चेति अट्ठविधम्पि अविनिब्भोगरूपं, इतर विनिब्भोगरूपं।

कथं ति, त अज्झत्तिकादिवसेन बहुधाभेदं कथं गच्छति? पञ्च पसादा एव चक्खुद्वारादीनि पञ्च द्वारानि, कायविञ्ञत्ति कायद्वार, वचीविञ्ञत्ति वचीद्वार, एवं सत्तविध द्वाररूप। मनोद्वार अरूपमेव। **पसादविसयसङ्खातं** ति, पञ्चविध पसादरूप, रूप-सद्द-गन्ध-रसायतनानि, पथवीधातु तेजोधातु वायोधातू ति (इद तिविध फोट्ठब्बायतनं) सत्तविध विसयरूपञ्चेति द्वादसविध। पञ्च पसादा सत्त विसया च अञ्ञमञ्ञं घट्टेन्ति, तेन च घट्टनेन ओळारिका पाकटा होन्ति, तस्मा इद रूप **ओळारिकं** ति वुत्त। पाकटत्ता एव **सन्तिकेरूपं**। पटिघो ति घट्टन, त एतस्स अत्थी ति **सप्पटिघरूपं**। इतर ति सोळसविध। **उपादिण्णरूपं** ति पुब्बे कतकम्मुना उप्पादित। इतरं ति चित्त-उतु-आहारसमुट्ठानरूपं। य दस्सनेन ञातब्बं, तं **सनिदस्सनं**, त रूपायतनमेव। इतर ति रूपायतनवज्जितं तेवीसतिविध।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]। [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]।

[illegible] [illegible]।

समुट्ठानानि

१ कम्मं चित्तं, उतु आहारो चेति चत्तारि समुट्ठानानि नाम।

कम्मसमुट्ठाना ति कम्मस्स उप्पादक्खणे, [illegible] [illegible]।

२१. [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।

अभिसङ्खतं ति पुनरस्मि भवे अभितो सुट्ठु, विसेसतो च कत। **अज्झत्तिकसन्ताने** ति येन तं कम्म कत तस्सेव सरीरसन्ताने।

१२ अरूपविपाक-द्विपञ्चविञ्ञाणवज्जितं पञ्चसत्तति-विधम्पि चित्त चित्तसमुट्ठानरूपं पठमभवङ्गमुपादाय जायन्तमेव समुट्ठापेति। तत्थ अप्पनाजवन इरियापथम्पि सन्नामेति। वोट्ठपन-कामावचरजवनाभिञ्ञा पन विञ्ञत्तिम्पि समुट्ठा-पेन्ति। सोमनस्सजवनानि पनेत्थ तेरस हसनम्पि जनेन्ति।

जायन्तमेवा ति उप्पादक्खणे येव। **इरियापथम्पि सन्नामेती** ति, चङ्कमो सयन ठान निसज्जा ति इमे चत्तारो इरियापथे सन्धारेति, परिवत्तेतुं न देति। समाधिलाभी पुग्गलो तेन समाधिबलेन य किञ्चि इरियापथ यथिच्छितकाल पवत्तेतुं समत्थो होति, तं सन्धाय इद वुत्त। वोट्ठपन, कामावचरजवनानि, अभिञ्ञाचित्तञ्च कायविञ्ञत्तिं वचीविञ्ञत्तिञ्च यथासम्भवं समुट्ठापेन्ति, तस्मा **विञ्ञत्तिम्पी** ति वुत्तं। **एत्था** ति कामावचरजवनेसु, चत्तारि लोभमूलानि, चत्तारि कामावचरकुसलानि, चत्तारि क्रियानि, एक हसितुप्पादं ति तेरस जवनचित्तानि।

१३ सीतुण्होतुसमञ्ञाता तेजोधातु ठितिप्पत्ता व उतुसमुट्ठानरूपं अज्झत्तञ्च बहिद्धा च यथारह समुट्ठापेति।

सीतञ्च उण्हञ्चा ति एवं समञ्ञाता लोकसम्मता **तेजोधातु**। **ठितिप्पत्ता वा** ति ठितिक्खणे येव, न उप्पादक्खणे। **अज्झत्तं** अज्झत्तिकसन्ताने, **बहिद्धा** ओसधिरुक्खादिसु।

[illegible]

१९. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१६. [illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ति इमानि [illegible] ञाणानि [illegible] । [illegible], [illegible] ति [illegible] । [illegible] ति इमानि [illegible] । [illegible], [illegible] ति इमानि [illegible] । [illegible] ति [illegible] न [illegible] ।

[illegible] ।

रूपकलापा

१७ एकुप्पादा एकनिरोधा एकनिस्सया सहवुत्तिनो एकवीसति रूपकलापा नाम ।

एकतो उप्पादो येसं ते एकुप्पादा। एकतो निरोधो येस ते एकनिरोधा। एको व निस्सयो येस ते एकनिस्सया। सहेव वुत्ति येस ते सहवुत्तिनो।

१८ तत्थ जीवितं अविनिब्भोगरूपञ्च चक्खुना सह चक्खुदसकं ति पवुच्चति, तथा सोतादीहि सद्धिं सोतदसकं, घानदसक, जिव्हादसक, कायदसकं, इत्थिभावदसक, पुम्भावदसकं, वत्थुदसकञ्चेति यथाक्कमं योतेतब्बं। अविनिब्भोगरूपमेव जीवितेन सह जीवितनवक ति पवुच्चति। इमे नव कम्मसमुट्ठानकलापा।

जीवितं ति जीवितिन्द्रिय। चक्खुना सहा ति चक्खुप्पसादेन सद्धि। एव इतरानि पि योजेतब्बानि।

१९. अविनिब्भोगरूपं पन सुद्धट्ठकं। तदेव कायविञ्ञत्तिया सह कायविञ्ञत्तिनवकं, वचीविञ्ञत्तिसद्देहि सह वचीविञ्ञत्तिदसकं, लहुतादीहि सद्धिं लहुतादेकादसकं, कायविञ्ञत्ति लहुतादिद्वादसकं, वचीविञ्ञत्तिसद्दलहुतादितेरसकञ्चेति छ चित्तसमुट्ठानकलापा।

सुद्धानि केवलानि अट्ठ अविनिब्भोगरूपानि यस्मिं त सुद्धट्ठकं।

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

२१. [illegible]

[illegible] ।

२२. [illegible]

[illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

२३. [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] पि [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ।
न [illegible] [illegible] [illegible] च ॥

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] पि इमानि [illegible] इमानि [illegible] [illegible]
[illegible] न होन्ति ।

[illegible] [illegible] ।

[illegible]

२४ [illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]

जानञ्चेव ओपपातिकानञ्च चक्खु-सोत-घान जिव्हा-काय-भाव-वत्थुदसकसङ्घातानि सत्त दसकानि पातुभवन्ति उक्कट्ठ-वसेन, ओमकवसेन पन चक्खु-सोत-घान-भावदसकानि कदाचि पि न लब्भन्ति। तस्मा तेसं वसेन कलापहानि वेदितब्बा। गब्भसेय्यकसत्तान पन काय-भाव-वत्थुदसक-सङ्घातानि तीणि दसकानि पातुभवन्ति। तत्थापि भाव दसक कदाचि न लब्भति। ततो परं पवत्तिकाले कमेन चक्खुदसकादीनि च पातुभवन्ति।

अण्डजा योनि, जलाबुजा योनि, संसेदजा योनि, ओपपातिका योनी ति इमा चतस्सो योनियो मज्झिमनिकाये महासीहनादसुत्ते वित्थारेन वुत्ता। ये सत्ता अण्डे जायन्ति, तेस अण्डजा योनि। जलाबु (जरायु) वुच्चति गब्भावरण, तस्मिं जातान जलाबुजा योनि। संसेदे पूतिकुणपे वा पुराणसप्पिनवनीतादिसु वा जातानं किमीन योनि संसेदजा योनि। ये एवं न जायन्ति उपपज्जेव जायन्ति, तेस देवान ओपपातिकासुरादीन, नेरयिकानञ्च ओपपातिका योनि।

वत्थू ति हदयवत्थु। ओमकवसेना ति अवकंसतो। केसञ्चि संसेदजान ओपपातिकानञ्च, चक्खुदसकादीनि चत्तारि वा, तेसु अञ्ञ-तरानि वा दसकानि न लब्भन्ति। गब्भसेय्यकानं ति जलाबुजान अण्डजानञ्च।

२५. इच्चेव पटिसन्धिमुपादाय कम्मसमुट्ठाना, दुतिय-चित्तमुपादाय चित्तसमुट्ठाना, ठितिकालमुपादाय उतुसमुट्ठाना,

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible] ।

[illegible] । [illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ॥

१८. [illegible] । [illegible]

● [illegible] ।

नवकञ्चेति चत्तारो कम्मसमुट्ठानकलापा, पवत्तियं चित्तोतु-समुट्ठाना च लब्भन्ति । असञ्ञसत्तानं पन चक्खुसोत-वत्थुसद्दानि पि न लब्भन्ति, तथा सब्बानि पि चित्तजरूपानि । तस्मा तेस पटिसन्धिकाले जीवितनवकमेव, पवत्तियञ्च सद्दवज्जित उतुसमुट्ठानरूप अतिरिच्चति* । इच्चेवं कामरूपा-सञ्ञिसङ्घातेसु तीसु ठानेसु पटिसन्धिपवत्तिवसेन दुविधा रुपप्पवत्ति वेदितब्बा ।

चक्खुसोतवत्थुसद्दानी ति चक्खुसोतवत्थुदसकानि च सद्दनवकञ्च । **अतिरिच्चती** ति अवसिस्सति । **तीसु ठानेसू** ति तीसु भवेसु ।

२९. अट्ठवीसति कामेसु होन्ति तेवीस रूपिसु ।
सत्तरसेवसञ्ञीनं अरूपे नत्थि किञ्चि पि ॥
सद्दो विकारो जरता मरणं चोपपत्तियं ।
न लब्भन्ति पवत्ते तु न किञ्चि पि न लब्भन्ति ॥

सब्बानि पि **अट्ठवीसति** रूपानि कामभवे लब्भन्ति । घान-जिव्हा-काया, द्वे च भावरूपानी ति पञ्च वज्जेत्वा **तेवीस** रूपावचरभवे लब्भन्ति । असञ्ञीनं अविनिब्भोगरूपानि अट्ठ, जीवितिन्द्रिय, आकासधातु, लहुतादित्तय, चत्तारि च लक्खणरूपानी ति **सत्तरस** रूपानि । अरूपभवे किञ्चि पि रूप नत्थि । **विकारो** ति पञ्चविधं विकाररूप । **मरणं**

* म अतिरिच्छति ।

दुविधा दिट्ठधम्मिका, सम्परायिका ।

अप्पाभिरक्षितं । यो हि

१४४

अनिमित्तो विमोक्खो, यो च दुक्खानुपस्सनाय तस्स अप्पणिहितो विमोक्खो होति। इमेस आकारान भेदेन निब्बानम्पि इमानि तीणि नामानि लभती ति।

३१ पदमच्चुतमच्चन्त असङ्खतमनुत्तरं।
निब्बानमिति भासन्ति वानमुत्ता महेसयो॥

वानमुत्ता विगततण्हा महेसयो, चुतिया अभावेन अच्चुतं, अच्चन्तं अन्तरहितं, पच्चयेहि असङ्खतत्ता असङ्खतं, अनुत्तरं लोकुत्तरं पदं ठानं निब्बानं ति भासन्ति।

३२. इति चित्तं चेतसिकं रूपं निब्बानमिच्चपि।
परमत्थं पकासेन्ति चतुधा व तथागता॥

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे रूपसङ्गहविभागो नाम
छट्ठो परिच्छेदो।

[illegible] [illegible]

[illegible]

ति [illegible] । ते, [illegible], [illegible]

[illegible] ति [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]

[illegible] । '[illegible] [illegible] [illegible]' ति [illegible] [[illegible]

[illegible] च ते, [illegible] [illegible] ति । एवं [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible], [illegible] च

[illegible] च [illegible] । [illegible] [illegible] ति [illegible]

न तिट्ठति । [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] ति वेदितब्बो ।

२. अकुसलसङ्गहो, मिस्सकसङ्गहो [illegible]

सब्बसङ्गहो चेति समुच्चयसङ्गहो चतुब्बिधो वेदितब्बो ।

अकुसलसङ्गहो

१. कथं ? अकुसलसङ्गहे ताव चत्तारो

आसवा कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो ।

इमेस आसवानं निद्देसो धम्मसङ्गणिय [§१०९६-११००,१४४८] आगतनयेनेव वेदितब्बो ।

४. चत्तारो ओघा—कामोघो, भवोघो, दिट्ठोघो, अविज्जोघो । [धम्म §११५१, १४८४]।

५. चत्तारो योगा—कामयोगो, भवयोगो, दिट्ठियोगो, अविज्जायोगो । [धम्म § ११५१ अ, १४८५]।

तत्थ, असंवुतेहि द्वारेहि घटच्छिद्देहि उदक विय सवनतो, निच्चपग्घरणट्ठेन संसारदुक्खस्स वा सवनतो आसवा, भवसागरे आकड्ढनट्ठेन दुरुत्तरणट्ठेन च ते एव ओघा, आरम्मणवियोगस्स चेव दुक्खवियोगस्स च अप्पदानतो ते एव योगा ति एवं विसुद्धिमग्गे [२२।५६] वुत्तनयेन एतेस अत्थो वेदितब्बो । कामो ति कामतण्हा । भवो ति भवतण्हा ।

६. चत्तारो गन्था—अभिज्झा कायगन्थो, ब्यापादो कायगन्थो, सीलब्बतपरामासो कायगन्थो, इदंसच्चाभिनिवेसो कायगन्थो । [धम्म §११३५-११३९, १४७२]।

संसारवट्टे नामकायस्स रूपकायस्स च गन्थनतो कायगन्था । इदमेव सच्चं मोघमञ्ञ ति एवं अभिनिवेसो इदंसच्चाभिनिवेसो ।

७. चत्तारो उपादाना—कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं । [धम्म § १२१३-१२१७, १५३६]।

विसुद्धिमग्गे पि एतानि वण्णितानि [१७।२४१]।

[illegible]

[illegible]

मिच्छ [illegible],

[illegible]

९.

कामुपादाने, [illegible],

[illegible] । [

[illegible] ति उपादानानि । [illegible]

१० दस संयोजनानि—कामरागसंयोजनं, रूपराग-संयोजनं, अरूपरागसंयोजनं, पटिघसंयोजनं, मानसंयोजनं, दिट्ठिसंयोजनं, सीलब्बतपरामाससंयोजनं, विचिकिच्छा-संयोजनं, उद्धच्चसंयोजनं, अविज्जासंयोजनं सुत्तन्ते [अं-निकाय [illegible]]।

एते संयोजना ति संयोजनानि ।

११. अपरानि दस संयोजनानि—कामरागसंयोजनं, [illegible] रागसंयोजनं, पटिघसंयोजनं मानसंयोजनं, सीलब्बतपरामाससंयोजनं, विचिकिच्छासंयोजनं, [illegible] संयोजनं, मच्छरियसंयोजनं, अविज्जासंयोजनं अभिधम्मे [§ ११११-११२२, १४७]।

१० दस किलेसा—लोभो, दोसो, मोहो, मानो, दिट्ठि, विचिकिच्छा, थीन, उद्धच्च, अहिरिक, अनोत्तप्प [धम्म § १२२९-१२३९, १५४८]।

१३ आसवादिसु पनेत्थ कामभवनामेन तब्बत्थुका तण्हा अधिप्पेता। सीलब्बतपरामासो, इदसच्चाभिनिवेसो, अत्तवादो ति च तथापवत्त दिट्ठिगतमेव पवुच्चति।

कामभवनामेना ति कामासवादिना भवासवादिना च नामेन। **तब्बत्थुका** ति कामवत्थुका भववत्थुका च।

१४. आसवोघा च योगा च तयो गन्था च वत्थुतो।
उपादाना दुवे वुत्ता* अट्ठ नीवरणा सियुं॥
छळेवानुसया होन्ति नव सयोजना मता।
किलेसा दस वुत्तोय नवधा पापसङ्गहो॥

कामासव-भवासवा ति एका तण्हा व, एव कामभवोघा कामभवयोगा च। तस्मा ते तयो व होन्ति। गन्थेसु, सीलब्बतपरामासो इदसच्चाभिनिवेसो ति इमे द्वे दिट्ठि एव, तस्मा ते पि तयो एव। थीन मिद्ध ति द्वे, उद्धच्च कुक्कुच्चञ्चेति द्वे ति एवं **अट्ठ निवरणानि** होन्ति। कामराग-भवरागानुसया एका तण्हा ति कत्वा **छ अनुसया**। कामरागादयो तण्हा व, सीलब्बतपरामासो दिट्ठि येव, तस्मा वीसतिया सयोजनेसु नवेव अवसिस्सन्ति। किलेसेसु पन हापनवड्ढनं नत्थि, तस्मा ते दसेव होन्ति।

---

* सी॰ धम्मा।

[illegible]

१६

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]] [illegible] [illegible] दोमनस्सं [illegible] ति [illegible] [illegible] [illegible] नाम ति इदं।

१० द्वादस मग्गङ्गानि—सम्मादिट्ठि, सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो सम्मासमाधि, मिच्छादिट्ठि [illegible] मिच्छावायामो मिच्छासमाधि।

दोमनस्सचित्तेसु [illegible] सम्मादिट्ठिआदीनि [illegible] [illegible] [illegible] पन [illegible] चत्तारि [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—"मिच्छादिट्ठि होति मिच्छासङ्कप्पो मिच्छावायामो होति मिच्छासमाधि होती" ति [[illegible]] मिच्छा[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ति [illegible]

समाना चेतसिका, तस्मा परतो, 'मग्गङ्गा नव वत्थुतो' ति वुत्त [७।२४]। तानि हि मिच्छादिट्ठिया सह नवेव होन्ति।

१८. बावीसति इन्द्रियानि—चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिव्हिन्द्रियं, कायिन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं, पुरिसिन्द्रियं, जीवितिन्द्रियं, मनिन्द्रियं, सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं, सद्धिन्द्रियं, विरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्ञिन्द्रियं, अनञ्ञातञ्ञस्सामीतिन्द्रियं, अञ्ञिन्द्रियं, अञ्ञाताविन्द्रियं। [विभङ्ग १६२-१६५]।

चक्खुन्द्रियादीनि पाकटानेव। पुब्बभागे अनञ्ञातं अमतं पदं चतुसच्चधम्मं वा जानिस्सामी ति एवं पटिपन्नस्स उप्पज्जनतो **अनञ्ञातञ्ञस्सामीतिन्द्रियं**, आजाननतो **अञ्ञिन्द्रियं**, अञ्ञाताविनो चतूसु सच्चेसु निट्ठितञाणकिच्चस्स खीणासवस्स उप्पज्जनतो **अञ्ञाताविन्द्रियं** ति वेदितब्बं [७।२२]। एतेसं इन्द्रियानं अत्थवण्णना विसुद्धिमग्गे आगतनयेनापि वेदितब्बा [१६।१-१२]।

१९. नव बलानि—सद्धाबलं, विरियबलं, सतिबलं, समाधिबलं, पञ्ञाबलं, हिरिबलं, ओतप्पबलं, अहिरिकबलं, अनोत्तप्पबलं।

एत्थ, **विरियबलं समाधिबलं** ति इमानि द्वे अञ्ञसमानानि, कुसलाकुसलाब्याकतेसु लब्भन्ति। **अहिरिकबलं अनोतप्पबलं**

[illegible]
[illegible] [illegible]।

२०. [illegible]
[illegible]

[illegible] ति
[illegible]।

२१. [illegible]
[illegible], [illegible]

[illegible] [illegible]

२२. इन्द्रियेसु [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] ति [illegible]।
[illegible] [illegible] होति।

२३. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] न [illegible]। [illegible]
[illegible] [illegible] न [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] एको न [illegible]।

[illegible] ति [illegible]
[illegible] [२,११-१२]। [illegible] ति [illegible]
[illegible]। [illegible] ति [illegible] [illegible]।

---

* [illegible] [illegible] [[illegible]२२] [illegible]।

हसितुप्पाद ति इमानि तीणि चित्तानि वज्जेत्वा सेसेसु द्विपञ्ञास-जवनचित्तेसु। **एको व लब्भती** ति, यत्थ छन्दाधिपति, न तत्थ इतरे तयो अधिपतिभावेन लब्भन्ति। एवं सेसा पि योजेतब्बा।

२४ छ हेतू पञ्च झानङ्गा मग्गङ्गा नव वत्थुतो।
सोळसिन्द्रियधम्मा च बलधम्मा नवेरिता॥
चत्तारोधिपती वुत्ता तथाहारा ति सत्तधा।
कुसलादिसमाकिण्णो वुत्तो मिस्सकसङ्गहो॥

सोमनस्स, दोमनस्स, उपेक्खा ति इमानि तीणि अङ्गानि एका व वेदना, तस्मा वितक्कविचारपीतिचित्तेकग्गतावेदनावसेन पञ्चेव झानङ्गानि भवन्ति। नव मग्गङ्गानि हेट्ठा वुत्तनयेनेव वेदितब्बानि [७।१७]। इन्द्रियेसु सुखदुक्खसोमनस्सदोमनस्सुपेक्खिन्द्रियानि वेदनावसेन एको धम्मो, पञ्ञिन्द्रियादीनि चत्तारि एका पञ्ञा ति एव सत्त ठपेत्वा, जीवितिन्द्रियानि रूपारूपवसेन द्वे ति गहेत्वा **सोळस इन्द्रियधम्मा** भवन्ति। **तथाहारा** ति आहारा पि तथेव चत्तारो।

बोधिपक्खियसङ्गहो

२५ बोधिपक्खियसङ्गहे चत्तारो सतिपट्ठाना—कायानुपस्सनासतिपट्ठान, वेदनानुपस्सनासतिपट्ठानं, चित्तानुपस्सना-सतिपट्ठान, धम्मानुपस्सनासतिपट्ठान। [विभङ्ग २५७–२७६]।

२६ चत्तारो सम्मप्पधाना—उप्पन्नानं पापकानं धम्मान पहानाय वायामो, अनुप्पन्नानं पापकानं धम्मानं अनुप्पादाय वायामो, अनुप्पन्नान कुसलानं धम्मानं उप्पादाय वायामो,

२८

समाधिन्द्रियं

इमानि इन्द्रियानि

अभिञ्ञा [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।

२९. तत्थ [illegible]—[illegible], [illegible], [illegible],

समाधिं [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] । इमानि [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [[illegible]] ।

३० तत्थ [illegible]—सतिसम्बोज्झङ्गो धम्मविचय-सम्बोज्झङ्गो, विरियसम्बोज्झङ्गो पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्धि-सम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो [विभङ्ग १ ६-१२६] ।

सम्बोधिया [illegible] [illegible] ति [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] ति [illegible] [illegible] ।

३१ अट्ठ मग्गङ्गानि—सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो, सम्मा- वाचा सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मा- सति, सम्मासमाधि। [illegible]

इमानि [illegible] आगतानि। [७।१७]।

३२ एत्थ पन चत्तारो सतिपट्ठाना ति सम्मासति एका व पवुच्चति तथा चत्तारो सम्मप्पधाना ति च सम्मावायामो।

३३ छन्दो चित्तमुपेक्खा च सद्धा पस्सद्धि पीतियो।
सम्मादिट्ठि च सङ्कप्पो वायामो विरतित्तयं॥
सम्मासति समाधी ति चुद्दसेते सभावतो।
सत्ततिंस पभेदेन सत्तधा तत्थ सङ्गहो॥

विरतित्तयं ति सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो च।

३४. सङ्कप्पपस्सद्धि च पीतुपेक्खा
छन्दो च चित्तं विरतित्तयञ्च।
नवकट्ठाना* विरियं नवट्ठ
सती समाधी चतु पञ्च पञ्ञा।
सद्धा दुट्ठानुत्तम†सत्तिंस-
धम्मानमेसो पवरो विभागो॥

सङ्कप्पो, पस्सद्धि, पीति, उपेक्खा, छन्दो, चित्त, तिस्सो च विरतियो ति इमे नव धम्मा एकट्ठाना होन्ति, एकस्मिं येव ठाने आगच्छन्ति। चत्तारो सम्मप्पधाना, विरियिद्धिपादो, विरियिन्द्रियं, विरियबल, विरिय-

* म. नवेकट्ठाना। † म. दुट्ठानुत्तम०।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१६. [illegible] [[illegible]
१–८४]

३७ पञ्चुपादानक्खन्धा—रूपुपादानक्खन्धो वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्ञुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विञ्ञाणुपादानक्खन्धो ।

खन्धानञ्च उपादानक्खन्धानञ्च अयं विसेस - खन्धा ति अरहन्तानं खीणासवानं खन्धा, येसु उपादानानि पहीनानि । उपादानक्खन्धा ति पुथुज्जनानं खन्धा, येसु उपादानानि अप्पहीनानि [वि १४।२१४-२१५] ।

३८. द्वादसायतनानि—चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिव्हायतनं, कायायतनं, मनायतनं, रूपायतनं, सद्दायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं फोट्ठब्बायतनं, धम्मायतनं । [विभङ्ग ८५--१०१] ।

विसुद्धिमग्गे आयतनधातुनिद्देसे वुत्तनयेन एतेसं विनिच्छयकथा वेदितब्बा [१५।१- १६] ।

३९ अट्ठारस धातुयो—चक्खुधातु, सोतधातु, घानधातु, जिव्हाधातु, कायधातु, रूपधातु, सद्दधातु, गन्धधातु, रसधातु, फोट्ठब्बधातु, चक्खुविञ्ञाणधातु, सोतविञ्ञाणधातु, घानविञ्ञाणधातु, जिव्हाविञ्ञाणधातु, कायविञ्ञाणधातु, मनोधातु, धम्मधातु, मनोविञ्ञाणधातु, । [विभङ्ग १०१–१२७] ।

विसुद्धिमग्गे वुत्तनयेन एतासं वण्णना वेदितब्बा [१५।१८–४३] ।

४०. चत्तारि अरियसच्चानि—दुक्खं अरियसच्चं, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनीपटिपदा अरियसच्चं । [विभङ्ग १२७–१६१] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ति [illegible] ॥

[illegible] ति [illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] च ।

[illegible] ॥

[illegible] ति, [illegible] ति [illegible] ति [illegible] । [illegible] ति [illegible] । [illegible] ति [illegible] ति [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ॥

मग्गयुत्ता फला चेव चतुसच्चविनिस्सटा ।
इति पञ्चप्पभेदेन पवुत्तो सब्बसङ्गहो ॥

तेभूमक संसारवट्ट दुक्खसच्च, तण्हा समुदयसच्च, निब्बान निरोध-सच्च, लोकुत्तरो लोकुत्तरमग्गसम्पयुत्तो अट्ठङ्गिको मग्गो मग्गसच्च (दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा)। **मग्गयुत्ता** ति तेन अट्ठङ्गिकेन मग्गेन सम्पयुत्ता फस्सादयो धम्मा। **फला** ति मग्गफलानि। **चतु-सच्चविनिस्सटा** ति अट्ठङ्गिकमग्गसम्पयुत्ता चेतसिका मग्गफलानि च चतूहि अरियसच्चेहि विनिम्मुत्तानि होन्ति, न तेसु सच्चेसु समोधान गच्छन्ति। **इति** खन्ध-उपादानक्खन्ध-आयतन धातु-सच्चवसेन पञ्चविधो **सब्बसङ्गहो** वेदितब्बो।

इति अभिधम्मत्थसङ्गहे समुच्चयसङ्गहविभागो नाम
सत्तमो परिच्छेदो।

[illegible]

इति [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [2]

[illegible] [illegible]

१. पटिच्चसमुप्पादनये [illegible] [illegible]

वुत्तिया [illegible] [1]

२ तत्थ [illegible]

समुप्पादनये । [illegible] पन

वुत्ति । [illegible] पन [illegible]

तस्मा ति तेसु तीसु [illegible] । तेसं भावे पठमे [illegible] ति

भाविनो । [illegible] भावो भणिता । तेनेव [illegible]

मग्गेन [illegible] विनिच्छितो पटिच्चसमुप्पादनयो । यथाह

[illegible] [illegible] पुब्बे [illegible] पटिच्चसमुप्पादमेव

योनिसो मनसिकरोति इति इमस्मिं सति इदं होति इमस्स

उप्पत्ति, इमस्मिं असति इदं न होति इमस्स निरोधा इदं

यदिद अविज्जा पच्चया सङ्खारा ... पे ... अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो" ति [संयुत्त २।११५]।

आहच्चपच्चयट्ठिति ति, आहच्च आहनित्वा सङ्घट्टेत्वा वत्तमाना पच्चया आहच्चपच्चया। यथा उपादारूप 'पटिच्चसमुप्पादो च, एवमय समासो वेदितब्बो। तेसु आहच्चपच्चयान ठिति आरब्भ सन्धाय पट्ठाननयो पवुच्चति। तत्थ हि पच्चया पच्चयुप्पन्ने घसेत्वा ठिता पच्चयुप्पन्नान कारण होन्ति, न तु तब्भावभाविभावाकारेन।

उभयं पन वोमिस्सित्वा पपञ्चेन्ति आचरिया ति इद बुद्धघोसाचरिय सन्धायाह। तेन हि इद उभय विसुद्धिमग्गे पञ्ञाभूमिनिद्देसे वोमिस्सित्वा पपञ्चित। बहुवचनं आदरत्थं।

पटिच्चसमुप्पादनयो

४ तत्थ अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खारपच्चया विञ्ञाण, विञ्ञाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरण-सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति, एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ति। अयमेत्थ पटिच्चसमुप्पादनयो।

अविज्जपच्चया सङ्खारा ति' एवमादीन पदान अत्थवण्णना सब्बाकारेन विसुद्धिमग्गे [१७।५८-२७२] आगतत्ता इध वित्थार न करिस्साम।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] तानि [illegible]

-वानानि [illegible]

[illegible] [वि [illegible]] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible] ([illegible] ,

[illegible]

[illegible] [वि [illegible]] ।

८ [illegible]

गहिता भवन्ति, तथा [illegible]

[illegible]

[illegible]

सङ्खारा, जातिजरामरणग्गहणेन च विञ्ञाणादिफलपञ्चकमेव गहित ति कत्वा—

अतीते हेतवो पञ्च इदानि फलपञ्चकं।
इदानि हेतवो पञ्च आयति फलपञ्चकं ति ॥

वीसताकारा, तिसन्धि, चतुसङ्खेपा च भवन्ति।

अविज्जाय सति तण्हुपादानानि भवन्तेव, एव सङ्खारेसु सन्तसु कम्मभवो विज्जतेव। कम्मभवो ति हि पटिसन्धिजनकान सङ्खारानमेत अधिवचन। तस्मा तेसु गहितेसु कम्मभवो गहितो व होति। एव तण्हुपादानभवग्गहणेन अविज्जासङ्खारा पि गहिता येव होन्ति। जातिजरा-मरणानि कस्स? य विञ्ञाणादिवेदनावसान आयतिं उप्पज्जमान फल-पञ्चक, तस्स। तस्मा जातिजरामरणेसु गहितेसु त फलपञ्चक गहितमेव भवति। एव अतीतभवे अविज्जादयो हेतवो पञ्च, इदानि इमस्मिं भवे विञ्ञाणादि फलपञ्चक, इदानि तण्हुपादानभवादिज्जासङ्खारा पञ्च हेतवो,आयतिं अनागते भवे विञ्ञाणादिक फलपञ्चक ति एवमेते वीसति आकारा भवन्ति।

एत्थ च सङ्खारानञ्च पटिसन्धिविञ्ञाणस्स च अन्तरा एको हेतुफल-सन्धि, वेदनाय च तण्हाय च अन्तरा एको फलहेतुसन्धि, भवस्स च जातिया च अन्तरा एको हेतुफलसन्धी ति तयो सन्धी भवन्ति। तेनेद भवचक्क तिसन्धी ति वुच्चति। चत्तारो चेत्थ सङ्खेपा—अविज्जासङ्खारा एको, विञ्ञाणनामरूपसळायतनफस्सवेदना दुतियो, तण्हुपादानभवा

[illegible]
[illegible] च
[illegible] सुत्तानि च
[illegible]
[illegible] ति
च । [illegible] ति [illegible]
[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible], याव [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । एवं याव [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible], याव न [illegible] याव [illegible] ति [ति
[illegible] [illegible] वा ति एतानि इमस्स [illegible] द्वे सुत्तानि

१ तेस्सेव च मूलानं निरोधेन निरुज्झति ॥
जरामरणसुप्पन्ना पीळिताभे [illegible] ।
आसवानं समुप्पादा [illegible] च पवत्तति ॥
[illegible] [illegible] ।
[illegible] ति [illegible] महामुनि ॥

---

* सी० [illegible] ।

तेसं अविज्जातण्हासङ्खातानं मूलानं निरोधेन इदं वट्टं निरुज्झति। जरामरणमुच्छाय अभिण्हसो पीळितानं सत्तानं आसवसमुप्पादेन अविज्जा पवत्तति। इच्चेवं इदं तेभूमकं कामावचररूपावचरारूपावचरसङ्खातं आदिरहितं वट्टं आबन्धं, इदं वट्टं चक्काकारेन सुनिट्ठितं भवति, तं च महामुनि भगवा पटिच्चसमुप्पादो ति पट्ठपेसि।

पट्ठाननयो

११. हेतुपच्चयो, आरम्मणपच्चयो, अधिपतिपच्चयो, अनन्तर-पच्चयो, समनन्तरपच्चयो, सहजातपच्चयो, अञ्ञमञ्ञपच्चयो, निस्सयपच्चयो, उपनिस्सयपच्चयो, पुरेजातपच्चयो, पच्छाजात-पच्चयो, आसेवनपच्चयो, कम्मपच्चयो, विपाकपच्चयो, आहार-पच्चयो, इन्द्रियपच्चयो, झानपच्चयो, मग्गपच्चयो, सम्पयुत्तपच्चयो, विप्पयुत्तपच्चयो, अत्थिपच्चयो, नत्थिपच्चयो, विगतपच्चयो, अविगतपच्चयो। ति अयमेत्थ पट्ठाननयो*।

एतेसं पच्चयानं अत्थवण्णना विसुद्धिमग्गे [१७।६६-१०१] आगतनयेन वेदितब्बा। इमस्स पकरणस्स अन्ते तिकपट्ठानतो पच्चयनिद्देसो च पञ्हावारविभङ्गो च दिन्ना, ते पि साधुकं पठितब्बा।

१२. छधा नामं तु नामस्स पञ्चधा नामरूपिनं।
एकधा पुन रूपस्स रूपं नामस्स चेकधा॥
पञ्ञत्तिनामरूपानि नामस्स दुविधा द्वयं।
द्वयस्स नवधा चेति छब्बिधा पच्चया कथं॥

* सी पट्ठानपाठो। तत्थ।

[[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] होति ।

एवं [illegible] ।

१६. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होति ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] होति । [illegible] [illegible] होति । [illegible] [illegible] होति । एवं [illegible] [illegible] होति ।

१४ हेतुज्झानङ्गमग्गङ्गानि सहजातानं नामरूपानं हेतादिवसेन, सहजाता चेतना सहजातानं नामरूपानं, नानाक्खणिका चेतना कम्माभिनिब्बत्तानं नामरूपानं कम्मवसेन, विपाकक्खन्धा अञ्ञमञ्ञं सहजातानं रूपानं विपाकवसेनेति च पञ्चधा नामं नामरूपानं पच्चयो होति।

हेतू ति छ हेतू [३।५] तेसु ये केचि यथासम्भवं सहजातानं चित्तचेतसिकानं रूपानञ्च पच्चया होन्ति, एवं सत्त झानङ्गानि [७।१६], द्वादस मग्गङ्गानि च [७।१७]। **सहजाता चेतना** ति येन केनचि विञ्ञाणेन सम्पयुत्ता चेतना, अन्तमसो द्विपञ्चविञ्ञाणेनापि। सा पि, "चेतनाहं भिक्खवे कम्मं वदामी" ति* [अङ्गुत्तर ३।४६३] इमिना परियायेन कम्ममेव। **नानाक्खणिका चेतना** ति यं किञ्चि विपाकदायकं कुसलाकुसलं कम्मं। **कम्माभिनिब्बत्तानं** ति पटिसन्धिनामस्स च उपादिण्णरूपस्स च।

१५. पच्छाजाता चित्तचेतसिका धम्मा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स पच्छाजातवसेनेति एकधा व नामं रूपस्स पच्चयो होति।

१६. छ वत्थूनि पवित्तियं सत्तन्नं विञ्ञाणधातूनं, पञ्चारम्मणानि च पञ्चविञ्ञाणवीथिया पुरेजातवसेनेति एकधा व रूपं नामस्स पच्चयो होति।

---

* छक्कनिपाते दुतियपण्णासके महावग्गस्स नवमे सुत्ते।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[[illegible]]

[illegible]

[illegible]

[illegible] होति, [illegible] ।

[illegible]

१८. [illegible] सिथिलो होति,

[illegible] ।

१९. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

वत्था ति तीसु उपनिस्सयेसु। **रागादयो** ति रागो, दोसो, मोहो, मानो, दिट्ठि, पत्थना, दस अकुसलकम्मपथा, पञ्च अनन्तरियकम्मानि च। **सद्धादयो** ति सद्धा, सील, सुत, चागो, पञ्ञा च। इमे धम्मा पट्ठाने पञ्हावारविभङ्गे उपनिस्सयपच्चयनिद्देसे वुत्तनयेन वेदितब्बा।

२०. अधिपति - सहजात - अञ्ञमञ्ञ - निस्सय - आहार-इन्द्रिय-विप्पयुत्त-अत्थि-अविगत वसेनेति यथारहं नवधा नामरूपानि नामरूपानं पच्चया भवन्ति।

२१. तत्थ गरुकतमारम्मणं आरम्मणाधिपतिवसेन नामानं, सहजाताधिपति चतुब्बिधो पि सहजातवसेन सहजातानं नामरूपानं ति च दुविधो होति अधिपतिपच्चयो।

अधिपति, आरम्मणाधिपति सहजाताधिपती ति दुविधो। गरुकतं आरम्मण **आरम्मणाधिपति**। चत्तारो अधिपती [७।२०] **सहजाताधिपती**। तेसु यो कोचि अधिपति सहजातान नामरूपान अधिपतिपच्चयेन पच्चयो होति।

२२. चित्तचेतसिका धम्मा अञ्ञ मञ्ञं सहजातरूपानञ्च-महाभूता अञ्ञमञ्ञं उपादारूपानञ्च, पटिसन्धिक्खणे वत्थु-विपाका अञ्ञमञ्ञं ति च तिविधो होति सहजातपच्चयो।

वत्थु-विपाका ति हदयवत्थु चत्तारो च विपाकक्खन्धा।

२३ चित्तचेतसिका धम्मा अञ्ञमञ्ञ महाभूता अञ्ञमञ्ञ पटिसन्धिक्खणे वत्थुविपाका अञ्ञमञ्ञं ति च तिविधो होति अञ्ञमञ्ञपच्चयो।

[illegible]

[illegible] [५।११]।

२६. [illegible]

[illegible] ति च [illegible] होति [illegible]।

[illegible] ति [illegible]।

[illegible] [५।११]। [illegible]

[illegible] [५।१८]

२७. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

विपाकक्खन्धा च सहजाता पि विप्पयुत्ता एव। नामं रूपेन रूपञ्च नामेन सम्पयोग न गच्छति। तस्मा वत्थु विपाकनं खन्धानं विप्पयुत्त-पच्चयेन पच्चयो होति। एव पच्छाजाता चित्तचेतसिका इमस्स कायस्स छ वत्थूनि च पुरेजातानि सत्तन्न विञ्ञाणधातून विपयुत्तपच्चयेन पच्चया होन्ति।

२८. सहजातं पुरेजातं पच्छाजातञ्च सब्बथा।
कबळीकारो आहारो रूपजीवितमिच्चय ति॥

पञ्चविधो होति अत्थिपच्चयो, अविगतपच्चयो च।

अत्थिपच्चयो ति चित्तचेतसिकान रूपानञ्च एकस्मिं खणे अत्थि-भावो। तेन पच्चयेन ते धम्मा अञ्ञमञ्ञ पच्चया होन्ति। सो च पच्चयो सहजातात्थिपच्चयादिवसेन पञ्चधा विभत्तो, एवं अविगतपच्चयो पि। इमे द्वे पच्चया अत्थतो एका व। सहजाता चित्तचेतसिका रूपञ्च अञ्ञ-मञ्ञ अत्थिपच्चयेन पच्चयो। पुरेजातानि रूपायतनादीनि चक्खुविञ्ञाणा-दीन अत्थिपच्चयेन पच्चयो। पच्छाजाता चित्तचेतसिका पुरेजातस्स इमस्स कायस्स अत्थिपच्चयेन पच्चयो। कबळीकारो आहारो इमस्स कायस्स अत्थिपच्चयेन पच्चयो। रूपजीवितिन्द्रियं कटत्तारूपानं अत्थि-पच्चयेन पच्चयो। अयमेत्थ सङ्खेपो। वित्थारो पट्ठाने पञ्हावारविभङ्गे अत्थिपचयनिद्देसे आगतनयेन वेदितब्बो। **कटत्तारूपं** ति कम्मस्स कतत्ता रूपं, उपादिण्णरूपं ति अत्थो।

२९ आरम्मणूपनिनिस्सयकम्मत्थिपच्चयेसु च सब्बे पि पच्चया समोधानं गच्छन्ति।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ।

१० [illegible] हि [illegible]

[illegible]

होती ति [illegible] ।

एत्था हि इमस्मिं [illegible] ।

नामरूपपच्चयो

११. [illegible] च [illegible] ।

[illegible] च [illegible]

[illegible] ।

[illegible] नाम [illegible]

तेकालिका ति अतीतानागतपच्चुप्पन्ना। पञ्ञत्तिनिब्बानानि कालविमुत्तानि। चक्खादिका अज्झत्ता, रूपादिका बाहिरा। निब्बान असङ्खतं, इतरे सङ्खता। ते पट्ठाने वुत्ता चतुवीसती पच्चया पञ्ञत्तिनामरूपवसेन सब्बथा तिधा ठिता।

३२. तत्थ रूपधम्मा रूपक्खन्धो व। चित्तचेतसिक-सङ्खाता चत्तारो अरूपिनो खन्धा निब्बानञ्चेति पञ्चविधम्पि अरूप ति च नामं ति च पवुच्चति। ततो अवसेसा पञ्ञत्ति पन पञ्ञापियत्ता पञ्ञत्ति, पञ्ञापनतो पञ्ञत्ती इति च दुविधा होति।

पञ्ञापियत्ता पञ्ञत्ति

३३ कथ? तं तं भूतविपरिणामाकारमुपादाय तथा तथा पञ्ञत्ता भूमिपब्बतादिका, ससम्भारसन्निवेसाकारमुपादाय गेहरथसकटादिका, खन्धपञ्चकमुपादाय पुरिसपुग्गलादिका, चन्दवत्तनादिकमुपादाय दिसाकालादिका, असम्फुट्ठाकार-मुपादाय कूपगुहादिका, त त भूतनिमित्तं भावनाविसेसञ्च उपादाय कसिणनिमित्तादिका चेति एवमादिप्पभेदा पन परमत्थतो अविज्जमाना पि अत्थच्छायाकारेन चित्तुप्पादानं आरम्मणभूता तं तं उपादाय* उपनिधाय कारण कत्वा तथा तथा परिकप्पियमाना सङ्खायति समञ्ञायति वोहरि-

---

* सी॰ त त परिणामसन्निवेसादिआकारमुपादाय।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

सुत्त[illegible]।

[illegible]रानं [illegible]

सुत्त[illegible] [illegible]

[illegible] महासुत्तनिद्देसं।

[illegible] ति [illegible]।

ति गच्छति। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] मागता एव।

[illegible] [illegible] [illegible]

१४ [illegible] [illegible] [illegible]

परिदीपितं। [illegible] [illegible]

विज्जमानेन [illegible], [illegible]

[illegible] विज्जमानेन विज्जमान[illegible],

[illegible] [illegible] [illegible] होति।

[illegible] ति नामं नामकम्मं, नामधेय्यं,

[illegible] अभिलापो ति इमेहि [illegible] नामेहि। नामं

[illegible] सामञ्ञ-गुण-किरिया-[illegible]वसेन [illegible]।

नामधेय्यं ति [illegible] [illegible] [illegible]नानि। [illegible]

उत्ति निरुत्ति । अत्थसाधकं पद व्यञ्जनं । अभिलापो ति भासावोहारो मागधिकादयो भासा ।

३५ तत्थ यदा* परमत्थतो विज्जमान रूपवेदनादिं एताय पञ्ञापेन्ति, तदायं विज्जमानपञ्ञत्ति । यदा पन परमत्थतो अविज्जमान भूमिपब्बतादिं एताय पञ्ञापेन्ति, तदाय अविज्ज-मानपञ्ञत्ती ति पवुच्चति । उभिन्नं पन वोमिस्सकवसेन सेसा यथाक्कम, छळभिञ्ञा, इत्थिसद्दो, चक्खुविञ्ञाणं, राजपुत्तो ति च वेदितब्बा ।

छहि अभिञ्ञाहि पुग्गलो दस्सितो, अभिञ्ञा विज्जमाना, पुग्गलो अविज्जमानो, तस्मा छळभिञ्ञो ति विज्जमानेन अविज्जमानपञ्ञत्ति । इत्थि अविज्जमाना, सद्दो विज्जमानो, तस्मा इत्थिसद्दो ति अविज्जमानेन विज्जमानपञ्ञत्ति । चक्खुम्पि विज्जमान, विञ्ञाणम्पि विज्जमान, तस्मा चक्खुविञ्ञाणं ति विज्जमानेन विज्जमानपञ्ञत्ति । राजा पि अविज्ज-मानो, पुत्तो पि अविज्जमानो, तस्मा राजपुत्तो ति अविज्जमानेन अविज्जमानपञ्ञत्ति । एव अञ्ञेसु पि ठानेसु यथासम्भव एता पञ्ञत्तियो योजेतब्बा ।

३६. वचीघोसानुसारेन सोतविञ्ञाणवीथिया ।
पवत्तानन्तरुप्पन्न-मनोद्वारस्स गोचरा ॥
अत्था यस्सानुसारेन विञ्ञायन्ति ततो परं ।
सायं पञ्ञत्ति विञ्ञेय्या लोकसङ्केतनिम्मिता ॥

---

* म यदा पन ।

नवमो परिच्छेदो

कम्मट्ठानसङ्गहविभागो

१ समथविपस्सनानं भावनानं इतो परं।
कम्मट्ठानं पवक्खामि दुविधम्पि यथाक्कमं ॥

समथो ति समाधि, विपस्सना ति पञ्ञा, तेसं भावनानं। योगानुकूलकम्मस्स ठानं साधनं ति कम्मट्ठानं। रुळ्हिसद्दो एसो। समथकम्मट्ठानं विपस्सनाकम्मट्ठानं ति दुविधम्पि कम्मट्ठानं इतो परं पच्चयसङ्गहतो परं पवक्खामी ति योजना।

समथसङ्गहो

२ तत्थ समथसङ्गहे ताव, दस कसिणानि, दस असुभा, दस अनुस्सतियो, चतस्सो अप्पमञ्ञायो, एका सञ्ञा, एकं ववत्थानं, चत्तारो आरुप्पा चेति सत्तविधेन समथकम्मट्ठानसङ्गहो [६।६-११ वि ३।१०४-१०५]।

३. रागचरिता, दोसचरिता, मोहचरिता, सद्धाचरिता, बुद्धिचरिता, वितक्कचरिता चेति छब्बिधेन चरितसङ्गहो [वि ३ ७४-१०२]।

४ परिकम्मभावना, उपचारभावना, अप्पनाभावना चेति तिस्सो भावना [६।१६-१६]।

[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]] ।
५. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [[illegible]] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible]

१. [illegible] ? [illegible], [illegible],
[illegible], [illegible], [illegible],

ओदातकसिण, आकासकसिण, आलोककसिणञ्चेति इमानि दस कसिणानि नाम।

विसुद्धिमग्गे चतुत्थपञ्चमपरिच्छेदेसु इमानि कसिणानि वित्थारेन वण्णितानि।

७ उद्धुमातकं, विनीलकं, विपुब्बकं, विच्छिद्दक, विक्खायितक, विक्खित्तक, हतविक्खित्तकं, लोहितकं, पुळुवकं, अट्ठिकञ्चेति इमे दस असुभा नाम।

एतेसं असुभान अत्थवण्णना विसुद्धिमग्गे छट्ठे परिच्छेदे आगतनयेनेव वेदितब्बा।

८. बुद्धानुस्सति, धम्मानुस्सति, सङ्घानुस्सति, सीलानुस्सति, चागानुस्सति, देवतानुस्सति, उपसमानुस्सति, मरणानुस्सति, कायगतासति, आनापानस्सति चेति इमा दस अनुस्सतियो नाम।

बुद्धानुस्सतिआदयो छ अनुस्सती विसुद्धिमग्गे सत्तमपरिच्छेदे, सेसा च अट्ठमपरिच्छेदे वित्थारेन वण्णिता। तेसं अत्थवण्णना ततो वेदितब्बा।

९. मेत्ता, करुणा, मुदिता, उपेक्खा चेति इमा चत्तस्सो अप्पमञ्ञायो नाम, ब्रह्मविहारा ति पि* वुच्चन्ति।

एता विसुद्धिमग्गे नवमपरिच्छेदे वण्णितनयेन जानितब्बा।

---

* म च।

[illegible]

इमानि

१९.

[illegible] हि

इवे

वेदितब्बा।

१९. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] रागचरितस्स

सीतलादीनि च [illegible] [illegible]

मोहचरितस्स [illegible] [illegible]

सद्धाचरितस्स।

तत्थ। [illegible] [illegible] [illegible] हि

सम्पत्तानि। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

वितक्कचरितस्सेवा हि। [illegible] [illegible]।

नीलादीनी हि [illegible]।

उपन्नासुवण्णि एवं [illegible], एवं

कम्मट्ठानानि बुद्धिचरितस्स [illegible]।

[illegible], चत्तारो

कम्मट्ठानानि । तत्थापीति तेसु दससु पि । पुथुलं ति महन्तं । अय सप्पायभेदो विसुद्धिमग्गे [३।१२१] आगतनयेनापि वेदितब्बो ।

भावनाभेदो

१३ भावनासु पन सब्बत्थापि परिकम्मभावना लब्भतेव । बुद्धानुस्सतिआदिसु अट्ठसु सञ्ञाववत्थानेसु चा ति दससु कम्मट्ठानेसु उपचारभावना व सम्पज्जति, नत्थि अप्पना । सेसेसु पन समतिंसकम्मट्ठानेसु अप्पनाभावना पि सम्पज्जति [वि ३।१०६] ।

१४ तत्थापि दस कसिणानि आनापानञ्च पञ्चकज्झानिकानि, दस असुभा कायगतासति च पठमज्झानिका, मेत्तादयो तयो चतुक्कज्झानिका, उपेक्खा पञ्चमज्झानिका ति छब्बीसति रूपावचरज्झानिकानि कम्मट्ठानानि । चत्तारो पन आरुप्पा आरुप्पज्झानिका ति । [वि ३।१०७] ।

अयमेत्थ भावनाभेदो ।

निमित्तभेदो

१५ निमित्तेसु पन परिकम्मनिमित्तं उग्गहनिमित्तञ्च सब्बत्थापि यथारहं परियायेन लब्भन्तेव । पटिभागनिमित्तं पन कसिणासुभकोट्ठासानापानेस्वेव लब्भति । तत्थ हि पटिभागनिमित्तमारब्भ उपचारसमाधि अप्पनासमाधि च पवत्तन्ति ।

कि
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

१६. [illegible] ?
[illegible]
[illegible] । [illegible]

१७ [illegible]
[illegible]
[illegible] । [illegible]

[illegible]
[illegible] होति ।

१८. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] होति, [illegible]

समुप्पन्न ति पवुच्चति। ततो पट्ठाय परिपन्थविप्पहीना कामावचरसमाधिसङ्खाता उपचारभावना निप्फन्ना नाम होति।

परितो कम्म परिकम्म, य किञ्चि सिक्खासिप्पादीनि उग्गण्हन्तस्स पुनप्पुन तस्मि पयोगकरण ति वुत्तं होति। तादिनेन पयोगभूतसमाधिना परिकम्मसमाधिना। वत्थुधम्मविमुच्चितं ति कसिणदोसादिविमुच्चित [वि ४।३१]। पञ्ञत्तिसङ्खातं ति तञ्च खो पञ्ञत्तिमत्तं, न चक्खुविञ्ञेय्य, केवल भावनामय आरम्मणं।

१९. ततो परं तमेव पटिभागनिमित्तं उपचारसमाधिना समासेवन्तस्स रूपावचरपठमज्झानमप्पेति। ततो परं तमेव पठमज्झानं, आवज्जन समापज्जनं अधिट्ठान वुट्ठानं* पच्चवेक्खणा चेति इमाहि पञ्चहि वसिताहि वसीभूत कत्वा वितक्कादिकमोळारिकङ्ग पहानाय विचारादिसुखुमङ्गुप्पत्तिया पदहतो यथाक्कम दुतियज्झानादयो यथारहमप्पेन्ति। इच्चेवं पथवीकसिणादिसु द्वावीसतिकम्मट्ठानेसु पटिभागनिमित्तमुपलब्भति।

पठमज्झान अप्पेती ति पठमज्झानसङ्खाता अप्पना सम्पज्जति। झानङ्गान सीघ सीघ आवज्जनसमत्थता आवज्जनावसी नाम। झानस्स

* सी आवज्जना समापज्जना अधिट्ठाना वुट्ठाना। पटिसम्भिदाय पन, आवज्जनावसी, समापज्जनावसी, अधिट्ठानवसी, वुट्ठानवसी पच्चवेक्खणावसी ति पाठो।

सीघं समापज्जनं समापज्जनावसी नाम। समापज्जित्वान यावदिच्छकं ठपेतुं समत्थता अधिट्ठानवसी नाम। तथेव सीघं वुट्ठातुं समत्थता वुट्ठानवसी नाम। वुत्तं हेतं पटिसम्भिदायं—"पञ्च हि पञ्च वसियो, आवज्जनावसी, समापज्जनावसी अधिट्ठानवसी, वुट्ठानवसी, पच्चवेक्खणा-वसी। पठमज्झानं यत्थिच्छकं यदिच्छकं यावतिच्छकं आवज्जति, आवज्जनाय दन्धायितत्तं नत्थी ति आवज्जनावसी। पठमज्झानं यत्थिच्छकं ॰ पे ॰ समापज्जति समापज्जनाय दन्धायितत्तं नत्थी ति समापज्जनावसी। पठमज्झानं यत्थिच्छकं ॰ पे ॰ अधिट्ठाति अधिट्ठाने दन्धायितत्तं नत्थी ति अधिट्ठानवसी। पठमज्झानं यत्थिच्छकं ॰ पे ॰ वुट्ठाति वुट्ठाने दन्धायितत्तं नत्थी ति वुट्ठानवसी। पठमज्झानं यत्थि-च्छकं ॰ पे ॰ पच्चवेक्खति, पच्चवेक्खणाय दन्धायितत्तं नत्थी ति पच्चवेक्खणावसी" ति [१४०]।

एस नयो दुतियज्झानादिसु। पपञ्चतो पि पाळिमनुसारतो। एत्थ विसुद्धिमग्गे [४।१३१-१३८] आगतनयेनापि वसितानं अनुपवत्तना वेदितब्बा।

२० अवसेसेसु पन अप्पमञ्ञा सत्तपञ्ञत्तियं पवत्तन्ति।

अवसेसेसु ति अट्ठारससु कम्मट्ठानेसु मेत्ता करुणा मुदिता उपेक्खा ति इमा चतस्सो अप्पमञ्ञायो। सत्तपञ्ञत्तियं ति सत्तपञ्ञत्तीनं पञ्ञत्तियं। अप्पमाणा हि सत्ता एतासं आरम्मणं। ते पकतिवसेन आपाथं न आगच्छन्ति, केवलं सम्मुतिवसेन आरम्मणं होन्ति।

२१. आकासवज्जितकसिणेसु पन यं किञ्चि कसिणं उग्घाटेत्वा लद्धमाकासं अनन्तवसेन परिकम्मं करोन्तस्स पठमारुप्पमप्पेति। तमेव पठमारुप्पविञ्ञाणं अनन्तवसेन परिकम्मं करोन्तस्स दुतियारुप्पमप्पेति। पठमारुप्पविञ्ञाणाभावं* पन नत्थि किञ्ची ति परिकम्मं करोन्तस्स ततियारुप्पमप्पेति। ततियारुप्पं सन्तमेतं पणीतमेतं ति परिकम्मं करोन्तस्स चतुत्थारुप्पमप्पेति।

आकासकसिणं परिच्छिन्नं होति। तं भावेत्वा अनन्तं कातुं न सक्का। तस्मा तं वज्जेत्वा अवसेसेसु यं किञ्चि भावेत्वा अनन्तं कत्वा तं उग्घाटेति, अमनसिकारवसेन उद्धरति [वि १०।७-८]। एतेसं भावनाविधानं विसुद्धिमग्गे आरुप्पनिद्देसे आगतनयेनेव वेदितब्बं।

२२. अवसेसेसु च दससु कम्मट्ठानेसु बुद्धगुणादिकमारम्मणमारब्भ परिकम्मं कत्वा तस्मिं निमित्ते साधुकमुग्गहिते तत्थेव परिकम्मञ्च समाधियति, उपचारो च सम्पज्जति†।

बुद्धानुस्सतिआदिसु अट्ठसु सञ्ञाववत्थानेसु चा ति दससु [९।१३]। एतेसं कम्मट्ठानानं निमित्तं सुतवसेन गहेतब्बं होति। तदेव परिकम्मनिमित्तं सुभावितमेत्थ उग्गहनिमित्तं ति वेदितब्बं। एतेसु च उपचारभावना व सम्पज्जति, नत्थि अप्पना [वि ३।१०६]।

---

* म तमेव पठमारुप्प०। † सी. उप्पज्जति।

[illegible] [illegible]
२५

[illegible]
[illegible] १. [illegible]

[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] एवं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] परिकम्मं [illegible] [illegible] [illegible] (
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] आरम्मणेसु पि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] इद्धिविधं करोति [illegible]
तदा तं तं रूपं आरम्मणं होति । यदा [illegible] [illegible]
तदा [illegible] । एवं [illegible] पि आरम्मणेसु [illegible]

२४ [illegible] च [illegible]—

इद्धिविधं दिब्बसोतं परचित्तविजाननं ।

पुब्बेनिवासानुस्सति दिब्बचक्खु ति

"(१) यो [illegible] इद्धिविधं [illegible], [illegible] पि [illegible] होति [illegible] पि [illegible] [illegible] पि होति [illegible] [illegible] [illegible] पि [illegible] [illegible]

दस्सेति। (२) सो दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे ये सन्तिके च। (३) सो परसत्तान परपुग्गलान चेतसा चेतो परिच्च पजानाति, सरागं वा चित्त सराग चित्त ति पजानाति ॥ पे ॥ अविमुत्त वा चित्तं अविमुत्त चित्त ति पजानाति। (४) सो अनेकविहित पुब्बेनिवास अनुस्सरति। सेय्यथिद, एकम्पिजातिं ॥ पे ॥ अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे। अमुत्रासिं एवनामो एवगोत्तो ॥ पे ॥ इति साकार सउद्देस अनेकविहित पुब्बेनिवासं अनुस्सरति। (५) सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते ॥ पे ॥ यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाती" ति इमिना नयेन एता अभिञ्ञायो दीघनिकाये सामञ्ञफल-सुत्ते वुत्ता। तास वित्थारकथा विसुद्धिमग्गे द्वादसमे च तेरसमे च परिच्छेदे आगता।

अयमेत्थ गोचरभेदो। निट्ठितो च समथकम्मट्ठाननयो।

गोचरभेदो ति उपचारप्पनानं आरम्मणभेदो।

विपस्सनाकम्मट्ठान

२५. विपस्सनाकम्मट्ठाने पन, सीलविसुद्धि, चित्त-विसुद्धि, दिट्ठिविसुद्धि, कङ्खावितरणविसुद्धि, मग्गामग्गञाण-दस्सनविसुद्धि, पटिपदाञाणदस्सनविसुद्धि, ञाणदस्सन-विसुद्धि चेति सत्तविधेन विसुद्धि सङ्गहो।

इमा सत्त विसुद्धियो, पञ्ञाविसुद्धि विमुत्तिविसुद्धि चा ति इमाहि द्वीहि विसुद्धीहि सद्धिं, नव पारिसुद्धिपधानियङ्गानी ति दीघनिकाये

दसुत्तरसुत्ते वुत्ता । मज्झिमनिकाये रथविनीतसुत्ते पन इमा सत्त वुत्ता । एतासं छट्ठे पवत्तना इतो परं वुत्तनयेनेव वेदितब्बा [९/१ -११]। वित्थारकथा पन विसुद्धिमग्गे आगता । तस्सा ठानानि यथारहं उपरि दस्सेस्साम ।

२६. अनिच्चलक्खणं दुक्खलक्खणं, अनत्तलक्खणञ्चेति तीणि लक्खणानि ।

२७. अनिच्चानुपस्सना, दुक्खानुपस्सना, अनत्तानुपस्सना चेति तिस्सो अनुपस्सना ।

२८. सम्मसनञाणं, उदयब्बयञाणं, भङ्गञाणं, भयञाणं, आदीनवञाणं निब्बिदाञाणं मुञ्चितुकम्यताञाणं पटिसङ्खाञाणं सङ्खारुपेक्खाञाणं, अनुलोमञाणञ्चेति दस विपस्सनाञाणानि ।

सम्मसनञाणं ति कलापसम्मसनं अनिच्चादिवसेन सम्मसने ञाणं । तं विसुद्धिमग्गे वीसतिमे परिच्छेदे वित्थारेन वण्णितं । रूपारूपधम्मानं उदयब्बयदस्सनं येन ञाणेन धम्मा सम्मसति तं उदयब्बयञाणं । निरन्तरं भङ्गमेव ञातुं समत्थं ञाणं भङ्गञाणं । सङ्खारानं निरोधं दिस्वा उप्पन्नमानं ञाणं~भयञाणं । सङ्खारेसु आदीनवदस्सनञाणं आदीनवञाणं । तेसु एव निब्बिन्दनं निब्बिदाञाणं । सङ्खारेहि मुञ्चितुं ~ इच्छा ~ मुञ्चितुकम्यताञाणं । अनिच्चदुक्खानत्तलक्खणारोपनेन सङ्खारे परिग्गण्हन्तस्स उप्पन्नञाणं ञाणं पटिसङ्खाञाणं । सब्बसङ्खारेसु उदासीनभाव उप्पन्न ञाणं

सङ्खारुपेक्खाञाणं। अनुलोमञाणं ति लोकुत्तरज्झानानं परिकम्मं। इमानि ञाणानि विसुद्धिमग्गे एकवीसतिमे परिच्छेदे वित्थारेन वण्णितानि।

२९. सुञ्ञतो विमोक्खो, अनिमित्तो विमोक्खो, अप्पणिहितो विमोक्खो चेति तयो विमोक्खा। सुञ्ञतानुपस्सना, अनिमित्तानुपस्सना, अप्पणिहितानुपस्सना चेति तीणि विमोक्खमुखानि च वेदितब्बानि [९।२७]।

विसुद्धिभेदो

३०. कथं? पातिमोक्खसंवरसीलं इन्द्रियसंवरसीलं, आजीवपारिसुद्धिसीलं, पच्चयसन्निस्सितसीलञ्चेति चतुपारिसुद्धिसीलं सीलविसुद्धि नाम।

कथं ति विसुद्धिआदीनं भेदं दस्सेतुं वुत्तं। चतुपारिसुद्धिसीलं विसुद्धिमग्गे वण्णितनयेनेव वेदितब्बं [१।४२-९७]।

३१. उपचारसमाधि अप्पनासमाधि चेति दुविधो पि समाधि चित्तविसुद्धि नाम।

सो दुविधो पि समाधि हेट्ठा वुत्तो एव [९।१३, १८, १९]।

३२. लक्खणरसपच्चुपट्ठानपदट्ठानवसेन नामरूपपरिग्गहो दिट्ठिविसुद्धि नाम।

धम्मानं पच्चत्तसभावो **लक्खणं** नाम, किच्चं वा सम्पत्ति वा **रसो** नाम, उपट्ठानाकारो **पच्चुपट्ठानं** नाम, असाधारणं आसन्नकारणं **पदट्ठानं** नाम [वि १।२०-२२]। नामरूपपरिग्गहो विसुद्धिमग्गे अट्ठारसमे परिच्छेदे वुत्तनयेन वेदितब्बो।

३४. तथैव नामरूपानं पच्चयपरिग्गहो कङ्खावितरणविसुद्धि नाम।

नामरूपानं अविज्जादयो पच्चये तथा परिग्गहेत्वा अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु अद्धासु कङ्खं वितरित्वा ठितं ञाणं कङ्खावितरणविसुद्धि। तस्सा वित्थारकथा विसुद्धिमग्गे एकूनवीसतिमे परिच्छेदे आगतनयेन वेदितब्बा।

३५. ततो परं तथापरिग्गहितेसु सप्पच्चयेसु तेभूमकसङ्खारेसु अतीतादिभेदभिन्नेसु खन्धादिनयमारब्भ कलापवसेन सङ्खिपित्वा, अनिच्चं खयट्ठेन दुक्खं भयट्ठेन अनत्ता असारकट्ठेना ति अद्धानवसेन सन्ततिवसेन, खणवसेन वा सम्मसनञाणेन लक्खणत्तयं सम्मसन्तस्स तेस्वेव पच्चयवसेन खणवसेन च उदयब्बयञाणेन उदयब्बयं समनुपस्सन्तस्स च—

ओभासो पीति पस्सद्धि अधिमोक्खो च पग्गहो।
सुखं ञाणमुपट्ठानमुपेक्खा च निकन्ति चाति॥

ओभासादिविपस्सनुपक्किलेसपरिपन्थपरिग्गहवसेन* मग्गा-
मग्गलक्खणववत्थानं मग्गामग्गञाणदस्सनविसुद्धि नाम।

अतीतादिभेदभिन्नेसू ति अतीतानागतपच्चुप्पन्नभेदेहि भिन्नेसु। खन्धादिनयं ति पञ्चक्खन्धा छ द्वारानि, छ आरम्मणानि, छ विञ्ञाणानि छ फस्सा, छ वेदना छ सञ्ञा छ चेतना, छ तण्हा, छ वितक्का, छ विचारा, छ धातुयो दस कसिणानि द्वत्तिंस कोट्ठासा द्वादसायतन

* म. पो

नानि अट्ठारस धातुयो, बावीसति इन्द्रियानि, तिस्सो धातुयो, नव भवा, चत्तारि झानानि, चतस्सो अप्पमञ्ञा, चतस्सो समापत्तियो, पटिच्च-समुप्पादङ्गानी ति इमेसु धम्मरासीन वसेन नय गहेत्वा तमारब्भ ते धम्मे **कलापवसेन सङ्खिपित्वा** कलापतो रासिं कत्वा। **अनिच्चं खयट्ठेना** ति, रूपादिक यमतीत कलाप, त तत्थेव खीण, य पच्चुप्पन्न तम्पि तथेव खीयिस्सती ति एव खयट्ठेन अनिच्च। **भयट्ठेना** ति भयावहत्ता। **असारकट्ठेना** ति, निवासी कारको वेदको ति एव परिकप्पितस्स अत्तसारस्स अभावेन [वि २०।६–१६]। **अद्धान-वसेना** ति, पटिसन्धितो पुब्बे अतीतो अद्धा, चुतितो उद्ध अनागतो अद्धा, उभिन्नमन्तरे पच्चुप्पन्नो अद्धा ति एव तिण्ण अद्धान वसेन। **सन्ततिवसेना** ति, सभागएकउतुआहारादिरूपसन्तति, एकवीथि-परियापन्ना अरूपसन्तती ति इमास द्विन्न सन्ततीन वसेन। **खण-वसेना** ति उप्पादट्ठितिभङ्गवसेन [वि १४।१८७, १८८, १९०, १९७]।

ओभासो ति विपस्सनोभासो। **पीती** ति विपस्सनालाभवसेन उप्पन्ना पीति। **पस्सद्धी** ति तेनेव कारणेन लद्धा पस्सद्धि। **अधिमोक्खो** ति सद्धा। **पग्गहो** ति विपस्सनासम्पयुत्त विरिय। **सुख** ति पि विपस्सनासुखमेव **ञाणं** ति अतिविसद तिखिण विपस्सना ञाण। **उपट्ठान** ति विपस्सनासम्पयुत्ता सुपट्ठिता सति। **उपेक्खा** ति सब्बसङ्खारेसु मज्झत्तभूता विपस्सनुपेक्खा। **निकन्ती** ति विपस्स-नाय आलयवसेन उप्पज्जमाना सुखुमा सन्ताकारा निकन्ति (तण्हा)। एतेसु ओभासादयो वि ९९०।य परिपन्थत्ता उपक्किलेसा ति वुत्ता।

निकन्ति पन उपक्किलेसो चेव विपस्सनाय च परिपन्थो। तेसु कस्मिञ्चि उप्पन्ने योगावचरो, अयं मग्गो ति, एतेहि विपस्सनं विपस्सना-मग्गं मग्गो ति मग्गामग्गलक्खणववत्थानं करोति। तदेव मग्गामग्गञाणदस्सनविसुद्धि नाम [वि १ ॥ ८-१२९]।

३५. तथापरिपन्थविमुत्तस्स पन तस्स उदयब्बयञाणतो पट्ठाय यावानुलोमा तिलक्खणं विपस्सनापरम्पराय पटिपज्जन्तस्स नव विपस्सनाञाणानि पटिपदाञाणदस्सनविसुद्धि नाम।

यावानुलोमा ति याव अनुलोमञाणा। तिलक्खणं आरोपेत्वा पटिपज्जन्तस्सा ति सम्बन्धो। नव विपस्सनाञाणानी ति हेट्ठा वुत्तानि [९।२८] उदयब्बयञाणादीनि नव ञाणानि।

३६. तस्सेवं पटिपज्जन्तस्स पन विपस्सनापरिपाकमागम्म इदानि अप्पना उप्पज्जिस्सती ति भवङ्गं वोच्छिन्दित्वा उप्पन्न-मनोद्वारावज्जनानन्तरं द्वे तीणि विपस्सनाचित्तानि यं किञ्चि अनिच्चादिलक्खणमारब्भ परिकम्मोपचारानुलोमनामेन पवत्तन्ति। या सिखाप्पत्ता सा सानुलोमा सङ्खारुपेक्खा वुट्ठानगामिनी विपस्सना ति च पवुच्चति। ततो परं गोत्रभुचित्तं निब्बानमालम्बित्वा पुथुज्जनगोत्तमभिभवन्तं अरियगोत्तमभिसम्भोन्तञ्च पवत्तति। तस्सानन्तरमेव मग्गो दुक्खसच्चं परिजानन्तो, समुदयसच्चं पजहन्तो, निरोधसच्चं

सच्छिकरोन्तो, मग्गसच्चं भावनावसेन* अप्पनावीथि-मोतरति। ततो परं द्वे तीणि फलचित्तानि पवत्तित्वा † भवङ्गपातो व होति। पुन भवङ्गं वोच्छिन्दित्वा पच्चवेक्खण-ञाणानि पवत्तन्ति।

मग्ग फलञ्च निब्बानं पच्चवेक्खति पण्डितो।
हीने किलेसे सेसे च पच्चवेक्खति वा न वा॥
छब्बिसुद्धिक्कमेनेवं भावेतब्बो चतुब्बिधो।
ञाणदस्सनविसुद्धि नाम मग्गो पवुच्चति॥

अप्पना ति सोतापत्तिमग्गसमाधि। **उप्पन्नमनोद्वारानन्तरं** ति मनोद्वारावज्जनचित्ते उप्पज्जित्वा निरुद्धे। **तीणि विपस्सनाचित्तानी** ति मग्गभावनाय तीणि परिकम्मचित्तानि। तेसु पठम परिकम्म, दुतिय उपचारं, ततिय अनुलोम ति वुच्चति [वि २१।१२९-१३३]। **अनिच्चादिलक्खण** ति, अनिच्च दुक्ख अनत्ता ति इमेसु एकं लक्खण। **या सिखापत्ता** ति या अय विपस्सना मत्थकप्पत्ता, सा **सानुलोमा** अनुलोमञाणसहिता **सङ्खारुपेक्खा** ति च **वुट्ठानिगामिनी विपस्सना** ति च वुच्चति। **अभिभवन्तं** ति अतिक्कममान। **अभिसम्भोन्तं** ति ओक्कममान [वि २२।५-७]। मग्गो भावनावसेन अप्पनावीथिमोत्तरती ति सम्बन्धो। कथ ओतरति? दुक्ख परिजानन्तो,

* एत्थ, मग्गसच्चस्स भावनावसेना ति पाठो युत्तरूपो। सो पन न कस्मिञ्चि पोत्थके उपलब्भति।

† सो पवत्तित्वा निरुज्झन्ति, ततो पर भवङ्गपातो व होति।

अनुक्कमं तत्थ पवत्तन्तो निरोधं निब्बानं सच्छिकरोन्तो चतुब्बिधम्पि मग्गं भावेन्तो [वि २२।१२–१३]। पच्चवेक्खणञाणानी ति पच्चवेक्खणञाणानि। तेसं आरम्मणानि दस्सेन्तो, मग्गं फलञ्चा ति आदिमाह। पण्डितो हि सोतापन्नो अरियो मग्गं फलं निब्बानञ्च पच्चवेक्खति पहीने किलेसे अवसिट्ठे किलेसे च पच्चवेक्खति वा न वा पच्चवेक्खति [वि २२।१९–२१]। एवं सीलविसुद्धिं आदिं कत्वा पटिपदत्थाय दस्सनपरियोसाना छब्बिसुद्धिक्कमेन यो सोतापत्तिमग्गो, सकदागामिमग्गो अनागामिमग्गो, अरहत्तमग्गो च ति एवं चतुब्बिधो मग्गो भावेतब्बो, सो ञाणदस्सनविसुद्धि नाम वुच्चति।

अयमेत्थ विसुद्धिभेदो।

विमोक्खभेदो

३७ तत्थ अनत्तानुपस्सना अत्ताभिनिवेसं मुञ्चन्ती सुञ्ञतानुपस्सना नाम विमोक्खमुखं होति। अनिच्चानुपस्सना विपल्लासनिमित्तं मुञ्चन्ती अनिमित्तानुपस्सना नाम विमोक्खमुखं। दुक्खानुपस्सना तण्हापणिधिं मुञ्चन्ती अप्पणिहितानुपस्सना नाम विमोक्खमुखं। तस्मा, यदि वुट्ठानगामिनी विपस्सना अनत्ततो विपस्सति सुञ्ञतो विमोक्खो नाम होति मग्गो यदि अनिच्चतो विपस्सति अनिमित्तो विमोक्खो नाम यदि दुक्खतो विपस्सति, अप्पणिहितो विमोक्खो नामा ति च मग्गो विपस्सनागमनवसेन तीणि नामानि लभति तथा फलञ्च मग्गागमनवसेन मग्गवीथियं।

तत्था ति तासु अनुपस्सनासु। **विमोक्खमुखं** ति विमोक्खस्स कारण। सुञ्ञताकारेन निब्बान आरम्मण कत्वा पवत्तो मग्गो **सुञ्ञतो विमोक्खो**। अनिमित्ताकारेन निब्बान आरम्मणं कत्वा पवत्तो मग्गो **अनिमित्तो विमोक्खो**। अप्पणिहिताकारेन निब्बान आरम्मण कत्वा पवत्तो मग्गो **अप्पणिहितो विमोक्खो** [वि २१।७१]। **विपस्सनागमनवसेना** ति विपस्सनाय आगमनवसेन। यदि विपस्सना अत्ताभिनिवेस मुञ्चित्वा सुञ्ञताकारेन सङ्खारे अनुपस्सति, मग्गो तेनेवाकारेन निब्बान आरम्मण करोति, एव विपस्सनातो आगमनवसेन, सुञ्ञतो विमोक्खो ति नाम लभति। एवं सेसविमोक्खद्वये पि। **तथा** मग्गवीथिय फलम्पि मग्गतो आगमनवसेन, सुञ्ञतो विमोक्खो ति एवमादीनि नामानि लभति।

३८. **फलसमापत्तिवीथियं पन यथावुत्तनयेन विपस्सन्तानं यथासकं फलमुप्पज्जमानम्पि विपस्सनागमनवसेनेव सुञ्ञतादिविमोक्खो ति च पवुच्चति। आरम्मणवसेन पन सरसवसेन च नामत्तयं सब्बत्थ सब्बेसम्पि सममेव।**

फलसमापत्तिवीथिय मग्गतो आगमन नत्थि, विपस्सनावसेनेव आगमन। तस्मा तेनेव कारणेन फलम्पि, सुञ्ञतो विमोक्खो ति एवमादीनि नामानि लभति। **आरम्मणवसेना** ति सब्बेस मग्गान फलानञ्च निब्बानमेवारम्मण। **सरसवसेना** ति सकसभाववसेन। इमानि मग्गफलानि सुञ्ञत अनिमित्त अप्पणिहित निब्बान आरम्मण कत्वा पवत्तन्ति, रागदोसमोहेहि सुञ्ञानि, रागादीन निमित्तविरहितानि,

तप्पटिपक्खसम्पयुत्तानि च होन्ति, तस्मा आरम्मणवसेनापि सरसवसेनापि इमानि तीणि नामानि लभन्तेव। सम्पत्ता ति मग्गवीथियम्पि फलवीथियम्पि। नामत्तयं सब्बेसं मग्गानं फलानञ्च समानमेव एकसमानमेव।

अयमेत्थ विमोक्खभेदो।

पुग्गलभेदो

३९. एत्थ पन सोतापत्तिमग्गं भावेत्वा दिट्ठिविचिकिच्छापहानेन पहीनापायगमनो सत्तक्खत्तुपरमो सोतापन्नो नाम होति।

पठमसंयोजनेसु [७।१] दिट्ठि (सक्कायदिट्ठि), विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो ति इमानि तीणि संयोजनानि पठममग्गवज्झानि। सीलब्बतपरामासो ति दिट्ठि येव, तस्मा दिट्ठिविचिकिच्छापहानेना ति आह। पहीनापायगमनो ति यस्स अपायगमनं पहीनं, यो अपायेसु न उपपज्जति। सत्तक्खत्तुपरमो ति उक्कट्ठतो सत्तक्खत्तुं देवेसु च मनुस्सेसु च संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करोति अट्ठमभवं न उपादियति।

४० सकदागामिमग्गं भावेत्वा रागदोसमोहानं तनुकरत्ता* सकदागामी नाम होति सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा†।

---

* सी -तनुत्ता प. मिकापेसु पि। † म -आगमन्त्वा।

तनुकरत्ता ति तनुकरणेन। **सकिदेवा** ति एकवारमेव। आगन्त्वा ति मग्गपाठो। **आगन्ता** ति सुन्दरतरो। 'आगन्तारो इत्थत्तं' ति हि चतुक्कनिपाते वुत्तं [अंगुत्तर २।२१५]। तस्मिं येव सुत्ते 'आगन्ता इत्थत्तं,' 'अनागन्ता इत्थत्तं' ति पि पाठो दिस्सति।

४१. अनागामिमग्गं भावेत्वा कामरागब्यापादानं अनवसेसप्पहानेन अनागामी नाम होति, अनागन्ता इत्थत्तं।

अनागन्त्वा ति मग्गपाठो। अनागन्ता ति सुन्दरतरो। 'अनागन्तारो इत्थत्तं' ति हि वुत्तं [अङ्गुत्तर २।२१५]। **इत्थत्तं** ति इमं भवं। सो सुद्धावासभवे येव परिनिब्बायति।

४२ अरहत्तमग्गं भावेत्वा अनवसेसकिलेसप्पहानेन अरहा नाम होति खीणासवो लोके अग्गदक्खिणेय्यो।

इमेसं सेक्खानेक्खानं विसेसो चतुत्थपरिच्छेदे [४।२२-२३] आगतनयेनेव वेदितब्बो।

अयमेत्थ पुग्गलभेदो।

फलसमापत्तिभेदो

४३ फलसमापत्तियो पनेत्थ सब्बेसम्पि यथासकफलवसेन साधारणा व। निरोधसमापत्तिसमापज्जनं पन अनागामीनञ्चेव अरहन्तानञ्च लब्भति।

सब्बे पि अरिया सकसकानि फलानि यथारहं समापज्जन्तेव। ता वीथियो सब्बेसं सब्बसाधारणा। न तथा निरोधसमापत्ति। तं अनागामिनो चेव अरहन्तो च समापज्जन्ति, सा च वीथि असाधारणा।

४४. तत्थ यथाक्कमं पठमज्झानादिमहग्गतसमापत्तिं समापज्जित्वा वुट्ठाय तत्थगते सङ्खारधम्मे तत्थ तत्थेव विप-स्सन्तो याव आकिञ्चञ्ञायतनं गन्त्वा ततो परं अधिट्ठेय्यादिकं पुब्बकिच्चं कत्वा नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं समापज्जति। तस्स द्विन्नं अप्पनाजवनानं परतो वोच्छिज्जति चित्तसन्तति। ततो निरोधसमापन्नो नाम होति।

तस्सा निरोधसमापत्तिया समापज्जनं दस्सेति। इमिना योगावचरेन यदि यं एकावज्जं न होति, तं निवासगेहादिकं सत्ताहब्भन्तरे मा विनस्सतू ति अधिट्ठातब्बं भवति। तं अधिट्ठेय्यं नाम। अधिट्ठेय्यं सङ्घपटिमाननं सत्थुपक्कोसनं, जीवितद्धानपरिच्छेदावज्जनञ्चाति इदं चतुब्बिधं अधिट्ठेय्यादिकं पुब्बकिच्चं। तस्स अप्पना विसुद्धिमग्गे भावनानयेनेव वेदितब्बा [वि २३।१४–४१]।

४५. वुट्ठानकाले पन अनागामिनो अनागामिफलचित्तं अरहतो अरहत्तफलचित्तं एकवारमेव पवत्तित्वा भवङ्गपातो होति। ततो परं पच्चवेक्खणञाणं पवत्तति।

अयमेत्थ समापत्तिभेदो।

निट्ठितो च विपस्सनाकम्मट्ठाननयो।

४६. भावेतब्बं पनिच्चेवं भावनाद्वयमुत्तमं।
पटिपत्तिरसस्सादं पत्थयन्तेन सासने॥

समथो च विपस्सना चाति इदं उत्तमं भावनाद्वयं। परियत्ति पटिपत्तिवसेन सासनं दुविधं। तत्थ परियत्ती ति बुद्धवचनस्स परिया

तिकपट्ठानं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

पच्चयुद्देसो

हेतुपच्चयो, आरम्मणपच्चयो, अधिपतिपच्चयो, अनन्तरपच्चयो, समनन्तरपच्चयो, सहजातपच्चयो, अञ्ञमञ्ञपच्चयो, निस्सयपच्चयो, उपनिस्सयपच्चयो, पुरेजातपच्चयो, पच्छाजातपच्चयो, आसेवनपच्चयो, कम्मपच्चयो, विपाकपच्चयो, आहारपच्चयो, इन्द्रियपच्चयो, झानपच्चयो, मग्गपच्चयो, सम्पयुत्तपच्चयो, विप्पयुत्तपच्चयो, अत्थिपच्चयो, नत्थिपच्चयो, विगतपच्चयो, अविगतपच्चयो ति ।

पच्चयुद्देसो ।

पच्चयनिद्देसो

१. **हेतुपच्चयो** ति । हेतू हेतुसम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं हेतुपच्चयेन पच्चयो ।

२. **आरम्मणपच्चयो** ति । रूपायतनं चक्खुविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं आरम्मणपच्चयेन पच्चयो । सद्दायतनं सोतविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं आर० प० प० । गन्धायतनं घानविञ्ञाणधातुया ..पे.. रसायतनं जिव्हाविञ्ञाणधातुया

[illegible] १० [illegible]

[illegible]

धम्मं [illegible] ति

धम्मा तेसं तेसं

३. [illegible]

धम्मानं [illegible] धम्मानं

[illegible]सम्पयुत्तकानं धम्मानं

[illegible]सम्पयुत्तकानं धम्मानं

[illegible]सम्पयुत्तकानं धम्मानं

पच्चयो। यं यं धम्मं गरुं [illegible] ते ते

चेतसिका धम्मा ते ते धम्मा तेसं तेसं धम्मानं

४. अनन्तरपच्चयो ति।

च धम्मा मनोधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं

मनोधातु तंसम्पयुत्तका च धम्मा मनोविञ्ञाणधातु

धम्मानं [illegible] प प। सोतविञ्ञाणधातु [illegible]

जिव्हाविञ्ञाणधातु कायविञ्ञाणधातु

मनोधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं

तंसम्पयुत्तका च धम्मा मनोविञ्ञाणधातुया

[illegible] प प। पुरिमा पुरिमा

कुसलान धम्मान . पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अब्याकतान धम्मानं .. पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अकुसलानं धम्मान पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अब्याकतान धम्मान पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अब्याकतान धम्मान ... पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमान पच्छिमान कुसलान धम्मान पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमानं पच्छिमान अकुसलान धम्मान अन० प० प। येस येस धम्मान अनन्तरा ये ये धम्मा उप्पज्जन्ति चित्तचेतसिका धम्मा, ते ते धम्मा तेस तेस धम्मान अनन्तरपच्चयेन पच्चयो।

५ समनन्तरपच्चयो ति। चक्खुविञ्ञाणधातु तंसम्पयुत्तका च धम्मा मनोधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मान समनन्तरपच्चयेन पच्चयो। मनोधातु तंसम्पयुत्तका च धम्मा मनोविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मान . सोतविञ्ञाणधातु ... पे ... घानविञ्ञाणधातु जिव्हाविञ्ञाणधातु, कायविञ्ञाणधातु, मनोधातु तंसम्पयुत्तका च धम्मा मनोविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मान सम० प० प०। पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान कुसलान धम्मान . पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अब्याकतानं धम्मान . पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमानं अकुसलान धम्मान पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमान पच्छिमान अब्याकतान धम्मान...पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

७ [illegible] फि ।

[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

८ [illegible] फि । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] फि [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] फि [illegible] [illegible] ।

फि [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] फि [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible]

च रूपं * निस्साय मनोधातु च मनोविञ्ञाणधातु च वत्तन्ति, तं रूपं मनोधातुया च मनोविञ्ञाणधातुया च तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं निस्सयपच्चयेन पच्चयो ।

९ उपनिस्सयपच्चयो ति । पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं धम्मानं उपनिस्सयपच्चयेन पच्चयो । पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अकुसलानं धम्मानं केसञ्चि † उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा कुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अब्याकतानं धम्मानं उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अकुसलानं धम्मानं उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं धम्मानं केसञ्चि † उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अकुसला धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अब्याकतानं धम्मानं उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अब्याकतानं धम्मानं उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं धम्मानं उ० प० प० । पुरिमा पुरिमा अब्याकता धम्मा पच्छिमानं पच्छिमानं अकुसलानं धम्मानं उ० प० प० । उतु भोजनम्पि उ० प० प० पुग्गलो पि उ० प० प० । सेनासनम्पि उपनिस्सयपच्चयेन पच्चयो ।

---

* यं रूपं ति हदयवत्थुरूपं ।

† आरम्मणूपनिस्सयं पकतूपनिस्सयवसेन इदं वुत्तं । अनन्तरूप-निस्सयवसेन न कुसलो धम्मो अकुसलस्स, अकुसलो वा कुसलस्स पच्चयो न होति ।

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] पृ० ९० [illegible]

[illegible] [illegible] पृ० [illegible]

[illegible]

१० । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] पृ

[illegible] च [illegible] च

[illegible] [illegible] पृ ९० ९०,

[illegible] पृ ९ ९ [illegible] च

११ [illegible] ९ । [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नाही ।

१२ [illegible] ९ । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] नाही ।

● [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

१३ **कम्मपच्चयो** ति। कुसलाकुसलं कम्मं विपाकानं खन्धानं कटत्ता च रूपानं कम्मपच्चयेन पच्चयो। चेतना सम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं कम्मपच्चयेन पच्चयो।

१४. **विपाकपच्चयो** ति। विपाका चत्तारो खन्धा अरूपिनो अञ्ञमञ्ञं विपाकपच्चयेन पच्चयो।

१५. **आहारपच्चयो** ति। कबळीकारो आहारो इमस्स कायस्स आहारपच्चयेन पच्चयो। अरूपिनो आहारा सम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं आहारपच्चयेन पच्चयो।

१६ **इन्द्रियपच्चयो** ति। चक्खुन्द्रियं चक्खुविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं इन्द्रियपच्चयेन पच्चयो। सोत . घान . जिव्हा कायिन्द्रियं कायविञ्ञाणधातुया तंसम्पयुत्तकानञ्च धम्मानं इ० प० प०। रूपजीवितिन्द्रियं कटत्तारूपानं इ० प० प०। अरूपिनो इन्द्रिया सम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं इन्द्रियपच्चयेन पच्चयो।

१७. **झानपच्चयो** ति। झानङ्गानि झानसम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं झानपच्चयेन पच्चयो।

१८. **मग्गपच्चयो** ति। मग्गङ्गानि मग्गसम्पयुत्तकानं धम्मानं तंसमुट्ठानानञ्च रूपानं मग्गपच्चयेन पच्चयो।

१९. **सम्पयुत्तपच्चयो** ति। चत्तारो खन्धा अरूपिनो अञ्ञमञ्ञं सम्पयुत्तपच्चयेन पच्चयो।

२० **विप्पयुत्तपच्चयो** ति। रूपिनो धम्मा अरूपिनं धम्मानं वि० प० प०। अरूपिनो धम्मा रूपिनं धम्मानं विप्पयुत्तपच्चयेन पच्चयो।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।

२२. [illegible] ति । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

२३. [illegible] ति । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] ति [illegible] ([illegible]) ।

२४. अविगतपच्चयो ति। चत्तारो खन्धा अरूपिनो अञ्ञमञ्ञ अविगतपच्चयेन पच्चयो ... पे ... (यथा अत्थिपच्चय एव वित्थारेतब्ब) य रूप निस्साय मनोधातु च मनोविञ्ञाणधातु च वत्तन्ति, त रूप मनोधातुया च मनोविञ्ञाणधातुया च तसम्पयुत्तकानञ्च धम्मान अविगत-पच्चयेन पच्चयो।

पच्चयनिद्देसो।

पञ्हावारविभङ्गो *

(१. हेतुपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स हेतुपच्चयेन पच्चयो। कुसला हेतू सम्पयुत्तकान खन्धान हे० प० प०। कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स हे० प० प०। कुसला हेतू चित्तसमुट्ठानान रूपान हे० प० प०। कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स हे० प० प०। कुसला हेतू सम्पयुत्तकान खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान हे० प० प०।

* धम्मसङ्गणिमातिकाय, 'कुसला धम्मा, अकुसला धम्मा, अब्याकता धम्मा' ति अय तिको पठम उद्दिट्ठो। तस्स वसेनेव चित्तुप्पादकण्ड-रूपकण्डानि निद्दिट्ठानि। तस्मा अय तिको अभि-धम्मकथाय मुद्धभूतो तिट्ठति। इमस्मिम्पि पञ्हावारविभङ्गे एतस्स तिकस्स वसेनेव देसना कता। तत्थ, **कुसला धम्मा** ति, अट्ठ कामावचरानि, नव महग्गतानि, चत्तारि च लोकुत्तरमग्गचित्तानी ति एकवीसति चित्तानि भवन्ति। **अकुसला धम्मा** ति द्वादस

[illegible]

हेतु [illegible]

[illegible] [illegible]

समानं हे० प० [illegible]

न [illegible] हे० प०

[illegible] समानं हे० हेतु

[illegible] धम्मो [illegible]

[illegible] हेतु

समानं हे० प० प० । [illegible]

[illegible] न [illegible]

(२. [illegible])

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स

२० । [illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] ति दुविधा होन्ति । [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] न [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ति [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ति इमेसं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] ति [illegible] ति [illegible]

रणानि पच्चवेक्खति, झाना वुट्ठहित्वा झानं पच्चवेक्खति, सेक्खा गोत्रभु* पच्चवेक्खन्ति, वोदानं पच्चवेक्खन्ति, सेक्खा मग्गा वुट्ठहित्वा मग्गं पच्चवेक्खन्ति, सेक्खा वा पुथुज्जना वा कुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति, चेतोपरियञाणेन कुसलचित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानन्ति। आकासानञ्चायतनकुसलं विञ्ञाणञ्चायतनकुसलस्स आर० प० प०। आकिञ्चञ्ञायतनकुसलं नेवसञ्ञानासञ्ञायतनकुसलस्स आर० प० प०। कुसला खन्धा इद्धिविधञाणस्स चेतोपरियञाणस्स पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आ० प० प०।

कुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स आर० प० प०। दानं दत्वा सीलं समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा तं अस्सादेति अभिनन्दति। तं आरब्भ रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति, विचिकिच्छा उप्पज्जति, उद्धच्चं उप्पज्जति, दोमनस्सं उप्पज्जति। पुब्बे सुचिण्णानि अस्सादेति अभिनन्दति, तं आरब्भ रागो ... पे ... दोमनस्सं उप्पज्जति। झाना वुट्ठहित्वा झानं अस्सादेति अभिनन्दति, तं आरब्भ रागो ... पे ... उद्धच्चं उप्पज्जति, झाने परिहीने विप्पटिसारिस्स दोमनस्सं उप्पज्जति।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आर० प० प०। अरहा मग्गा वुट्ठहित्वा मग्गं पच्चवेक्खति, पुब्बे सुचिण्णानि पच्चवेक्खति, कुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति, चेतोपरियञाणेन कुसलचित्त-

---

* इध गोत्रभू ति सोतापन्नस्स गोत्रभुचित्तं। वोदानं ति सकदागामि अनागामीनं गोत्रभुचित्तं।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स हेतुपच्चयेन पच्चयो। अकुसला हेतू सम्पयुत्तकानं खन्धानं हे० प० प०। अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स हे० प० प०। अकुसला हेतू चित्तसमुट्ठानानं रूपानं हे० प० प०। अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स हे० प० प०। अकुसला हेतू सम्पयुत्तकानं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं हे० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स हे० प० प०। विपाकाब्याकता किरियाब्याकता हेतू सम्पयुत्तकानं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं हे० प० प०। पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकता हेतू सम्पयुत्तकानं खन्धानं कटत्ता च रूपानं हेतुपच्चयेन पच्चयो।

(२. आरम्मणपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स आरम्मणपच्चयेन पच्चयो। दानं दत्वा सीलं समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा तं पच्चवेक्खति पुब्बे सुचि

अकुसलविपाकानि। अब्याकता धम्मा, विपाकाब्याकता किरियाब्याकता ति दुविधा होन्ति। तत्थ, तेवीसति कामावचरविपाकानि, नव महग्गतविपाकानि चत्तारि च लोकुत्तरविपाकानी ति छत्तिंस विपाकचित्तानि विपाकाब्याकता धम्मा ति वुच्चन्ति। तीणि अहेतुककिरियाचित्तानि अट्ठ कामावचरकिरियाचित्तानि नव च महग्गतकिरियाचित्तानी ति इमेसं चित्तानं वसेन वीसति किरियाब्याकता धम्मा वेदितब्बा। रूपं पञ्ञत्ति निब्बानं ति इमे पि धम्मा अब्याकता

पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आर० प० प० ।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आर० प० प० । अरहा पहीने किलेसे पच्चवेक्खति, पुब्बे समुदाचिण्णे किलेसे जानाति, अकुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति, चेतोपरियञाणेन अकुसलचित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानाति । सेक्खा वा पुथुज्जना वा अकुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति, अकुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । अकुसलं अस्सादेति अभिनन्दति, तं आरब्भ रागो ... पे ... दोमनस्सं उप्पज्जति । अकुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । अकुसला खन्धा चेतोपरियञाणस्स पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आवज्जनाय आर० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आर० प० प० । अरहा फलं पच्चवेक्खति, निब्बानं पच्चवेक्खति, निब्बानं फलस्स आवज्जनाय आर० प० प० । अरहा चक्खुं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति, सोतं, घानं, जिव्हं, कायं, रूपे, सद्दे, गन्धे, रसे, फोट्ठब्बे, वत्थुं *, विपाकाब्याकते किरियाब्याकते खन्धे अनिच्चतो ... विपस्सति, दिब्बेन चक्खुना रूपं पस्सति, दिब्बाय सोतधातुया सद्दं सुणाति, चेतोपरियञाणेन विपाकाब्याकतकिरियाब्याकतचित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानाति । आका-

* वत्थुं ति हदयवत्थुं ।

समङ्गिस्स चित्तं जानाति । सेक्खा वा पुथुज्जना वा कुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति कुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । कुसलं अस्सादेति अभिनन्दति तं आरब्भ रागो …पे… दोमनस्सं उप्पज्जति, अकुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । आकासानञ्चायतनकुसलं विञ्ञाणञ्चायतनविपाकस्स च किरियस्स च आर प प । आकिञ्चञ्ञायतनकुसलं नेवसञ्ञानासञ्ञायतनविपाकस्स च किरियस्स च आर प प । कुसला खन्धा चेतोपरियञाणस्स पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आवज्जनाय आर प प ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स आर प प । रागं अस्सादेति अभिनन्दति । तं आरब्भ रागो … …पे… दोमनस्सं उप्पज्जति । दिट्ठिं अस्सादेति अभिनन्दति तं आरब्भ रागो …पे… दोमनस्सं उप्पज्जति । विचिकिच्छं आरब्भ विचिकिच्छा उप्पज्जति दिट्ठि उप्पज्जति उद्धच्चं उप्पज्जति दोमनस्सं उप्पज्जति । उद्धच्चं आरब्भ उद्धच्चं उप्पज्जति दिट्ठि विचिकिच्छा … दोमनस्सं उप्पज्जति । दोमनस्सं आरब्भ दोमनस्सं … दिट्ठि विचिकिच्छा … उद्धच्चं उप्पज्जति ।

अकुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स आर प प । सेक्खा पहीने किलेसे पच्चवेक्खन्ति विक्खम्भिते किलेसे पच्चवेक्खन्ति पुब्बे समुदाचिण्णे किलेसे जानन्ति सेक्खा वा पुथुज्जना वा अकुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति चेतोपरियञाणेन अकुसल चित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानन्ति, अकुसला खन्धा चेतोपरियञाणस्स

पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आर० प० प० ।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आर० प० प० । अरहा पहीने किलेसे पच्चवेक्खति, पुब्बे समुदाचिण्णे किलेसे जानाति, अकुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति, चेतोपरियञाणेन अकुसलचित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानाति । सेक्खा वा पुथुज्जना वा अकुसलं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति, अकुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । अकुसलं अस्सादेति अभिनन्दति, तं आरब्भ रागो ... पे ... दोमनस्सं उप्पज्जति । अकुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता उप्पज्जति । अकुसला खन्धा चेतोपरियञाणस्स पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स यथाकम्मूपगञाणस्स अनागतंसञाणस्स आवज्जनाय आर० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आर० प० प० । अरहा फलं पच्चवेक्खति, निब्बानं पच्चवेक्खति, निब्बानं फलस्स आवज्जनाय आर० प० प० । अरहा चक्खुं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति, सोतं, घानं, जिव्हं, कायं, रूपे, सद्दे, गन्धे, रसे, फोट्ठब्बे, वत्थुं*, विपाकाब्याकते किरियाब्याकते खन्धे अनिच्चतो . विपस्सति, दिब्बेन चक्खुना रूपं पस्सति, दिब्बाय सोतधातुया सद्दं सुणाति, चेतोपरियञाणेन विपाकाब्याकतकिरियाब्याकतचित्तसमङ्गिस्स चित्तं जानाति । आका-

---

* वत्थुं ति हदयवत्थुं ।

[illegible]
[illegible]
… पे …
कत्वा
[illegible]
[illegible]
फलं पच्चवेक्खन्ति,
[illegible]
[illegible]
पस्सन्ति दिब्बेन चक्खुना रूपं [illegible]
सुणन्ति, चेतोपरियञाणेन
चित्तं जानन्ति। अब्याकता खन्धा
पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणस्स अनागतंसञाणस्स

[illegible] धम्मो [illegible] [illegible] [illegible]
अस्सादेति अभिनन्दति तं आरब्भ रागो … पे …
[illegible] … पे … [illegible] [illegible] अस्सादेति
[illegible] … पे … दोमनस्सं उप्पज्जति।

(२. अधिपतिपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अधिपतिपच्चयेन
आरम्मणाधिपति, सहजाताधिपति। आरम्मणाधिपति—दानं

समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा त गरुं कत्वा पच्चवेक्खति, पुब्बे सुचिण्णानि गरु कत्वा पच्चवेक्खति, झाना वुट्ठहित्वा झानं गरुं कत्वा पच्चवेक्खति। सेक्खा गोत्रभु गरु कत्वा पच्चवेक्खन्ति, वोदान गरु कत्वा पच्चवेक्खन्ति। सेक्खा मग्गा वुट्ठहित्वा मग्ग गरुं कत्वा पच्चवेक्खन्ति। सहजाताधिपति—कुसलाधिपति सम्पयुत्तकानं खन्धान अधि० प० प०।

कुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स अधि० प० प०। आरम्मणाधिपति—दान दत्वा ۰۰पे۰۰त गरु कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति। तं गरु कत्वा रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति। पुब्बे सुचिण्णानि गरु कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति। तं गरु कत्वा रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति। झाना वुट्ठहित्वा झान गरु कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति, त गरु कत्वा रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स अधि० प० प०। आरम्मणाधिपति सहजाताधिपति। आरम्मणाधिपति—अरहा मग्गा वुट्ठहित्वा मग्ग गरु कत्वा पच्चवेक्खति। सहजाताधिपति—कुसलाधिपति चित्तसमुट्ठानान रूपान अधि० प० प०।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स अधि० प० प०। सहजाताधिपति—कुसलाधिपति सम्पयुत्तकानं खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान अधि० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स अधि० प० प०। आरम्मणाधिपति, सहजाताधिपति। आरम्मणाधिपति—राग गरुं कत्वा अस्सा-

[illegible] [illegible]
सिद्धि [illegible]

[illegible]

पृ० पृ० [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible],

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] पृ० प ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] प प ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

निर्देश—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

[illegible] । [illegible] [illegible], [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

निर्देश—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible], सिद्धि [illegible] । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(४. अनन्तरपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अनन्तरपच्चयेन पच्चयो। पुरिमा पुरिमा कुसला खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं खन्धानं अन० प० प०। अनुलोमं गोत्रभुस्स, अनुलोमं वोदानस्स, गोत्रभू मग्गस्स, वोदानं मग्गस्स अन० प० प०।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स अन० प० प०। कुसलं वुट्ठानस्स*, मग्गो फलस्स, अनुलोमं सेक्खाय फलसमापत्तिया, निरोधा वुट्ठहन्तस्स नेवसञ्ञानासञ्ञायतनकुसलं फलसमापत्तिया अन० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स अन० प० प०। पुरिमा पुरिमा अकुसला खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं अकुसलानं खन्धानं अन० प० प०।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स अन० प० प०। अकुसलं वुट्ठानस्स अन० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स अन० प० प०। पुरिमा पुरिमा विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं अन० प० प०। भवङ्गं आवज्जनाय, किरियं वुट्ठानस्स अरहतो अनुलोमं फलसमापत्तिया, निरोधा वुट्ठहन्तस्स नेवसञ्ञानासञ्ञायतनकिरियं फलसमापत्तिया अन० प० प०।

---

* वुट्ठानस्सा ति विपाकस्स, तदारम्मणस्स वा भवङ्गस्स वा ति अत्थो।

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

(१

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

पुरिमा [illegible] [illegible] [illegible] (

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] णमो [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] णमो [illegible] [illegible] [illegible]

पुरिमा [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] णमो [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] णमो [illegible] [illegible] [illegible]

पुरिमा [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] णमो [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] णमो [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible] ।

(६. सहजातपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स सहजातपच्चयेन पच्चयो। कुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं सह० प० प०। तयो खन्धा एकस्स खन्धस्स सह० प० प०। द्वे खन्धा द्विन्न खन्धान सह० प० प०।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। कुसला खन्धा चित्तसमुट्ठानानं रूपान सह० प० प०।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स सह० प० प०। कुसलो एको खन्धो तिण्णन्न खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्न खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स सह० प० प०। अकुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्न खन्धानं सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। अकुसला खन्धा चित्तसमुट्ठानान रूपान सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स सह० प० प०। अकुसलो एको खन्धो तिण्णन्न खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान सह० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। विपाकाब्याकतो किरियाब्याकतो एको खन्धो ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं

(६. सहजातपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स सहजातपच्चयेन पच्चयो। कुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं सह० प० प०। तयो खन्धा एकस्स खन्धस्स सह० प० प०। द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं सह० प० प०।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। कुसला खन्धा चित्तसमुट्ठानानं रूपानं सह० प० प०।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स सह० प० प०। कुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स सह० प० प०। अकुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। अकुसला खन्धा चित्तसमुट्ठानानं रूपानं सह० प० प०।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स सह० प० प०। अकुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०। तयो खन्धा ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं सह० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स सह० प० प०। विपाकाब्याकतो किरियाब्याकतो एको खन्धो ॥ पे ॥ द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] महाभूतानं [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स अञ्ञ० प० प०। अकुसलो एको खन्धो तिण्णन्न—तयो खन्धा एकस्स—द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धान अञ्ञ० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स अञ्ञ० प० प० । विपाकाब्याकतो किरियाब्याकतो एको खन्धो तिण्णन्न — तयो खन्धा एकस्स . द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धान्नं अञ्ञ० प० प० । पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकतो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धान वत्थुस्स च अञ्ञ० प० प० । तयो खन्धा ... पे ... द्वे खन्धा द्विन्न खन्धानं वत्थुस्स च अञ्ञ० प० प० । खन्धा वत्थुस्स अञ्ञ० प० प० । वत्थु खन्धानं अञ्ञ० प० प० । एक महाभूतं तिण्णन्नं महाभूतानं अञ्ञ० प० प० । तयो महाभूता एकस्स ..द्वे महाभूता द्विन्न महाभूतान अञ्ञ० प० प० । बाहिर, आहारसमुट्ठान, उतुसमुट्ठान, असञ्ञसत्तान एक महाभूतं तयो महाभूता _ द्वे महाभता द्विन्न महाभूतानं अञ्ञमञ्ञपच्चयेन पच्चयो ।

(८. निस्सयपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स निस्सयपच्चयेन पच्चयो । कुसलो एको खन्धो तिण्णन्न तयो खन्धा एकस्स...द्वे खन्धा द्विन्न खन्धानं नि० प० प० ।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स नि० प० प० । कुसला खन्धा चित्तसमुट्ठानान रूपान नि० प० प० ।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स नि० प० प० । कुसलो एको खन्धो तिण्णन्न खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान नि०

प० [illegible]

[illegible] [illegible] नि०

[illegible] [illegible]

[illegible]

नि० प० प० ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] नि० प०

[illegible] [illegible] [illegible]

प० । [illegible] एको [illegible] [illegible]

[illegible] नि प प० । [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] नि प प० ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नि० प०

[illegible] [illegible] एको [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] नि प प । [illegible] [illegible] द्वे [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] नि प प० । [illegible]

एको [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] च [illegible] नि० प०

[illegible] द्वे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] च [illegible] नि० प

[illegible] नि प प । [illegible] [illegible] नि प प । [illegible]

[illegible] — एको महाभूतो [illegible] द्वे महाभूता [illegible]

नि प प । महाभूता [illegible] [illegible]

[illegible] नि प प । बाहिरं, [illegible]

असञ्ञसत्तानं एकं महाभूतं ...पे... द्वे महाभूता द्विन्नं महाभूतानं नि० प० प० । महाभूता कटत्तारूपानं उपादारूपानं नि० प० प० । चक्खायतनं चक्खुविञ्ञाणस्स नि० प० प० । सोतायतनं... घानायतनं... जिव्हायतनं ..कायायतनं कायविञ्ञाणस्स नि० प० प० । वत्थु विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं नि० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स नि० प० प० । वत्थु कुसलानं खन्धानं नि० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स नि० प० प० । वत्थु अकुसलानं खन्धानं नि० प० प० ।

कुसलो च अब्याकतो च धम्मा कुसलस्स धम्मस्स नि० प० प० । कुसलो एको खन्धो च वत्थु च तिण्णन्नं खन्धानं नि० प० प० । तयो खन्धो च वत्थु च...द्वे खन्धा च वत्थु च द्विन्नं खन्धानं नि० प० प० ।

कुसलो च अब्याकतो च धम्मा अब्याकतस्स धम्मस्स नि० प० प० । कुसला खन्धा च महाभूता च चित्तसमुट्ठानानं रूपानं नि० प० प० ।

अकुसलो च अब्याकतो च धम्मा अकुसलस्स धम्मस्स नि० प० प० । अकुसलो एको खन्धो च वत्थु च तिण्णन्नं खन्धानं ...पे... द्वे खन्धा च वत्थु च द्विन्नं खन्धानं नि० प० प० ।

अकुसलो च अब्याकतो च धम्मा अब्याकतस्स धम्मस्स नि० प० प० । अकुसला खन्धा च महाभूता च चित्तसमुट्ठानानं रूपानं निस्सयपच्चयेन पच्चयो ।

[illegible] [illegible]

आरम्म[illegible]ों,
[illegible]ो—[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
प प । [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible]ान [illegible] उप० प० प । [illegible]—[illegible]
[illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
उप्पादेति [illegible] उप्पादेति [illegible] उप्पादेति
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ...पे... [illegible],
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible],
[illegible] उप प प । [illegible] [illegible] परिकम्मं [illegible]
उप प० प । [illegible] [illegible] परिकम्मं ...पे... [illegible]
परिकम्मं [illegible] [illegible] उप प प ।
परिकम्मं ...पे... [illegible] परिकम्मं
[illegible] उप प० प । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ...पे...
[illegible] [illegible] [illegible] ...पे... [illegible] [illegible]

नासञ्ञायतनस्स उप० प० प० । दिब्बस्स चक्खुस्स परिकम्मं दिब्बस्स चक्खुस्स उप० प० प० । दिब्बाय सोतधातुया परिकम्मं... इद्धिविध-ञाणस्स परिकम्मं... चेतोपरियञाणस्स परिकम्मं पुब्बेनिवासानुस्सति-ञाणस्स परिकम्मं . यथाकम्मूपगञाणस्स परिकम्मं अनागतंसञाणस्स परिकम्मं अनागतंसञाणस्स उप० प० प० । दिब्बं चक्खु दिब्बाय सोतधातुया उप० प० प० । दिब्बा सोतधातु इद्धिविधञाणस्स उप० प० प० । इद्धिविधञाणं चेतोपरियञाणस्स.. चेतोपरियञाणं पुब्बे-निवासानुस्सतिञाणस्स...पुब्बेनिवासानुस्सतिञाणं यथाकम्मूपगञाणस्स ...यथाकम्मूपगञाणं अनागतंसञाणस्स उप० प० प० । पठमस्स मग्गस्स परिकम्मं पठमस्स मग्गस्स ... पे ... चतुत्थस्स मग्गस्स परिकम्मं चतुत्थस्स मग्गस्स उप० प० प० । पठमो मग्गो दुतियस्स... दुतियो मग्गो ततियस्स... ततियो मग्गो चतुत्थस्स मग्गस्स उप० प० प० । सेक्खा मग्गं उपनिस्साय अनुप्पन्नं समापत्तिं उप्पादेन्ति, उप्पन्नं समापज्जन्ति, सङ्खारे अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति । मग्गो सेक्खानं अत्थ-पटिसम्भिदाय, धम्मपटिसम्भिदाय, निरुत्तिप०, पटिभानपटिसम्भिदाय, ठानाठानकोसल्लस्स उप० प० प० ।

कुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स उप० प० प० । आरम्मणूप-निस्सयो, पकतूपनिस्सयो । आरम्मणूपनिस्सयो—दानं दत्वा ... पे ... तं गरुं कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति । तं गरुं कत्वा रागो... दिट्ठि उप्पज्जति । पुब्बे सुचिण्णानि गरुं कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति । तं गरुं कत्वा रागो दिट्ठि उप्पज्जति । झाना वुट्ठहित्वा अभिनन्दति ।

[illegible] [illegible]

[illegible],

[illegible]—[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible],

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

हिला मनं [illegible] [illegible] [illegible]

पुरिमा [illegible] [illegible] [illegible]

५ ५ । अनुलोमे [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ५ । [illegible]—[illegible]

देसि, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],

उप्पादेति [illegible] उप्पादेति [illegible] उप्पादेति,

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

-[illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible],

[illegible] [illegible] ५ ५ । [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ५० ५ । [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]

-[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

राग गरु कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति। तं गरु कत्वा रागो...दिट्ठि उप्पज्जति। दिट्ठिं गरु कत्वा ॥ पे ॥ रागो .. दिट्ठि उप्पज्जति। अनन्तरूपनिस्सयो–पुरिमा पुरिमा अकुसला खन्धा पच्छिमान पच्छिमानं अकुसलानं खन्धान उप० प० प०। पकतूपनिस्सयो—राग उपनिस्साय पाण हनति, अदिन्न आदियति, मुसा भणति, पिसुण भणति, फरुस भणति, सम्फ पलपति सन्धि छिन्दति, निल्लोप हरति, एकागारिक करोति परिपन्थे तिट्ठति, परदारं गच्छति, गामघात, निगमघात करोति, मातर जीविता वोरोपेति, पितर जीविता वोरोपेति, अरहन्त जीविता वोरोपेति, दुट्ठेन चित्तेन तथागतस्स लोहित उप्पादेति, सघ भिन्दति। दोसं, मोह, मान, दिट्ठिं, पत्थन उपनिस्साय पाण हनति ॥ पे ॥ सघं भिन्दति। रागो, दोसो, मोहो, मानो दिट्ठि, पत्थना रागस्स, दोसस्स, मोहस्स, मानस्स, दिट्ठिया, पत्थनाय उप० प० प०। पाणातिपातो पाणातिपातस्स, अदिन्नादानस्स, कामेसु मिच्छाचारस्स, मुसावादस्स, पिसुणाय वाचाय, फरुसाय वाचाय, सम्फप्पलापस्स अभिज्झाय, व्यापादस्स, मिच्छादिट्ठिया उप० प० प०। अदिन्नादान अदिन्नादानस्स ॥ पे ॥ मिच्छादिट्ठिया, पाणातिपातस्स उप० प० प०। चक्क बन्धितब्ब। कामेसु मिच्छाचारो ॥ पे ॥ मिच्छादिट्ठि मिच्छादिट्ठिया उप० प० प०। मिच्छादिट्ठि पाणातिपातस्स ॥ पे ॥ ब्यापादस्स उप० प० प०। मातुघातिकम्मं मातुघातिकम्मस्स*, पितुघातिकम्मस्स, अरहन्तघातिकम्मस्स,

* अञ्ञेन कत मातुघातिकम्म अपरेन कतस्स मातुघातिकम्मस्स, एव पितुघातिकम्म पितुघातिकम्मस्स।

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

उव० प० प० ।

[illegible] [illegible] [illegible]

निरतो, [illegible]

भरहा मन्ना [illegible] [illegible]

निरतो — [illegible] [illegible], [illegible]

-समापन्निया विरोधा [illegible]

पत्तिया उव प प ।

-आसायेति परिहायेति, [illegible] [illegible]

नामं [illegible] उवनिरताव [illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]

-वीर्य, [illegible] नायो [illegible] [illegible] [illegible],

[illegible] उव प प । [illegible] [illegible]

भरहा मन्नं उवनिरताव [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] अनिरतो [illegible] [illegible]

भरहतो [illegible] [illegible]

-[illegible] उव प प ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उव०

[illegible] [illegible]

[illegible]

रागं गरुं कत्वा अस्सादेति अभिनन्दति । तं गरुं कत्वा रागो...दिट्ठि उप्पज्जति । दिट्ठिं गरुं कत्वा ..पे.. रागो... दिट्ठि उप्पज्जति । अनन्तरूपनिस्सयो–पुरिमा पुरिमा अकुसला खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं अकुसलानं खन्धानं उप० प० प० । पकतूपनिस्सयो—रागं उपनिस्साय पाणं हनति, अदिन्नं आदियति, मुसा भणति, पिसुणं भणति, फरुसं भणति, सम्फं पलपति सन्धिं छिन्दति, निल्लोपं हरति, एकागारिकं करोति परिपन्थे तिट्ठति, परदारं गच्छति, गामघातं, निगमघातं करोति, मातरं जीविता वोरोपेति, पितरं जीविता वोरोपेति, अरहन्तं जीविता वोरोपेति, दुट्ठेन चित्तेन तथागतस्स लोहितं उप्पादेति, संघं भिन्दति । दोसं, मोहं, मानं, दिट्ठिं, पत्थनं उपनिस्साय पाणं हनति ..पे.. संघं भिन्दति । रागो, दोसो, मोहो, मानो दिट्ठि, पत्थना रागस्स, दोसस्स, मोहस्स, मानस्स, दिट्ठिया, पत्थनाय उप० प० प० । पाणातिपातो पाणातिपातस्स, अदिन्नादानस्स, कामेसु मिच्छाचारस्स, मुसावादस्स, पिसुणाय वाचाय, फरुसाय वाचाय, सम्फप्पलापस्स अभिज्झाय, ब्यापादस्स, मिच्छादिट्ठिया उप० प० प० । अदिन्नादानं अदिन्नादानस्स ..पे.. मिच्छादिट्ठिया, पाणातिपातस्स उप० प० प० । चक्कं बन्धितब्बं । कामेसु मिच्छाचारो ..पे.. मिच्छादिट्ठि मिच्छादिट्ठिया उप० प० प० । मिच्छादिट्ठि पाणातिपातस्स ..पे.. ब्यापादस्स उप० प० प० । मातुघातिकम्मं मातुघातिकम्मस्स*, पितुघातिकम्मस्स, अरहन्तघातिकम्मस्स,

* अञ्ञेन कतं मातुघातिकम्मं अपरेन कतस्स मातुघातिकम्मस्स, एवं पितुघातिकम्मं पितुघातिकम्मस्स ।

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

उप० प० प० । पकतूपनिस्सयो—राग उपनिस्साय अत्तान आतापेति परितापेति, परियेट्ठिमूलक दुक्ख पच्चनुभोति । दोस, मोहं, मान, दिट्ठि, पत्थन उपनिस्साय अत्तान आतापेति परितापेति, परियेट्ठिमूलक दुक्ख पच्चनुभोति । रागो ...पे... पत्थना कायिकस्स सुखस्स, कायिकस्स दुक्खस्स, फलसमापत्तिया उप० प० प० । अकुसल कम्म विपाकस्स उप० प० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स उप० प० प० । आरम्मणूपनिस्सयो, अनन्तरूपनिस्सयो, पकतूपनिस्सयो । आरम्मणूपनिस्सयो—अरहा फल गरु कत्वा पच्चवेक्खति, निब्बान गरु कत्वा पच्चवेक्खति । निब्बान फलस्स उप० प० प० । अनन्तरूपनिस्सयो—पुरिमा पुरिमा विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं उप० प० प० ; भवङ्ग आवज्जनाय, किरियं वुट्ठानस्स, अरहतो अनुलोमं फलसमापत्तिया निरोधा वुट्ठहन्तस्स नेवसञ्ञानासञ्ञायतनकिरिय फलसमापत्तिया उप० प० प० । पकतूपनिस्सयो—कायिकं सुख कायिकस्स सुखस्स, कायिकस्स दुक्खस्स, फलसमापत्तिया उप० प० प० । कायिक दुक्ख कायिकस्स सुखस्स, कायिकस्स दुक्खस्स, फलसमापत्तिया उप० प० प० । उतु कायिकस्स सुखस्स ...पे... फलसमापत्तिया उप० प० प० । भोजन . सेनासनं कायिकस्स सुखस्स ...पे... फलसमापत्तिया उप० प० प० । कायिक सुख, कायिकं दुक्खं, उतु, भोजन, सेनासन कायिकस्स सुखस्स ...पे... फलसमापत्तिया उ० प० प० । फलसमापत्ति कायिकस्स सुखस्स

[illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] देति, [illegible]
[illegible] उग्गहेति, [illegible] उग्गहेति,
देति [illegible] उग्गहेति। [illegible], [illegible],
[illegible] देति ०० पे ०० [illegible] उग्गहेति।
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] देति ०० पे ०० [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] देति ०० पे ०० [illegible] [illegible]
[illegible] ०० पे ०० [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] देति [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible]।

कायिक सुख उपनिस्साय पाण हनति ॰ पे ॰ सघ भिन्दति। कायिकं दुक्ख, उतुं, भोजन, सेनासन उपनिस्साय पाण हनति ॰ पे ॰ सघ भिन्दति। कायिकं सुख ॰ पे ॰ सेनासन रागस्स, दोसस्स, मोहस्स, मानस्स, दिट्ठिया, पत्थनाय उपनिस्सयपच्चयेन पच्चयो।

(१०. पुरेजातपच्चयो)

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स पुरेजातपच्चयेन पच्चयो। आरम्मणपुरेजातं वत्थुपुरेजातं। आरम्मणपुरेजातं—अरहा चक्खु अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सति। सोतं, घानं, जिव्हं, काय ॰ पे ॰ वत्थुं अनिच्चतो ॰ पे ॰ विपस्सति। दिब्बेन चक्खुना रूप पस्सति, दिब्बाय सोतधातुया सद्द सुणाति। रूपायतन चक्खुविञ्ञाणस्स ॰ पे ॰ फोट्ठब्बायतन कायविञ्ञाणस्स पुरे० प० प०। वत्थुपुरेजात—चक्खायतनं चक्खुविञ्ञाणस्स ॰ पे ॰ कायायतन कायविञ्ञाणस्स पुरे० प० प०। वत्थु विपाकाब्याकतान किरियाब्याकतान खन्धान पुरे० प० प०।

अब्याकतो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स पुरे० प० प०। आरम्मण-पुरेजात, वत्थुपुरेजातं। आरम्मणपुरेजात—सेक्खा वा पुथुज्जना वा चक्खु अनिच्चतो ॰ पे ॰ विपस्सन्ति। सोतं ॰ पे ॰ वत्थु अनिच्चतो ॰ पे ॰ विपस्सन्ति। दिब्बेन चक्खुना रूप पस्सन्ति। दिब्बाय सोतधातुया सद्द सुणन्ति। वत्थुपुरेजातं—वत्थु कुसलानं खन्धान पुरे० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स पुरे० प० प०। आरम्मण पुरेजात, वत्थुपुरेजात। आरम्मणपुरेजात—चक्खुं अस्सादेति अभि॰

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आसे० प० प० । पुरिमा पुरिमा किरियाब्याकता खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं किरियाब्याकतानं खन्धानं आसेवनपच्चयेन पच्चयो ।

(१३. कम्मपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स कम्मपच्चयेन पच्चयो । कुसला चेतना सम्पयुत्तकानं खन्धानं कम्मप० प० ।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स कम्मप० प० । सहजाता (चेतना) नानाक्खणिका (चेतना) । सहजाताकुसला चेतना चित्तसमुट्ठानानं रूपानं कम्मप० प० । नानाक्खणिका कुसला चेतना विपाकानं खन्धानं कटत्ता च रूपानं कम्मप० प० ।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स कम्म० प० प० । कुसला चेतना सम्पयुत्तकानं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं कम्म-प० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स कम्मप० प० । अकुसला चेतना सम्पयुत्तकानं खन्धानं कम्मप० प० ।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स कम्मप० प० । सहजाता, नानाक्खणिका । सहजाता अकुसला चेतना चित्तसमुट्ठानानं रूपानं कम्मप० प० । नानाक्खणिका अकुसला चेतना विपाकानं खन्धानं कटत्ता च रूपानं कम्मप० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स कम्म-

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]—[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible],
जसा [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
जाता [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ।

(१९ [illegible])

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
तुझिया [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । ।

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
तुझिया [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ।

प० । कुसला आहारा सम्पयुत्तकान खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपानं आहारप० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स आहारप० प० । अकुसला आहारा सम्पयुत्तकान खन्धान आहारप० प० ।

अकुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आहारप० प० । अकुसला आहारा चित्तसमुट्ठानान रूपानं आहारप० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स आहारप० प० । अकुसला आहारा सम्पयुत्तकानं खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान आहारप० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स आहारप० प० । विपाकाब्याकता किरियाब्याकता आहारा सम्पयुत्तकान खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान आहारप० प० । पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकता आहारा सम्पयुत्तकान खन्धान कटत्ता च रूपान आहारप० प० । कबळीकारो आहारो इमस्स कायस्स आहारपच्चयेन पच्चयो ।

(१६. इन्द्रियपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स इन्द्रियपच्चयेन पच्चयो । कुसला इन्द्रिया सम्पयुत्तकान खन्धान इ० प० प० ।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स इ० प० प० । कुसला इन्द्रिया चित्तसमुट्ठानान रूपान इ० प० प० ।

कुसल[illegible] कुसलस्स च अब्याकतस्स च धम्मस्स इ० प० प० ।
[illegible]सला इ[illegible] खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान इ० प० प० ।

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible]

[illegible] णमो [illegible]

[illegible] एगो णमो [illegible]

[illegible] ५० । णमो [illegible]

[illegible] ५ । [illegible]

[illegible] णमो

[illegible] ५ । [illegible]

(१९. [illegible])

[illegible] णमो [illegible]

आहारा [illegible] ५० ।

[illegible] णमो [illegible]

आहारा [illegible]

[illegible] णमो [illegible]

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स झानप० प० । अकुसलानि झानङ्गानि सम्प० खन्धानं झानप० प० ।

अकुसलो धम्मो अब्या० धम्मस्स झानप० प० । अकुसलानि झानङ्गानि चित्तस० रूपान झानप० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स च अब्या० च धम्मस्स झानप० प० । अकुसलानि झानङ्गानि सम्प० खन्धानं चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान झानप० प० ।

अब्याकतो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स झानप० प० । विपाकाब्याकतानि किरियाब्याकतानि झानङ्गानि सम्पयुत्तकान खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान झानप० प० । पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकतानि झानङ्गानि सम्प० खन्धानं कटत्ता च रूपान झानपच्चयेन पच्चयो ।

(१८. मग्गपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स मग्गपच्चयेन पच्चयो । कुसलानि मग्गङ्गानि सम्प० खन्धान मग्गप० प० ।

कुसलो धम्मो अब्याकतस्स धम्मस्स मग्गप० प० । कुसलानि मग्गङ्गानि चित्तस० रूपान मग्गप० प० ।

कुसलो धम्मो कुसलस्स च अब्या० च धम्मस्स मग्गप० प० । कुसलानि मग्गङ्गानि सम्प० खन्धान चित्तसमुट्ठानानञ्च रूपान मग्गप० प० ।

अकुसलो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स मग्गप० प० । अकुसलानि मग्गङ्गानि सम्प० खन्धान मग्गप० प० ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पं० । [illegible]

इ० पं० पं० ।

[illegible]

[illegible]

[illegible] इ० पं० पं० ।

[illegible] इ० [illegible]

[illegible] ।

([illegible])

[illegible] ।

[illegible] पं० ।

[illegible]

[illegible]

प प ।

अकुसलो धम्मो अब्या० धम्मस्स विप्प० प० प०। सहजात, पच्छाजात। सहजाता अकुसला खन्धा चित्तस० रूपान विप्प० प० प०। पच्छाजाता अकुसला खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्या० धम्मस्स विप्प० प० प०। सहजात, पुरेजात, पच्छाजात। सहजाता विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा चित्तस० रूपान विप्प० प० प०। पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकता खन्धा कटत्तारूपान विप्प० प० प०। खन्धा वत्थुस्स, वत्थु खन्धान विप्प० प० प०। पुरेजातं चक्खायतनं चक्खुविञ्ञाणस्स …पे… कायायतनं कायविञ्ञाणस्स विप्प० प० प०। वत्थु विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं विप्प० प० प०। पच्छाजाता विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स विप्प० प० प०। पुरेजातं वत्थु कुसलानं खन्धानं विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स विप्प० प० प०। पुरेजातं वत्थु अकुसलानं खन्धानं विप्पयुत्तपच्चयेन पच्चयो।

(२१. अत्थिपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अत्थिपच्चयेन पच्चयो। कुसलो एको खन्धो …पे… द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं अत्थिप० प०।

कुसलो धम्मो अब्या० धम्मस्स अत्थिप० प०। सहजात, पच्छाजात। सहजाता कुसला खन्धा चित्तस० रूपानं अत्थिप० प०। पच्छाजाता कुसला खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स अत्थिप० प०।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] ३० ।

[illegible] [illegible] [illegible]

(१९

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
एगे [illegible] [illegible] ५ ६ ५ ३ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
एगे [illegible] ५ ६ ५ ३ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] एगे [illegible] ५ ६ ५ ३
[illegible] ५ ५ । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

(२० [illegible])

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

अकुसलो धम्मो अब्या० धम्मस्स विप्प० प० प०। सहजातं, पच्छाजातं। सहजाता अकुसला खन्धा चित्त० रूपानं विप्प० प० प०। पच्छाजाता अकुसला खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अब्या० धम्मस्स विप्प० प० प०। सहजातं, पुरेजातं, पच्छाजातं। सहजाता विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा चित्त० रूपानं विप्प० प० प०। पटिसन्धिक्खणे विपाकाब्याकता खन्धा कटत्तारूपानं विप्प० प० प०। खन्धा वत्थुस्स वत्थु खन्धानं विप्प० प० प०। पुरेजातं चक्खायतनं चक्खुविञ्ञाणस्स ...पे... कायायतनं कायविञ्ञाणस्स विप्प० प० प०। वत्थु विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं विप्प० प० प०। पच्छाजाता विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स विप्प० प० प०। पुरेजातं वत्थु कुसलानं खन्धानं विप्प० प० प०।

अब्याकतो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स विप्प० प० प०। पुरेजातं वत्थु अकुसलानं खन्धानं विप्पयुत्तपच्चयेन पच्चयो।

(२१. अत्थिपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अत्थिपच्चयेन पच्चयो। कुसलो एको खन्धो ...पे... द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं अत्थिप० प०।

कुसलो धम्मो अब्या० धम्मस्स अत्थिप० प०। सहजातं, पच्छाजातं। सहजाता कुसला खन्धा चित्तस० रूपानं अत्थिप० प०। पच्छाजाता कुसला खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स अत्थिप० प०।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible] । [illegible]

[illegible] । [illegible] । [illegible]

२२०

रूपान अत्थिप० प० । पुरेजात—अरहा चक्खुं अनिच्चतो ॥ पे ॥ विपस्सति । सोतं ॥ पे ॥ वत्थुं अनिच्चतो ॥ पे ॥ विपस्सति । दिब्बेन चक्खुना रूपं पस्सति, दिब्बाय सोतधातुया सद्दं सुणाति । रूपायतनं चक्खुविञ्ञाणस्स ॥ पे ॥ फोट्ठब्बायतनं कायविञ्ञाणस्स अत्थिप० प० । चक्खायतनं ॥ पे ॥ कायायतनं कायविञ्ञाणस्स अत्थिप० प० । वत्थु विपाकाब्याकतानं किरियाब्याकतानं खन्धानं अत्थिप० प० । पच्छाजाता विपाकाब्याकता किरियाब्याकता खन्धा पुरेजातस्स इमस्स कायस्स अत्थिप० प० । कबळीकारो आहारो इमस्स कायस्स अत्थिप० प० । रूपजीवितिन्द्रियं कटत्तारूपानं अत्थिप० प० ।

अब्याकतो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अत्थिप० प० । पुरेजात—सेक्खा वा पुथुज्जना वा चक्खुं अनिच्चतो ॥ पे ॥ विपस्सन्ति सोतं, घानं, जिव्हं, कायं, रूपे, सद्दे, गन्धे, रसे, फोट्ठब्बे, वत्थुं अनिच्चतो दुक्खतो अनत्ततो विपस्सन्ति । दिब्बेन चक्खुना रूपं पस्सन्ति, दिब्बाय सोतधातुया सद्दं सुणन्ति । वत्थु कुसलानं खन्धानं अत्थिप० प० ।

अब्याकतो धम्मो अकुसलस्स धम्मस्स अत्थिप० प० । पुरेजात—चक्खुं अस्सादेति अभिनन्दति । तं आरब्भ रागो उप्पज्जति, दिट्ठि उप्पज्जति, विचिकिच्छा उप्पज्जति, उद्धच्चं उप्पज्जति, दोमनस्सं उप्पज्जति । सोतं ॥ पे ॥ वत्थुं अस्सादेति अभिनन्दति । तं आरब्भ रागो ॥ पे ॥ दोमनस्सं उप्पज्जति । वत्थु अकुसलानं खन्धानं अत्थिप० प० ।

[illegible]

[illegible],

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] च

च । [illegible]

[illegible] च [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] च

च च । [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] १० ।

[illegible] च [illegible] च [illegible] [illegible]

च । [illegible] [illegible] । [illegible]

[illegible] च [illegible] [illegible] [illegible] हे [illegible]

[illegible] [illegible] च ।

[illegible] च [illegible] च [illegible]

च च । [illegible] [illegible], आहारं, [illegible] ।

[illegible] [illegible] च महाभूता च [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] च [illegible] आहारो

[illegible] १० । [illegible] [illegible] [illegible] च

[illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible]

(२२ नत्थिपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स नत्थिपच्चयेन पच्चयो। पुरिमा पुरिमा कुसला खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं खन्धानं नत्थि-प० प०। सङ्खित्तं। यथा अनन्तरपच्चयं, एवं वित्थारेतब्बं।

(२३. विगतपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स विगतपच्चयेन पच्चयो। पुरिमा पुरिमा कुसला खन्धा पच्छिमानं पच्छिमानं कुसलानं खन्धानं विगत-पच्चयेन पच्चयो। सङ्खित्तं। यथा अनन्तरपच्चयं, एवं वित्थारेतब्बं।

(२४. अविगतपच्चयो)

कुसलो धम्मो कुसलस्स धम्मस्स अविगतपच्चयेन पच्चयो। कुसलो एको खन्धो तिण्णन्नं खन्धानं अवि० प० प०। तयो खन्धा एकस्स ...पे... द्वे खन्धा द्विन्नं खन्धानं अविगतपच्चयेन पच्चयो। सङ्खित्तं। यथा अत्थिपच्चयं, एवं वित्थारेतब्बं।

पञ्हावारस्स विभङ्गो।

[illegible]

[illegible] सि [illegible] होति ।

[illegible]

[illegible] सि [illegible] ।

[illegible]

[illegible], ते ते [illegible]

[illegible]

[illegible] हेतु

[illegible] सि

[illegible] सि [illegible]

[illegible]

[illegible] हेतु नो [illegible] ।

कटत्तारूपानं पन सब्बे पि अरूपधम्मा यथासंभवं हेतादिवसेन तस्मिं खणे पच्चया भवन्तेव। पठमभवङ्गमुपादाय ते विपाकधम्मा चित्त-समुट्ठानरूपानं पच्चया होन्ति [६।२५]।

२. आरम्मणपच्चयो

तत्थ, **गोत्रभू** ति सोतापत्तिमग्गस्स गोत्रभू। **वोदानं** ति सकदागामिअनागामिमग्गानं गोत्रभू। इमस्मिं पट्ठानपकरणे केवल सोतापत्तिमग्गस्स पुब्बभागे उप्पज्जमान चित्त गोत्रभू ति वुत्त। तं हि पुथुज्जनगोत्तं अभिभवित्वा अरियगोत्तमभिसम्भोन्तं पवत्तति [६।३६]। सकदागामिअनागामिमग्गान पुब्बङ्गम पन तदेव चित्त किलेसान वोदपनट्ठेन वोदानं ति वुच्चति। फलसमापत्तियं गोत्ताभिभवनस्स वा किलेसान वा वोदपनस्स अभावा इदमेव चित्त केवल अनुलोमं ति वुच्चति। विसुद्धिमग्गे अप्पनाय आसन्न अनुलोमचित्त अविसेसेन गोत्रभू ति पि वुत्त [वि ४।७४]।

कुसले निरुद्धे विपाको तदारम्मणता ति तदारम्मणताय विपाको, तदारम्मणतानामको वा विपाको, तदारम्मणचित्तं ति वुत्त होति। त कामावचरभवे कामावचरधम्मेसु आरम्मणभूतेसु कामा-वचरानमेव जवनानमन्ते उप्पज्जति [४।१७-१८]।

आवज्जनाया ति, पञ्चद्वारावज्जन-मनोद्वारावज्जनवसेन दुविधा आवज्जना। तासु एत्थ मनोद्वारावज्जना अधिप्पेता।

चित्तचेतसिकरूपपञ्ञत्तिनिब्बानसङ्खाता सब्बे पि धम्मा एकून-नवुतिचित्तानं यथासम्भवं इमिना पच्चयेन पच्चया भवन्तेव। ते पन

[illegible]

[illegible]
[illegible] ।

[illegible]

[illegible] [illegible]
[illegible] [४९०] [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible] च [illegible]
[illegible] होति । [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
न होति [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] वा [illegible] वा [illegible]
[illegible] [illegible] एको वा [illegible] च
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
इतरे [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
यथाकम्मं [illegible] न [illegible] पन एको ।
एकस्मिं [illegible] एको च अधिपति होति ।
[illegible] उपकारको [illegible] । न च [illegible] [illegible]

उपकारका। तस्मा वुत्तं—"द्विहेतुकतिहेतुकजवनेस्वेव यथासम्भवं अधिपति एको व लब्भती" ति [७।२३]।

४. अनन्तरपच्चयो

अनन्तरभावेन उपकारको धम्मो अनन्तरपच्चयो। स्वेव समनन्तरपच्चयो। ब्यञ्जनमत्तमेव हेत्थ नानं, अत्थतो पन नानं नत्थि [वि १७।७३–७४]।

निरोधा वुट्ठहन्तस्स नेवसञ्ञानासञ्ञायतनकुसलं फलसमापत्तिया ति इदं अनागामिनं सन्धाय वुत्तं। सेखेसु सो व निरोधसमापत्तिं समापज्जति [६।४३, वि २३। १८]। एत्थ कालानन्तरता नत्थि, चित्तानन्तरता व अधिप्पेता। अनागामिनो च अरहन्तो च सत्ताहम्पि निरोधसमापत्तिं समापज्जित्वा अचित्तका हुत्वा विहरन्ति। निरोधस्स आसन्नं तेसं तं नेवसञ्ञानासञ्ञायतनचित्तं निरोधा वुट्ठहन्तानं अनागामिफलस्स वा अरहत्तफलस्स वा अनन्तरपच्चयेन पच्चयो होति [९।४४–४५]।

भवङ्गं आवज्जनाया ति, पञ्चद्वारावज्जनं मनोद्वारावज्जनं ति दुविधाय पि आवज्जनाय भवङ्गं अनन्तरपच्चयेन पच्चयो होति।

सहजातपच्चयादयो उत्तानत्था एव।

९. उपनिस्सयपच्चयो

बलवकारणभावेन उपकारको धम्मो उपनिस्सयपच्चयो। सो, आरम्मणूपनिस्सयो, अनन्तरूपनिस्सयो, पकतूपनिस्सयो ति तिविधो। तत्थ आरम्मणूपनिस्सयो आरम्मणाधिपतिना सद्धिं एकत्तं गच्छति।

[illegible]
[illegible]न [illegible] ।

[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]ति । [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

१३. कम्मपच्चयो

सहजाता चेतना, नानाक्खणिका चेतना च होति । तत्थ सहजाता चेतना [illegible] [illegible] उप्पज्जति [२१२] नानाक्खणिका [illegible] कुसलाकुसलं कम्मं । ता [illegible] [illegible], पटिसन्धियं विपाकक्खन्धानं [illegible] होति । एत्थ सहजाता [illegible] पि चेतना [illegible] । या पन नानाक्खणिका [illegible] [illegible] [illegible] होति सा न [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [[illegible]

१५. आहारपच्चयो

चत्तारो आहारा [७१११] । तेसु [illegible] आहारो च । इतरे तयो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहारपच्चयेन पच्चया होन्ति ।

१६. इन्द्रियपच्चयो

सो, 'इत्थिन्द्रियपुरिसिन्द्रियवज्जानं समवीसतिया इन्द्रियान वसेन ठितो। इत्थिन्द्रियपुरिसिन्द्रियानि हि किञ्चापि इत्थिलिङ्गादीन बीज-भूतानि, कललादिकाले पन विज्जमानेसु पि तेसु इत्थिपुरिसलिङ्गादीनं अभावभावा तानि नेव तेस न अञ्ञेस इन्द्रियपच्चयत करन्ति। इन्द्रियपच्चयो हि अत्तनो विज्जमानक्खणे अविनिब्भुत्तधम्मानं इन्द्रिय-पच्चयत अकरन्तो नाम नत्थि। तस्मा तानि (इत्थिन्द्रियपुरिसिन्द्रियानि) इन्द्रियपच्चयो न होन्ति" [पट्ठानट्ठकथा]। इतरेसु चक्खादीन पञ्चिन्द्रियानि पञ्चन्नं विञ्ञाणधातूनं, रूपजीवितिन्द्रिय कटत्तारूपान, अरूपिन्द्रियानि च यथासम्भव अरूपीनं खन्धान पच्चया होन्ति [८।२६]।

१७. झानपच्चयो

सो सत्तन्नं झानङ्गान वसेन वेदितब्बो [७।१६]। "पञ्चन्नं पन विञ्ञाणकायान अभिनिपातमत्तत्ता तेसु विज्जमानानि उपेक्खासुखदुक्खानि उपनिज्झानाकारस्स अभावतो झानङ्गानी ति न उद्धटानि" [पट्ठान-ट्ठकथा]। तस्मा, "पञ्चविञ्ञाणेसु झानङ्गानि न लब्भन्ती" ति वुत्त [७ २३]। एतेसु झानङ्गेसु दोमनस्स एकन्ताकुसलं, द्वीसु पटिघसम्पयुत्तचित्तेस्वेव उपलब्भति। इतरानि अञ्ञसमानानि कुसला-कुसलाब्याकतचित्तेसु यथासम्भव लब्भन्ति।

१८. मग्गपच्चयो

सो द्वादसन्न मग्गङ्गानं वसेन वुत्तो [७।२७]। तत्थ, सम्मा-दिट्ठि, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्ता, सम्माआजीवो सम्मासति चा ति

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१०,

[illegible]

[illegible] ।

११–१५ [illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible] ।

"[illegible]" [illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible]

२१०

होति। सेसा, आरम्मणपच्चयो, अधिपतिपच्चयो, उपनिस्सयपच्चयो ति इमे तयो पच्चया तेकालिका पि होन्ति, पञ्ञत्तिया सद्धिं निब्बानस्स सङ्गहितत्ता कालविमुत्ता पी" ति [पट्ठानट्ठकथा, उद्देसवारवण्णना]।

एत्थ पच्चुपन्नधम्मेसु पच्चयेसु चुद्दस पच्चया अत्थिपच्चये समोधानं गच्छन्ति। कम्मपच्चये सहजाता पच्चुप्पन्ना चेतना पि इमस्मिं येव पच्चये सङ्गहेतब्बा। एव सहजाताधिपति पि। अतीता पञ्च पि पच्चया अनन्तरूपनिस्सये समोधान गच्छन्ति। आरम्मणाधिपति आरम्मणूप-निस्सयसदिसो व। इमेस छिन्न आरम्मणपच्चयस्स चा ति तिण्णं पच्चयान वसेनेव निब्बानं यथारह अरूपीनं खन्धान पच्चयो होति। पञ्ञत्ति पन इमेस तिण्णं पकतूपनिस्सयस्स चा ति चतुन्न पच्चयानं वसेन पच्चयो होति।

हेतादयो ये ये पच्चया चित्तसमुट्ठानान वा कटत्तारूपान वा पच्चया ति वुत्ता ते ते कामलोके रूपलोके एवेव वेदितब्बा। अरूपलोके पन रूपस्स नत्थिताय ते सम्पयुत्तानमेव पच्चया होन्ति।

अभिधम्मत्थसङ्गहगतानं

असाधारणपदानं

सूचि

तत्थ पदतो च दण्डतो (।) च परं परिच्छेदङ्का, विरामचिन्हतो (,) च पर अनुसन्धिअङ्का वेदितब्बा ।

[illegible]]

ओ

क

अभिधम्मत्थसङ्गहस्स

गाथानुक्कमो